

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

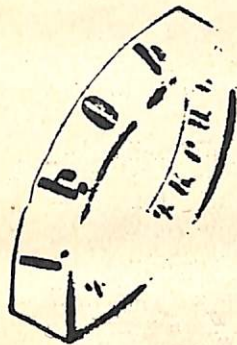
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

lt.n
1489

1999

43821-4-2.

Մշակույթ և Դպրոց

ԿԵՆՏԱՂ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ

«Դուք եք աղ երկրի. ապա
քեզան անհամի, ինչ յաղիցի»
«Դուք եք լոյս աշխարհի.
ոչ կարե՛ քաղաք քաղցել, որ
ի վերայ լերին կայցե՛»

Մասք. Ե. 13. 14:

ՀԱՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

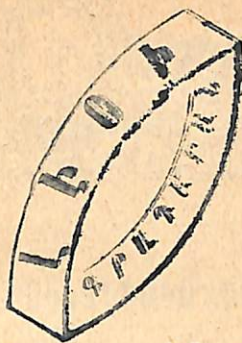
ՏՊԱԳՐ. ԵՆ. ՎԻՍՏԱԳՐ. Գ. ՊԱՂՏԱՏԻՆԱՆ

28273-62

Սուրբան համառ փողոց, բիւ 14

1891

9

Բազմազբաղ եւ ծանրակիր պաշտամանս սուղ ժամանակէն որքան պարապ կարացի գտնել, գործածեցի այս համառօտ գրուածիս. 'Նպաստիս է խրատել իմ հոգեկիր եղբայրներս եւ զարթուցանել ի մեզ' ի հոգեւորական գիտցի կոչման հովուութեան այնպիսի վարով, որ համաձայնի վսեմութեան, սրբութեան եւ անաւորութեան հոգեւոր պաշտաման. Մեծ հմտութեամբ գրուածք մը չէ, սակայն բաւական մանրամասնութեանց վրայ կը խօսի. պարտաւորութիւններ կը յիշեցունէ որ նոր չեն, այլ հիմնեալ են Աւետարանի մաքուր զգացմանց վրայ, անկարելի ալ չեն, այլ եկեղեցւոյ նշանաւոր պաշտօնէիյ առաւինի կենցաղավարութենէն բխած անհրաժեշտ պայմաններ են.

Թէպէտեւ ոչ նուազ քան զամենեսին, եւ ես ինքն վարակեալ եմ բազում քերութեամբ պաշտաման, սակայն այսու չ'նուագիր այս խրատուց օգտակարութիւնն եւ կարեւորութիւնն, ըստ բանի Սրբոյն Ներսէսի Շնորհաւոյ որ ասէ. «Մեք առաւել քան զամենեսեան ունիմք պէտս հոգւոց բժշկութեան. բայց՝ որպէս յիմար հիւանդի է, զիւրն առողջութեան դեղ՝ զոր մասուցանէ նմա ախտացեալ ոմն

ՅՔ. 1491

1489-Լա

բժիշկ , ի բաց մերժել՝ տեսանելով զցաւս մարմնոյ նորա , նոյնպէս իմաստնոց է ոչ զբնութեան բժշկին փոյթ ունել՝ քէ առողջ է կամ հիւանդ , այլ զդեղին բննել զօգտակարութիւն , եքէ առողջարար իցէ , քէ վնասակար » :

Այս գրուածով ժողովրդեան եւս կ'ուզեմ խրատ տալ՝ քէ հոգեւոր պատշօնէից բնութեան մէջ ո'րչափ զգուշութիւն պէտք է գործածել , միանգամայն իւր վերայ կարգեալ պատշօնէին հետ ո'րչափ որդիական ակնածութեամբ եւ կարեւոր մեծարանօք պիտի վարուի , եւ հետզհետէ արժանի մեակաց բազմանալուն ո'րչափ փափաքանօք պիտի ջանայ եւ պաղատի Աստուծոյ , որպէս կը պատուիրէ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ըսելով . « Աղաչեցե՛ք զՏէր հնձոց՝ զի հանցե՛ մշակս ի հռնձս իւր » . Մատթ. Թ. 38 :

ՊԱՏԵՐԻԱՐԿ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԿՈՉՈՒՄՆ ԵԿԵՂԵՅՍԱԿԱՆԻ

Տէրն մեր իւր պաշտօնն Առաքելոց յանձնելու տառն բաւական չ'համարեց միայն տալ . « Ես զձեզ կը ղրկեմ , գնացէ՛ք , սորվեցուցէ՛ք բոլոր՝ ազգաց , եւ իմ անունովս մկրտեցէ՛ք » . այլ , որովհետեւ իրեն չարչարանաց վրայ դայթակղելով ինկած եւ կործանած էր մտքերնին , բարձրացնելու համար հարկ էր իրենց բարձր պաշտօնին կարեւոր զգացումն ներշնչել . հարկ էր դադափար մը տալ թէ ի'նչ կոչումն ունէին , ուստի սա բաղդատութեամբ հասկցուց . եւ Հօրմէս ելայ յաշխարհ եկայ , դուք ալ քովէս կամ ձեռքիս տակէն կ'ելլէք աշխարհի ամէն կողմերն Աւետարանս տանիլ տարածելու . « Որպէս առաջեաց զիս Հայր իմ եւ ես առաջեմ զձեզ » . Յովհ. Ի. 21 : Եթէ Աւետարանի գործոյն համար հարկ

էր որ Քրիստոս իւր Հօրմէն զրկուէր, աւելի
 Էւս հարկ է որ նոյն գործը շարունակողն
 Քրիստոսէ զրկուած լինի. «Ոչ երբեւնսմք
 ոք առնու զպատման», կըսէ Ս. ա-
 ռաքեալն Պօղոս, այլ կոչեցեալն յԱստուծոյ՝
 որպէս եւ Ահարովն»։ Եբր. Ե. 4։ Եւ եթէ
 եկեղեցականքս նոյն պաշտօնին կոչուած եմք,
 հարկ է որ մեր կոչման նշաններն ալ Քրիս-
 տոսի կոչման նշաններուն նման լինին։ Ու-
 բեմն, տեսնենք թէ ի՛նչ էին Քրիստոսի նշան-
 ներն, զորս իրրեւ ապացոյց իւր առաքելու-
 թեան՝ Հրէից առջեւ կը դնէր։

Աստուած նախախնամական կարգ մ'ունի,
 զոր ամէն մարդոց վիճակին վրայ կը գործա-
 դրէ, այս չ'ուրացուիր. զի այն՝ որ տիեզերքի
 անբաւ կազմակերպութեան մէջ ամէն բանի
 կարգ եւ օրէնք դնելու խելք հասցուցեր է,
 անանկ որ բնաւ սխալ մը չ'ստատահիր, աւելի
 Էւս իմաստութեամբ եւ սիրով կը հսկէ յարգի
 արարածին, մարդոյն, կենաց սկզբան եւ շա-
 րունակութեան վրայ մինչեւ ցկատարած։ Նիւ-
 թական եւ անասնական արարածոց եւ մար-
 դոյն մէջ սա տարբերութիւնը կայ, որ առա-
 ջինք իրենց վրայ հաստատեալ կարգին մէջ ան-
 զգայաբար կը քալեն, իսկ մարդն՝ ճանչնալով
 իւր վրայ դրուած կարգը, հնազանդելով եւ
 երկրպագելով կը վարէ իւր կեանքը։

Երեւելի հայրապետ մը, Ս. Կիսրիանոս,

Կ'ըսէ. «Պահ մը համաձայնելով հանդերձ այն
 կարճամիտ իմաստասիրաց՝ որ կ'ըսեն թէ Աստ-
 ոած անգամ մը աշխարհս ստեղծելէն յե-
 տոյ՝ այլ եւս ձեռքը պահեց, գործը դիպուա-
 ծին յանձնեց, հարկ էր որ իրեն պաշտօնէից
 ընտրութիւնը իրեն պահէր՝ իբրեւ բոլորովին
 իւր սեպհական գործը»։ Որովհետեւ վստահելի
 մարդիկ պէտք են՝ որ իրեն շահերը պահպա-
 նեն, իրեն հաճելի լինին, իրեն առջեւ ներ-
 կայանալու վայելչութիւն ունենան, իրեն ըն-
 ծայ եւ զոհ մատուցանեն, իրեն սեղանոյն
 պատիւը պահեն, ժողովրդէն ուխտ եւ պա-
 տարագ ժողովեն, օրէնքը թարգմանեն, կամքը
 բացատրեն, փառքն ու պատիւը տարածեն ա-
 մէն կողմ։ Ուրեմն քահանայութեան պատիւը
 ի մարդկեղէն ընտրութենէ չէ, այլ կոչումն
 աստուածային է։ Առանց Աստուծոյ կոչման
 այս պատուոյն յանդգնողներն սրբապղծու-
 թիւն ըրած կը լինին, խաբեբայներ են ինք-
 նակոջ եղողներն, որ փոխանակ իրենց անու-
 նովն խօսելու՝ յանուն Աստուծոյ կը խօսին,
 մինչդեռ յԱստուծոյ կոչեցեալ չեն։ Աստուծոյ
 զօրութիւնը կը գործածեն, մինչդեռ Աստուած
 իւր զօրութիւնը անոնց չէ տուեր։ Աստուծոյ
 գործը կը գործեն, մինչդեռ Աստուած իւր
 գործն անոնց չէ հաւտացեր։ Վարդ Աստուծոյ
 ենք կ'ըսեն, մինչդեռ Աստուծոյ առաքեալը
 չեն. (Ա. Տիմ. 2. 11)։

Նպատակս այն չէ, որ համոզեմ թէ օրինաւորապէս եկեղեցական լինելու համար պէտք է որ Աստուած մէկը կանչէ անպատճառ. այս հաստատելու պէտք չկայ, այլ եկեղեցական լինել վաւրագողին կ'ուզեմ հրահանգ տալ թէ ինչպէս մարդ մը կրնայ իմանալ, թէ արդեօք կոչումն ունի՞. խորանի վրայ ինք իւր ոտքո՞վն ելեր է թէ Գրիստոս հաներ է. ի սկզբանէ աշխարհի այս վիճակին պատրաստուե՞ր է յԱստուածուստ, թէ ինք ուրիշ տեղն յափշտակեր է. ինչպէս Գրիստոս իւր Հօրմէն զրկուած էր, նոյնպէս ալ ինք ի Գրիստոսէ առաքեալ է թէ ոչ. Այս քննութիւնն ճիշդ եւ կատարեալ ընելու համար պէտք է գիտնայ թէ ի՞նչ էին Գրիստոսի կոչման եւ առաքելութեան նշաններն, եւ յետ այնորիկ բաղդատէ թէ իւր վրայ կա՞ն նոյն նշաններն թէ ոչ:

Տէրն մեր երբոր ուզեց Հրէից ցոյց տալ թէ երկնաւոր Հօրմէն առաքեալ է, սա հետեւեալ նշաններն ներկայացուց. առաջին՝ Հօրն վկայութիւնը. « Հայր ե՛ք որ վկայէ վասն իմ... ունիմ վկայութիւն մեծ եւս քան զՅովհաննու » . Յովհ. Ե. 32, 36: Երկրորդ՝ մարդարէից գուշակութիւններն եւ ժողովուրդք՝ որոց հետ որ ապրեցաւ. « Մովսէս վասն իմ իսկ գրեաց » . Յովհ. Ե. 46: Զի՞ հարցանես զիս, հարց գայնոսիկ որք շուանն, երբ զինչ արացի ցնոսա » . Յովհ. ԺԸ. 21: Երրորդ՝ իւր խղճին

վկայութիւնը. « Իշխան աշխարհիս այսորիկ յիս ինչ ոչ գտանե » . Յովհ. ԺԴ. 30: « Ո՞վ յանդիմանեցե՞ք զիս վասն մեղաց » . Յովհ. Ը. 46: Զորրորդ՝ իւր գործերն եւ հրաշքներն. « Թե եւ ինձ ոչ հաւատայք՝ գոնե գործոցս հաւատացե՛ք » . Յովհ. Ժ. 37, 38: Արդ, որովհետեւ Տեառն մերոյ պաշտօնը մեր պաշտօնին նախագաղափարն է, ուրեմն մեր կոչումն ալ պէտք է նոյն վկայութիւններն ունենայ:

Հայր երկնաւոր ի ներկայութեան Աշակերտաց եւ Հրեայ ժողովրդեան շատ անգամ ի վերուստ վկայեց. սա առաջին եւ մեծ վկայութիւն առաքելութեան իւրոյ համարէր Տէրն մեր: Թերեւս պիտի ասուի թէ աստի ի՞նչ կը հետեւի, միթէ Տէրն մեր յերկնուստ երեւելու եւ ժողովրդեան առջեւ վկայելու է եկեղեցական լինելի անձին համար. — անշուշտ ոչ: Այս բան Սաւուղի համար միայն պատահեցաւ բացառաբար, այն պատուական գործիքին՝ Պօղոս առաքելոյ կ'ըսեմ որ հեթանոսաց եկեղեցին պիտի կազմէր: Այժմ երկնաւոր Հօր վկայութեան ձայնին տեղ եկեղեցւոյ հովիւ հայրերուն բերանը պիտի վկայէ. զի սոքա են աւանդապահը հաւատոյ եւ ամենայն կրօնական սրբութեանց. ձեռնադրութեան խորհրդոյն մէջ երկնային ձայնը յայտնել այս հովուաց կը պատկանի: Հետեւապէս կանոնական կոչման առաջին նշանն գլխաւոր հովուաց վկայութիւնն է:

Վկայութիւն մը ճիշդ եւ ապահով լինելու համար վկայողն պէտք է կատարեալ ծանօթութիւն ունենայ, վկայեալն ալ պէտք է անկեղծութեամբ եւ հաւատարմութեամբ զինքը ցոյց տուած լինի. վկայութիւնն անոր համար սխալ կըլլայ որ կամ վկայողն վկայած անձին բոլոր վիճակը չ'զիտեր, կամ վկայեալը ցոյց չէ տուած թէ ո'րպիսի ոք է ինքն. մարդիկ կը խաբուին, բայց Աստուած չ'խաբուիր, կը մերժէ:

Զեռնադրութիւնը կատարելէ յառաջ եւ արիսկոպոսն ընծայելոյն վրայ վկայութիւններն փորձած ատեն՝ կը հարցունէ միանգամայն թէ խոստովանահայր ունի՞, որ ըսել է թէ ընծայելոյն ծածուկ կեանքը խղճին բոլոր դաղտնիքներովն յայտնի եղած է, թէ Գաբուռնացիի մը պէս՝ Աստուծոյ ընտրեալ ժողովրդեան ընկերութեան մէջ մտնելու համար ծածկեր է անունը, նախկին վիճակը, բնիկ ծագումը եւ իսկական պատմութիւնը. արտաքուստ համեստ ձեւացեր եւ Յեսուայ խմատութիւնն ու աստուածսիրութիւնը պատրեր է: Եթէ այսպէս է, ուրեմն վկայութիւնն անկատար տեղեկութեան վրայ հիմնուեր է, հետեւապէս սխալ է: Յայնժամ խոստովանահօր վկայութիւնն չ'լինիր կոչման նշան կամ ապացոյց, այլ մանաւանդ պատճառ սարսափելի դատապարտութեան ընծայելոյն կեղծաւորութեան: Եւ արիսկոպոսն երբ

հանդերձ եկեղեցեալ խոստովանահօր վկայութիւնն կը պահանջէ, այն մտօք է թէ արդեօք ընծայեալն ինքզինք բովանդակապէս ճանչցուցած է անոր. այսպէս կըսէ Ս. Գրիգոր Տաթեւացի ի հրահանգի կոչման: Արդ՝ ով որ այս պայմանիս հակառակ կոչեցեալ է, ոչ թէ Աստուծոյ Սուրբ Հոգին կոչած է զայն՝ այլ ինքզինքն: Հոգին ճշմարտութեան եւ անկեղծութեան կրնայ միթէ հաւանիլ այնպիսի կոչման՝ որոյ ալը երկբանութիւն եւ կեղծաւորութիւն է:

Ընծայեալ մը եթէ զինքն ծածկեր է խոստովանահօրմէն եւ այնու յաջողեր է առաջի Աստուծոյ եւ ամենայն ժողովրդեան լաւագոյն վկայութիւն չորթել, այնպիսի վկայութիւն ի՞նչ արժէք կ'ունենայ. մարդիկ դրսէն կը տեսնեն եւ կը դատեն, բայց Աստուած սրտից խորը կը տեսնէ, ուստի խարդախ ընծայելոյն կոչումը կը լինի պատրանք, օրհնութիւններն նզովք, մարդիկ կը գովեն, բայց Աստուած կը բարկանայ ոչ ընծայելոյն վրայ միայն՝ այլեւ ժողովրդեան. «Այսպիսի ասե Տէր Աստուած Իսրայէլի. նզովք եւ ի քեզ Իսրայէլ... եւ դադարեաց Տէր ի սրտնորեկե քարկոտեան իւրոյ»: Յեառ է. 13—26:

խոստովանահայրն եւ բոլոր հովիւք՝ որ իրեւ գիտակ վկայեցին ընծայելոյն կենցաղավարութեան՝ կ'արդարանան, որովհետեւ ո'ր-

քան որ յայտնուեր էր իրենց, այնքան բան միայն կրնային գիտնալ անոր անձին եւ գաղտնի կենաց վրայ. Անանիաներ են ասոնք՝ որ ի կողմանէ Յիսուսի Քրիստոսի կը հրաւիրեն մէկն ի գործ պաշտաման. (Գործք. Թ. 17): Եղիաներ են՝ որ իրենց Եղիսէ աշակերտը կը յորդորեն թողուլ զաշխարհ իւր բոլոր պարագայիւքն, եւ լինել յաջորդ մարգարէական պաշտօնին. (Գ. Թագ. ԺԹ. 19—21): Ընծայեալն ինք պէտք է իւր խղճմտութեան խորքէն վախնայ թէ մի՛ գուցէ Աստուած իւր խոստովանահօր եւ եկեղեցւոյ հովիւներուն թոյլտուութիւն ըրած լինի սխալ համոզման եւ իւր գաղտնի մեղքը պատժէ. որովհետեւ ասոնց վկայութիւնն թէպէտեւ հարկաւոր է, բայց անսխալ չէ: Նախկին դարուց երեւելի սուրբ քահանայներ հովուաց կողմանէ տուեալ բացառաւոր վկայութեանց առջեւ անգամ կը սարսափէին. ճգնաւորներ՝ որ կեանքերնին խստամքեր ճգնութեամբ եւ հրեշտակային սրբութեամբ անցուցած էին, երբոր յեպիսկոպոսէ ի քահանայութիւն կը հրաւիրուէին, անձերնին կը պահէին, չէին համարձակեր մօտենալ քաջայայտութեան աստիճանին, նկատելով թէ այս պաշտօնը հրեշտակաց անգամ երկիւղալի է ուր կը մնայ հողեղէն տկար արարածոց:

Երկրորդ նշան՝ զոր Տէրն մեր Հրէից ցոյց կուտայր իբրեւ ապացոյց իւր պաշտօնին ճշ-

մարտութեան, մարգարէից կանխասացութիւններն եւ ունկնդիր ու ականատես ժողովուրդն էին: Ժողովրդեան ձայնը ամէն տեղ նպաստաւոր էր մեր Փրկչին համար. Փարիսեցիներն այս հանրային ծախհարութեանց վրայ նախանձելով եւ սրտմտելով թէ ինչո՞ւ իրենք ալ չեն գովուիր, բան մը՝ զոր շահելու համար այնքան կեղծաւոր պահեցողութիւններ եւ երկարատեւ աղօթքներ ալ կ'ընէին, չատ կը նեղանային եւ կ'ըսէին թէ ետեւէն գացողներն խաթամութ ամբոխն է որ օրէնք չ'գիտեր, եւ արդէն նզովեալ են: Երբեմն ժողովուրդը կ'ուզէր զինքը Հրէաստանի թագաւոր դնել. երբեմն Աստուծոյ փառք կուտայր որ այնպիսի մեծ մարգարէ մը պարգեւեր է Իսրայելի. երբեմն Երուսաղեմի կանայք երանի կուտային որովայնին՝ որ այնպիսի զաւակ ծներ է. երբեմն ժողովուրդը ինքեան կը դիմաւորէր եւ յաղթական փառօք յերուսաղեմ կը մտցունէր: Եւ յիրաւի, կարելի՞ էր գոհութեան ազաղակ եւ ներբողեան զլանալ դէպ ի այնպիսի տարօրինակ աստուածային մի մարդ՝ որոյ բոլոր փափաքը մարդիկ փրկել էր, մի մարդ՝ որ մինչեւ այն ատեն աշխարհի մէջ նմանը չտեսնուած հանճարովն՝ ինքզինք միայն տգէտ եւ տխմար աշակերտաց կը յայտնէ, աղքատներն միայն կ'ուզէ հրահանգել, եւ, աղանդապետներու պէս, չ'ջանայր իւր վարդապետու-

Թիւնը բարձր եւ նշանաւոր ունկնդիրներով
յարգի ընել, այլ պարզամիտ աշակերտաց ան-
կեղծ հլութեամբ, մի մարդ՝ որ միայն երկնքի
վրայ կը խօսի, եւ իւր ազգական եւ բարեկամ
միայն երկնաւոր Հօրն կամքը կատարողներն
կը համարի, մի մարդ՝ որ իբրեւ իշխան բնու-
թեան՝ հողմոց եւ ծովու հրամայելով, հացեր
առատացնելով, ուզած ժամանակ ձկան փորէն
դրամ հանելով հանդերձ՝ ինքզինք շատ չքա-
ւոր վիճակի մէջ կը ծածկէր, եւ երկրաւոր
բարիքներն արհամարհելով աւելի կ'ուզէր մեծ
երեւել քան ամէն բարիք ունենալու դիւրու-
թեամբն, մի մարդ՝ որ մեծամեծներէն հեռի
կը պտտէր առանց սակայն արհամարհելու, եւ
կը կշտամբէր առանց բնաւ երկիւղ զգալու,
մի մարդ՝ որ կ'ուզէր կայսերն կայսեր տալ,
Աստուծոյն՝ Աստուծոյ, վերջապէս մի մարդ՝
որ Թէ՛ առանձին եւ Թէ՛ ծածուկ դործոց մէջ
հաւասարապէս մեծ եւ աստուածային էր, եւ
որուն վրայ յոյժ մօտէն նայողներն չ'տեսան,
որ վայրկեան մը առաքինութիւնը մարդկեղէն
տկարութենէն յոգնելով Թուլանայր:

Կոչումն կանոնական ըլլալու կամ Քրիստոսի
կոչման նմանելու համար իրաւամբ ուրեմն ժո-
ղովրդեան ձայնը պէտք է իբրեւ երկրորդ
նշան: Երեւելի հայրապետ մը կը գրէր իւր
ժողովրդեան. « Սիրելի՛ք, ձեռնադրութեան
մէջ ձեր կարծիքն հարցնելու, եւ ձեռնադրել-

ւոյն բարքն ու արժէքը ձեզ հետ ի միասին
քննելու սովորութիւնն ունիմք »: Այո՛, ժո-
ղովրդեան հաճութիւնը պէտք է քահանային
համար, որովհետեւ աստուածային պաշտօնը
ժողովրդեան համար պիտի ընդունի եւ ոչ Թէ՛
իւր անձին համար: Հնուց ի վեր այսպէս է
սովորութիւնը. Առաքեալք եւս առաջին սար-
կաւագաց ընտրութեան ատեն ժողովրդեան
կամքը հարցուցին. (Գործք. Զ. 3): Ս. Պօղոս
առաքելոյն խօսքին նայելով ձեռնադրելին
քրիստոնեայ չեղող ժողովրդէն անգամ բարի
վկայութիւն պէտք է ունենայ. « Պարտ է վկա-
յութիւն բարի եւ յարսաւնցն ունել, զի մի՛ ի
նախասինս անկանիցի »: Ա. Տիմ. Գ. 7:
Կարի յոյժ անհրաժեշտ է, որ քահանայ լինելի
անձը ժողովրդեան մէջ եւ յամենայն տեղեր
մաքուր եւ անարատ համբաւ ունենայ, որ-
պէս զի քահանայութեան պատիւը չ'նախա-
տուի եւ անարժանին պատճառաւ կրօնքը չ'ա-
նարգուի:

Եպիսկոպոսն իւր ձեռնադրութեան մատու-
ցեալ անձը ժողովրդեան ցոյց տալով՝ կը պա-
հանջէ որ ժողովուրդը վասն ընծայացուին
հանդիսաւոր կերպիւ երիցս աղաղակէ. « Աս-
տուծոյ երկնաւոր շնորհքը այս ոք անձը կը
կոչէ ի քահանայութիւն, առ որ արժանի է,
չնչպէս ինքն ընծայեալն եւ մեք բոլոր ժողո-
վուրդս առ հասարակ կը վկայեմք »: (Մաշտ.

Կարգ ձեռնադրութեան)։ Այսպէս երբեմն ի կոնացի եւ Լիւստրացի հաւատացեալք վասն Տիմոթէոսի բարւոք վկայութիւն տուին։ (Գործք. ԺԶ. 2)։ Եւ սուրբ առաքեալն Պօղոս իւր աշակերտին համար ասոնց տուած վկայութիւնն կ'անուանէ մարգարէութիւն։ «Մի՛ անփոյր առնէր զշնորհացն՝ որք տուան քեզ մարգարէութեամբ (Ի կոնացի եւ Լիւստրացի հաւատացելոց ընտրութեամբ եւ վկայութեամբ) ի ձեռնադրութեանն յերեցութիւն։ Ա. Տիմ. Դ. 14։

Արդ՝ ո՞վ կոչեցեալք, որոնեցէ՛ք ձեր կոչման մէջ այս միտքարական նշանք։ Եթե՛նցէ՛ք մտօք այն տեղեր՝ ուր ձեր առաջին տարիներն անցուցիք. քննեցէ՛ք թէ՛ արդեօք ձեր յիշատակն անդանօր օրհնութեամբ թէ՛ պարսաւանօք կը յիշուի. պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան բազմավրդով ժամանակնիդ ծանր, կանոնաւոր եւ անարատ պահեցիք թէ՛ թեթեւ, անկարգ եւ կնճռոտ կենցաղավարութեամբ անցուցիք. կրնա՞ք միթէ ի նպաստ ձեր՝ մէջ բերել ձեր կենակցաց նախաւոր եւ մարգարէական վկայութիւններն. արդեօք եթէ շատ մօտէն ճանչցողներուն զձեզ հարցուի, պիտի չ'ըսե՞ն թէ չենք ուզեր ադոր մեր վերայ քահանայ լինելն։ Քահանայ մը՝ որ մտքին մէջ իրեն վաղեմի կենաց ծանօթներուն վկայութիւնը նպաստաւոր լինելուն վրայ կասկած ունի, ուրեմն այն քահանայն կամ այն է որ

առաքեալ Աստուծոյ չէ, կամ եկեղեցւոյ կոչման մասին հաստատած ապահով եւ ընդհանուր կանոնաց վրայէն՝ իրեն համար շատ թոյլ եւ շատ խնայելով անցած են քննողներն, սակայն իրեն մեղք եղած է։

Եկեղեցւոյ հովիւներուն եւ ժողովրդեան վկայութիւնն, այո՛, կոչման երկու առաջին նշաններն են, բայց ասոնք բաւական չեն. որ բարձր է առաջի մարդկան, շատ անգամ շատ ցած բան է առաջի Աստուծոյ։ «Մինչեւ անգամ, կ'ըսէ Ս. Ոսկերբեան հայրապետն ի ճառն Յաղագս քահանայութեան, եթէ բոլոր մարդիկ զձեզ կոչեն, ձեր վրայ բռնանան, դուք պէտք է ձեր հոգւոյն հանգամանքներն քննէք, եւ չ'մերձենաք եթէ դուք զձեզ անարժան կը տեսնէք. եթէ դուք ձեր կողմանէ արժանիք չ'ունիք, այլոց կոչելն՝ ձեզ արժանիք չ'վաստեցներ»։

Տէրն մեր իւր պաշտօնին ճշմարտութեան երրորդ նշան ցոյց տուած է իւր խղճին վկայութիւնն. եւ այս վկայութեան մէջ կը բովանդակի նախ՝ նորա հոգւոյն գլխովին աստուածական անմեղութիւնը. «Գայ իշխան աշխարհիս աշտորիկ [սատանայ] եւ յիս ինչ ոչ գտանք»։ Յովհ. ԺԴ. 30։ Երկրորդ՝ կատարեալ եւ լիակամ պաշտօնասիրութիւն. «Իմ կերակուր այն է՝ զի արարից զիստն աշտորիկ որ առաքեացն զիս»։ Յովհ. Դ. 34։ Երրորդ՝ նպա-

տակին պայծառ սրբութիւն. «Երբ ես փառաւորեմ գանձն իմ, փառքն իմ ոչիկն եմ». Յովհ. Է. 54:

Արդ, մեր խղճմտանքը կրնա՞յ մեզ այս երեք վկայութիւնը տալ մեր անձին համար: Քահանայութեան պատուոյն հասնելու համար կատարեալ անմեղութիւն պէտք է: Հին ատեն հաւատացեալք հրապարակաւ խոստովանութիւն կրնէին. ասիկա կերպ մը միջոց էր քահանայութեան անյարմար անձինքը կանուխէն յայտնի ընելու: Թէեւ ապաշխարութեան արտասուեաց աւազանը մարդս կը մաքրէ, սակայն՝ քահանայութեան ահաւոր խորհրդոյն սրբութիւնն ու փառքը նսեմացնող բան մը միշտ կը մնայ ապաշխարողին վրայ. իրաւ է որ լուացուեր, մաքրուեր եւ ուղղուեր է, բայց հին խմորին հոտը վրան մնալով սեղան հանուելու չ'յարմարիր: Օրինաց քահանայներուն եւ Ղեւտացւոց զգեստեղինաց մէջ գործուելի բուրդը որչափ ալ փայլուն լինէր, կը մերժուէր. եթէ փայլունութիւնը արուեստական կամ ներկածոյ լինէր, աղտոտ կը սեպուէր, պէտք էր որ բնականէն գեղեցիկ եւ սպիտակ լինէր: Դարձեալ Օրինաց մէջ պէտք էր որ սեղանոյն քարերը կտրուած կամ կոփածոյ չ'լինէին, այսինքն սղոցելով եւ մրձով գեղեցկացած չլինէին, այլ բնականէն գեղեցիկ լինէին: Հին օրէնքը բոլորովին նմանական էին. Աստուած

դատարկ եւ ձեւացեալ քահանայութեան եւ տաճարին համար չէր՝ որ այնքան նախանձաւոր էր, այլ ի հեռուստ անտի քրիստոնէական քահանայութեան պահանջած հրեշտակական մաքրութիւնը կ'ուզէր հրամայել. սակայն, աւա՛ղ, ո՞ւր են անոնք՝ որ այս սուրբ խնջոյից յատուկ անմեղութեան զգեստն հագած լինին, զգեստ՝ միայն արժանի հարսանեաց յաւիտենական Գառին. ո՞վ անմեղութիւն, դո՛ւստր երկնից, զարդ քահանայական կարգի, շուշան քաղցրաբոյր պարտիզի Փեսային, որ միայն կը զարդարես Նորա սեղանը. ո՞ւր քաջուեր ես:

Բայց անմեղութեան մասին խղճի մէջէ վկայութիւն լսելէ զատ՝ պէտք է նաեւ ճաշակի վկայութիւնն ալ, այսինքն թէ ընծայեալն ախորժ կ'զգա՞յ քահանայութեան պաշտօնն կատարեալ յօժարութեամբ վարելու: Տէրն մեր դեռ եւս տղայ էր երբ կը հեռանայր ծնողաց քովէն եւ տաճարը կը դառնուէր, եւ անդ վարդապետաց մէջ աստուածային պաշտօնին փորձը ցոյց կուտայր. Սամուէլ մանուկ հասակէն ի տաճարի կը մեծնայր եւ կը ծառայէր զարմանալի աջալրջութեամբ, եւ ինչպէս Ս. Գիրք կը պատմեն, մանկական անուշ քնոյ խորութենէն կը ցատկէր կ'ելլէր կը վազէր դէպ ի խորհրդաւոր ծայնը, Հեղի մեծ քահանայապետին ձայնը սովորաբար լսելու

պէս: Սուրբ կարգին սահմանեալ բոլոր սրբոց վրայ այս տնկակից ճաշակն՝ այս յօժարափոյթ պաշտօնասիրութիւնը փայլած է, եւ կոչման նշանակ եւ քահանայութեան երջանիկ գուշակութիւն նկատուած է միշտ: Ով որ չ'զգար իւր ներսէն եկեղեցական պաշտօնի համար ծնած ըլլալն, հոգեւորականաց մէջ նստելէն հաճոյք չ'իմանար, եկեղեցական զարգարանք վրան չ'յարմարել մը կ'զգայ, աշխարհական յարափոփոխ տարազ եւ կերպաւորութիւն իրեն ցանկալի կը մնան, հագուստի, շարժուածքի և այլ ամէն անձնական կացութեանց վրայ եկեղեցականի յատուկ համեստութիւն իրեն ախորժելի չ'թուիր, եկեղեցական արարողութիւնք իրեն ձանձրալից տեսարան մը կը դառնան, ստորակարգ պաշտօնի մը ծառայութիւն երբոր կատարելու հարկ մը գայ, իրեն անարգանք կը համարի, թող այնպիսին գիտնայ որ այս կարգին կոչումն չունի: Աստուած նորա սրտին վրայ քահանայութեան կնիք չէ դրոշմեր: Զի ի'նչ բանի որ կանչէ Աստուած, նոյն բանին ճաշակն ալ ի միասին կուտայ:

Մեր խղճմտանքին վկայութիւնն ամբողջանալու համար պէտք է մենք ներսէն գիտնամք, թէ Աստուծոյ սեղանոյն նուիրուելու նպատակնիս կատարելապէս մաքուր է թէ խարդախեալ: Տէրն մեր եկած էր ոչ թէ պաշտուելու կամ սինակոկայի մէջ բարձր տեղ մը

բռնելու համար՝ այլ պաշտուելու, որ է ասել՝ ծառայելու համար: Եկած էր երկնաւոր Հօրն անունը յայտնել մարդոց, Իսրայելի կորուսեալ ոչխարներն փրկել: Նախանձայուզութիւն՝ ընկերսիրութիւն եւ սրբութիւն կը փայլէին անոր պաշտօնին բոլոր գործոց մէջ: Քննեցէ՛ք խղճերնիդ: մի՛ գուցէ ասկէց տարբեր փառաւորութիւն փնտռէք, մի՛ գուցէ հրամայելու համար մտած լինիք այս պաշտօնին մէջ, մի՛ գուցէ ձեր ընկերին փրկութենէն տարբեր նպատակ ունենաք ձեր մտաց մէջ: Աստուած գիտէ ամենուս սիրտը, եւ ի'նչ կայ չ'կայ ամենուս սրտին գաղտնի ծալքերուն մէջ, պայծառ կը տեսնէ: Ես չեմ ուզեր, չեմ ալ կրնար սրտից խորքեր թափանցել, սակայն հոգեւոր կարգին մէջ մտնողներէն շատին վրայ տեսնուած շարժառիթներն մեծ մասամբ միսթարական չեն: Կարգին մեզնէ պահանջանքն են աշխատութիւն, տքնութիւն, կատարեալ ժուժկալութիւն, հոգւոց փրկութիւն, Քրիստոսի արքայութեան աճեցումն, ճշմարտութեան պաշտպանութիւն, սատանայի իշխանութեան քակտումն: Երբոր Մովսէս Եղիազարը փոխանակ Ահարոնի քահանայապետ պիտի կարգէր՝ բարձր լեռ մը տարաւ, ուսկից ցոյց տուաւ նմա Յորդանանէ անդին խոտացեալ երկիրներն՝ որ մեղր եւ կաթ կը բերէին: անդ ի տես այս երջանիկ ապագայ հայ-

144
29-5-62
28227-82

րենեաց՝ քահանայապետութեան սուրբ պատմութեան հազարուց : Սոյն օրինակ՝ երբ բարձրանալով ի սեղան Աստուծոյ՝ քահանայութեան պատմութեան կ'զգենումք, տեսածնիս հեռաւոր սուրբ քաղաքն է, երկինքը՝ ուր անսպառ քաղցրութիւն և ուղիսահոս փափկութիւն խոստացեալ կ'սպասէ արժանի կոչեցելոց : Այս խոստումն պէտք է լինի շարժառիթ կոչման : Քահանային ներկայն անսպառ է, անոր համար մեղրի եւ կաթի աշխարհը՝ հանդերձեալն է, ապա թէ ոչ, ի՞նչ կը փնտռեմք եկեղեցւոյ մէջ, հարստութիւնն թէ ծառայութիւն, պատիւ թէ աշխատութիւն, հօտին բո՞ւրքը թէ անոր փրկութիւնը, սեղանոյն ոսկի՞ն թէ Աստուած՝ որ ի վերայ սեղանոյ կ'երկրպագի : Մեր շնորհքն ի՞նչ է. զօրութիւն, արութիւն, եւ զինուորականի մարզանք ու խոշորակեցութիւնն թէ թուլամորթութիւն, անձնասիրութիւն, զարդասիրութիւն եւ հեշտամոլութիւն : Տէրն ինչ որ ըսաւ Գաղատացի լեւան վրայ երբեմն Գէդէոնի զօրաց, նոյնը միշտ կ'ըսէ իւր պաշտօնէից սեղանոյն վրայէն. — Ով որ Աստուծոյ բանակը վատութիւն, թուլութիւն եւ երկչոտութիւն կը բերէ հետը՝ թող հօրը տունը դառնայ. «*Ո' ոֆ վասաւիւրս իցե, դարձցի*» Դաս. է. 3 :

Խղճի վկայութիւնը բոլորովին լրանալու համար բաւական չեն վարուց անարատութիւն,

պաշտօնասիրութիւն, նպատակի սրբութիւն. այս վիճակին յարմար կարողութիւն կամ տաղանդ ալ պէտք է ունենամք, պիտի համոզուած լինիմք թէ օգտակար կրնամք ըլլալ եկեղեցւոյ : Տեսնն մերոյ պաշտօնին ճամարիտ լինելուն վերջին նշանն իւր հրաշալի գործերն եւ վարդապետութիւնքն էին : Ամէն մարդ կը պարմանար բերնէն ելած շնորհալից խօսքերուն վրայ. լսողները կ'ըսէին, մենք ասոր պէս խօսող մարդու պատահած չեմք. Փարիսեցիներուն պէս ցուցամոլութեան համար չէր խօսեր, որպէս զի ռամիկը ծափահարէ, այլ կը խօսէր ճամարտութեան յատուկ եղած իշխանութեամբ եւ աստուածային այնպիսի պարզութեամբ, որ մարդոց աստիճանին երբեք չէր նայեր, այլ ամենուն ինչ որ պէտք է՝ զայն կը խօսէր :

Գիտեմք որ մեզնէ ոչ հրաշք կ'ուզեն եւ ոչ Յիսուս Քրիստոսի նման աստուածային ճարտարխօսութիւն, բայց մեր պաշտօնին պարտքը կատարելու եւ ժողովուրդը կրթելու չափ մասնաւոր ձիրք մը կը պահանջուի : Ունի՞մք բան մը : Երբոր Մովսէս սուրբ տապանակը պիտի շինէր, բոլոր Իսրայելացին՝ շինութեան հանգանակելու համար՝ մէկմէկ բան բերաւ՝ ոսկի, քոհար, ծիրանի, մորթ խոյոց եւայլն. արդ՝ մենք մեր կողմանէ ի՞նչ կրնանք տալ երկնաւոր տապանակին շինութեան, եկեղեցւոյն հո-

գեւոր զարգացմանն համար. եթէ ոսկի եւ ծանրագնի քարեր չեմք կրնար տալ՝ հոգ չէ՞, զի ոչ ամենեքեան առաքեալք են, եւ ոչ ամենեքեան աւետարանիչք։ Բայց գոնէ չափաւոր ընծայ մը կրնա՞նք տալ. անպատճառ բան մը տալ պէտք է. եւ կարելի է կրնամք տալ այնպիսի մի բան՝ որ թէպէտեւ չ'լինիր այնքան փայլուն՝ բայց կրնայ շատ օգտակար լինել։ Արդ, ի՞նչ ունիմք տալու՝ որով կարենամք օգտակար լինել, գիտութիւն, ճարտարիտութիւն, ծանրաբարոյութիւն, նախանձաւորութիւն, իրաւագիտութիւն, վարչական ձիրք, համբաւ եւ դի՞րք. բայց գիտութիւն եւ ճարտարիտութիւն՝ առանց բարեպաշտական կրթութեան եւ եկեղեցական խորամուխ հմտութեան, ծանրաբարոյութիւն՝ առանց համեստ կերպարանքի եւ պարկեշտ շարժումնքի, նախանձայուզութիւն՝ առանց լիով ատելու աշխարհի պատրանքը, սիրաչափով բնութիւն՝ առանց խղճի կատարեալ մաքրութեան, իրաւագիտութիւն եւ վարչական տաղանդ՝ առանց անթերի քաղաքավարութեան եւ տոկունութեան, մեծ համբաւ եւ դիրք՝ առանց կատարեալ անփառասիրութեան եւ անսնապարծ խոնարհութեան ոչ ինչ են, բնաւ օգուտ մը չեն բերեր եկեղեցւոյ։ Ի՞նչ կրնամք տալ, որ Յիսուսի Գրիստոսի եկեղեցին փառաւորութիւն եւ նորա որդիքը փրկուին։ Եկեղեցին իւր պաշ-

տօնեայներէն օգուտ մը կ'սպասէ, այն՝ որ օգտակար չէ՞ բեռն է. յիրաւի շատ տեսակ պաշտօնեայներ պէտք են, բայց անպիտանին պէտք չ'կայ բնաւ։

Վերջապէս, հոգեւոր կոչման չորս նշաններ են, որք համանգամայն պէտք է ի հանդէս գան ընծայելոյն վրայ, եւ են հովիւք եկեղեցւոյ, անցեալ կենաց ծանօթ ժողովուրդ, խղճի անխաբ վկայութիւն եւ կարեւոր ձիրք մը, եւ յայնժամ պաշտօնեայն Գրիստոս զրկած կը լինի, որպէս ինքն իւր երկնաւոր Հօրմէն զրկուած էր։ Եթէ այս նշաններն չեմք տեսներ մեր վրայ, եթէ այս նշաններէն մին կամ քիւսը պակսելուն թեթեւ կասկածն ունինք, եկեղեցական լինելու յանդգնելու չեմք. վասն զի հետեւանքը սոսկալի է, ձեռնադրութեան շնորհք չեմք ընդունիր, Հոգւոյն Սրբոյ հեղական շնորհքը մեր պաշտօնին մէջ մեզ օգնութեան չ'հասնիր. այլ մենք մեր անձնական տկարութեանն յանձնուած մնալով՝ ամէն քայլափոխի դիմացնիս արդելք մը կ'ելլէ. ժողովուրդը երբոր խոստովանցեալ նստիմք՝ մեր անմեղութիւնը որոգայթ կ'իյնայ, բեմն ելլեմք քարոզի՝ ամբարտաւանութիւննիս կը թատերանայ բեմին վրայ, սեղան ելլեմք պատարագելու՝ մեղաց թեւադրութիւններն աւելի սաստկութեամբ զմեզ կը հալածեն, եկեղեցւոյ 'հարստութիւնը տեսնեմք՝ ագահու-

թիւննիս կը գրգռուի եւ սրբագործութիւնք մեզ շահամուծեան առիթ կը գառնան . գրսէն եկած յանձնարարութիւնք մեզ նեղը կը ձգեն , մարդկային նկատմունք չուզած տեղերնիս կը քշեն կը տանին , մեր շահուն չ'յարմարող հովուական կանոններն հին թէ նոր՝ չենք սիրեր , ճշմարտութիւն այն ատեն կը պաշտպանենք՝ երբ անկէ մեր շահուն վնաս մը չ'հասնիր : Ինչո՞ւ այսպէս կը լինի . անոր համար որ արտաքուստ ճակատնիս եւ ձեռքերնիս օծուեր են , բայց ամենասուրբ Հոգւոյն ներքին օծութիւնը մեր վրայ չէ հաստատուեր :

Ապաքէն՝ որ եւ է վիճակ՝ յորում աստուածային կոչումն չ'կայ , սխալ կ'ընթանայ , եւ այս սխալն ուղղելը շատ դժուարին է : Քահանայական պաշտօնին համար նոյն սխալն ուղղելը թէեւ չեմ համարձակիր , անկարելի է ըսել , զի ո՞վ կրնայ չափ դնել Աստուծոյ կարողութեան եւ ողորմութեան . սակայն նկատելի դժբաղդութիւնն այս է որ քահանայն սրբազան իրաց մէջ յաճախելով կը սովորի , եւ կարծես թէ այնպիսի մահաքուն թմրութեամբ կը վարակի հոգին՝ որ չ'կրնար սթափել , քահանային իւր տխուր վիճակին վրայ համոզուելէն մինչեւ զղջանալն՝ բաւական լայն բացութիւն կայ . գիտէ թէ իւր անարժանութեանն համար Աստուած չ'օրհներ իւր աշխատութիւն , պաշտօնավարութիւնն անպողարբեր է ժողո-

վըրդեան , իրեն յանձնուած ոգիք կորստեան կը պատրաստուին , իւր օրինակէն զեղծմունքներ կը շատնան , տկարք կը կործանին , արդարք կը գայթակղին , մեղաւորք կը քալեն յառաջ գէպ ի մեղս , արգարեւ թողուլ այսպիսի դառնածաղը վիճակ եւ բոլորովին դուրս ելլել՝ օգտակար կը համարի , բայց չի համարձակիր գործադրել : Ասոր համար է որ շատ անգամ ճշմարիտ ապաշխարողներ կը տեսնեմք ժողովրդեան մէջ , բայց տեսնո՞ր եմք քահանայներ՝ որ իրենց անյարմարութեան համար լաւ համարին սեղանէն իջնել եւ հասարակ քրիստոնէից կարգը մտնել իբրեւ ապաշխարող՝ քան մեղապարտ խղճով շարունակել եւ ամրացնել յաւիտենական դատապարտութեան շղթայն :

Երանի՛ պաշտօնէից՝ զորս Աստուած բնորեր եւ հաստատեր է իւր գործոյն վրայ . « Երանի՛ , զոր ընտրեցեր եւ ընկալար եւ բնակեցնե ի գաւիթս քո » . Սաղմ . ԿԳ . 5 : Աստուած իւր տնկած ծառերն՝ եթէ լերանց գագաթն իսկ լինին , իւր երկնային ցօղովն կ'աճեցունէ , ո՛չ արեգական տապալին խորշակը կրնայ արգելք լինիլ , եւ ոչ հողմ եւ մրրիկ տապալել . « Յագեցին ծառք անտառի եւ մայրք Լիբանանու՝ զոր դու ճնկեցեր » . Սաղմ . ԾԳ . 16 : Վայ է տնկոց , զոր Աստուած չէ տնկած :

ՎՍԵՄՈՒԹԻՒՆ ԿԱՐԳԻՆ

Թէ ինչո՞ւ չատերն՝ քահանայութեան սուրբ կարգին կը փափաքին, գրեթէ մեծաւ մասամբ քննադատելի են: Ոմանք իրենց վիճակին բերմունքէն պարագայներն չեն ներած՝ որ աշխարհի մէջ գոհացուցիչ դիրք մ'ունենան, յաջողութիւնը քահանայութեան աստիճանի մէջ գտնել կարծած են: Ոմանք մանկական հասակէ բարձր բաներ երեւակայելու սովորեալ՝ տեսնելով որ աննշան տունէ մարդիկ հոգեւոր աստիճանի մէջ բարձրութիւն մը չահեր են, իրենք ալ այս աստիճանին կը դիմեն իբրեւ միակ յարմարագոյնն բարեվիճակ կենաց եւ ապահովեալ բարձրութեան, նման Հեղիոդորոսի՝ որ Երուսաղեմի տաճարին մէջ կարծեց գտնել անբաւ գանձ, մինչդեռ կեցածը սրբազան աւանդ էր ոչ ի սնունդ չքոյ եւ թուլասիրութեան՝ այլ ի սլարէն որրոց եւ այրեաց. (Բ. Մակ. Գ. 10): Ոմանք ի բնէ խառնուածքնին մեղմ եւ հանդարտիկ լինելով՝ աշխատութեան գլուխ չունին, հրապարակի յուզմանց եւ բաղդի անստուգութեանց դէմ մրցիլ չեն կարող, այս վիճակը նախամեծար կը համարին իբրեւ խաղաղիկ վիճակ՝ ուր կը մտածեն

Վայելէլ պարապորդութեան անխռով անուշութիւնը եւ վարել լուին եւ ինքնասիրական մի կենցաղ: Ոմանք ի բնէ փառասէր՝ այս վիճակին մէջ իրենց համար փայլուն պաշտօններ կը կամենան եւ կը կարծեն՝ որ իրենց տաղանդին վրայ աշխարհք պիտի ծափահարէ, հոգ չէ թէ հոգիներն իրենցմէ օգուտ պիտի չ'տեսնեն: Ոմանք իրենց բժշկին հրահանգէն զգալով՝ թէ չարքաչ եւ վրդովեալ կեանքի պահանջներ մահացու պիտի դառնան, այս վիճակին կը դիմեն իբրեւ ի կլիմայ՝ որոյ օդը բարեխառն է, եւ ներելի է անվրդով շնչառութեամբ ժամանակ անցունել: Վերջապէս, ոմանք աշխարհի անարդարութեանէն խաբուելով եւ փափաքած բաղձանքներուն հասնիլ չ'կարելով՝ կրից դառն մըլմանէն յոգնիլ ու պարապ ելլելէն ձանձրացած՝ եկեղեցական աստիճանի ինքզինքնին կը յանձնեն, մտնել կը կարծեն մի յայնպիսի ճանապարհ՝ որ միայն ապահով է փրկութեան համար, եւ յորում հոգեւոր կործանման շարժառիթերն քիչ են կամ այնքան յաճախ չեն՝ որչափ յաշխարհի: Ամէն մարդ ինչպէս բանին եկեր՝ այն մտօք քահանայութեան որոշումն տուեր ու եղեր է, կարծելով՝ թէ այս պաշտօնը անպատասխանատու բան մի է, ժողովրդեան վիճակին հետ կապուած չէ, այլ ամէն մարդ ինքն իրեն համար հոգեւորական կը լինի:

Այլ սակայն, քահանայ լինելէ յառաջ՝ ինչ ալ ըլլայ շարժառիթ նստատակնիս՝ քահանայ լինելնուս պէս հասարակաց մարդ կը դառնամք, բոլոր հաւատացելոց հետ սուրբ եւ էական դաշնադրութիւն մը կնքած կը լինինք, անկիւնակալ քարեր եմք, յորոյ վերայ կը բարձրանայ բովանդակ շինուածը. եթէ հաստատուն կենամք՝ չէնքին միւս մասն ալ մեզ հետ հաստատուն կը բռնեմք. եթէ անկանիմք եւ կործանիմք՝ մեզ յարակցեալ մասերն ալ ի միասին կը կործանեմք:

Քահանայն եկեղեցւոյ մէջ ինչ դիրք ալ որ ունենայ, միայն քահանայ ըլլալուն համար՝ Աստուծոյ առջեւ ժողովրդեան շահուն հոգաբարձուն է. Աստուծոյ աթոռոյ առջեւ պիտի տանի մարդկանց բարեգործութիւններն եւ յԱստուծոյ թողութիւն մեղաց պիտի բերէ առ ժողովուրդն, որպէս ասէ վարդան վարդապետ ի Նրատ յաղագս քահանայութեան. (Մաշտոց). երկինք ի ձայն քահանային կը գոցուի եւ կը բացուի. որովհետեւ իւր իշխանութեամբը ազդեցութիւն ունի Աստուծոյ առջեւ, պիտի միջնորդէ վասն բարւոյն ժողովրդեան, պիտի շարժէ Աստուծոյ գութը, պիտի պարտաւորէ եւ իբր բռնի շնորհք պիտի փրցունէ Աստուծոյ կողմանէ: Աշխարհիս թագաւորներն կ'ուզեն, որ ժողովուրդը իւր գանգատն ու պիտոյքը իրենց կարգած պաշտօ-

նէին ձեռք մատուցանէ, եթէ շնորհք մ'ընեն, դարձեալ նոյն ճանապարհաւ կ'ընեն ժողովրդեան, Աստուած ալ այս կարգը պահած է եկեղեցւոյ մէջ. ասոր համար սահմանեալ են ժամակարգի աղօթքներ, զորս կ'ընթեռնուն առ Աստուած ամէն օր քահանայք տաճարի սեղանոյ առջեւ, զի ժողովրդեան վրայ շնորհք բերող վտակն քահանային աղօթքն է, Աստուած իւր սիրած պաշտօնէին ձայնէն կը շարժի յողորմութիւն, այս կերպով կը պատուէ քահանային արժանիքը եւ անոր պաշտօնին վսեմութիւնն:

Արդ երեւակայէ քահանայ մը, որ աշխարհասէր է եւ իւր կոչմանն անհաւատարիմ, որ սեղանոյ առջեւ կարգացած խորհրդաւոր մաղթանքներով լեզուն մինչեւ երկինք կը տանի, իսկ տաճարէն եւ սեղանէն դուրս գալուն պէս՝ լեզուն աշխարհի երես կը սողացնէ, (Սաղմ. ՀԲ. 9.) կը զբաղի սին, ունայն եւ պիղծ խօսակցութիւններով, քահանայ մը՝ որոյ սիրտը աշխարհային իրօք լցեալ՝ յաստուածայնոց համէն բան մը չ'զգար, երեւակայութիւնը բիւր տեսակ անհամեստ պատկերօք աղտեղեալ՝ Աստուծոյ առջեւ ինքզինք վայրկեան մը չ'կրնար ժողվել, որ զբօսասիրութեան նուիրած ժամերէն հազիւ վայրկեան մը եւ երկուք կը գողնայ եւ չրթանց ծայրիւ մէկ երկու բառ աղօթք կը մրմույս, որ ապաշխա-

բող թագաւորի ամենաջերմեռանդ աստուածային սաղմոսներն եւ հառաջանքներն կարծես ցուրտ, դանաժ եւ անուշադիր լեզուէն թափթփելով դուրս կուգան, որ քահանայական պաշտօնին բոլոր վտանգն, դժուարութիւններն եւ հոգերը փարատող սաղմոսերգութեան միսթարար պարտքը բանի տեղ չ'դնելէ զատ՝ իբրեւ ատելի եւ ծանր բեռն վրայէն նետել կ'ուզէ։ Արդ, այս հանգամանքով մի քահանայ ժողովրդեան համար Աստուծոյ ինչ կրնայ ձեռք բերել, Աստուծոյ կ'ըսեմ, զոր գրեթէ որպէս պարտքն է չ'ճանչեր եւ յորմէ ինքն իրեն համար անգամ բան մ'ուզելու անարժան է։ այսպիսոյն քահանայութենէն ժողովրդեան ինչ օգուտ կուգայ։ եկեղեցին ինչպէս կրնայ համոզուիլ թէ փեսայ, միսթարիչ, պաշտպան, միջնորդ, պահապան հաւատոյ եւ սրբութեան ունի՝ քահանայ ունենալով, զի եկեղեցւոյ մէջ ինչպէս Քրիստոսի՝ նոյնպէս եւ մեր տիտղոսներն ասոնք են։ Ո՛չ ապաքէն այսպիսի քահանայն առաջի Աստուծոյ այնքան շնորհաց զլացման միակ պատճառն է, քանի որ աստուածային կարգադրութիւնն այնպէս սահմաներ է՝ որ շնորհքներն քահանային պաղատանօքն տրուին։ Ո՛չ ապաքէն Քրիստոսի ահաւոր ատենին առջեւ ժողովրդեան բարուց ապականութեան, հաւատքի փճացման եւ, մէկ խօսքով, եկեղեցւոյն

բոլոր աղետից եւս եւ մշտարժարժ գայթակղութեանց միակ պատճառն եւ պարտական այս քահանայն պիտի մնայ։ Այո՛, ի սոսկալի առուր բարկութեան եւ վրէժխնդրութեան Աստուծոյ մեղապարտ եւ թշուառ հոգիներ բիրաւոր բաղմութեամբ այս քահանային վրայ պիտի վազեն եւ երեսն ի վեր աղաղակեն։ — Եթէ դու ճշմարիտ քահանայ լինէիր, եւ քու աստուածսիրութեամբդ եւ աղօթքներովդ մեր բարի դոյզն փափագներուն օգնութեան հասնէիր, թերեւս խորհով եւ մխրտով ապաշխարած լինէինք, եւ այս անտանելի յաւիտենական թշուառութեան չ'մատնուէինք։

Պատճառն ինչ է, որ այս դարուս մէջ անկրօնութիւնը տիրած է, բարքերն աւրուած են, ծով ու պահք եւ կրօնական հարկաւոր արարողութիւններ թուլցած են, հաւատք եւ աստուածապաշտութիւն պակսած են, պատճառը քահանայից գաղջութիւնը եւ անհաւատարմութիւնն է։ Մեք քահանայքս եմք բուն պատճառն՝ որ մարդիկ Աստուծոյ օրէնքը կը նախատեն, եկեղեցւոյ գլխուն եկած փորձանքներուն բոլոր պատճառը մենք ենք։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ բնաւ չեմք արտասուեր ժողովրդեան վրայ, աղօթքնիս շատ գաղջ սրտով եւ յօրանջելով է՝ եւ շատ անգամ ալ անարժան եւ մեղապարտ եւ հետեւապէս երկինք հասնելու չափ զօրաւոր չեն։ Ինչ վստահու-

Թեամբ եւ ազատ համարձակութեամբ որ Մովսէս Աստուծոյ երեսին կը պուայր, (Եղից. ԺԴ. 15) Աստուծոյ վրէժխնդրութեան դիմաց կը կանգնէր, եւ իջնելու վրայ եղած աստուածային բարկութեան բազում կարծես ձեռքով կը բռնէր որ ժողովրդեան վրայ չլինայ, նոյն վստահութեամբ Աստուծոյ առջեւ խօսող միջնորդներ չունի եկեղեցին. հապա, Մարգարէին ըսածին պէս, ժողովրդեան գլուխ կեցող քահանայք հասարակ մարդոցմէ տարբեր չեն, գուցէ, դժբաղդաբար, ստորին ալ են. «Անցուցե՛ր զմարդիկ ի վերայ գլխոց մերոց»։ Սաղմ. ԿԵ. 12։ Ասոր համար հեթանոս եւ ապականեալ ազգաց նմանեցանք, մեր թշնամեաց ծանրութեան ներքեւ կը տառապինք, մեր շուրջն եզող ազգաց եւ ժողովրդոց ծաղր ու ծանակ եղանք, եւ կռնակնէս նեղութիւնն անդին չերթար։

Քահանայն ոչ միայն աղօթելու պաշտօն ունի, այլ եւ քաւութեան. պիտի հաշտեցունէ մարդիկ ընդ Աստուծոյ. (Եբր. Բ. 17)։ Քաւութեան զոհը պիտի մատուցանէ, բան մը՝ որ ի մեղաց ժողովրդեան գրգռեալ աստուածային բարկութիւնն միայն կարող է ցածուցանել։ Քահանայն՝ որ կամ արդէն կոչման հոգին չէ ընդունած եւ կամ ընդունելը՝ սակայն մարեր է, երբ սեղանն ելլէ՝ ի՛նչ պիտի ընէ, ի՛նչ պիտի տայ Աստուծոյ. դատարկ եւ գուցէ աղտե-

ղեալ ձեռքերովն իւր անհաւատարմութիւնը պիտի հանէ Աստուծոյ առջեւ. միթէ ահաւոր խորհրդոյն ներկայութիւնը ասոր աչքին առջեւ անհանգիստ պիտի չըլլայ. միածին Որդւոյն, Յիսուսի Քրիստոսի մարմինն ու արիւնը երկնաւոր Հօր մատուցած ատեն, իրրեւ ճշմարիտ եւ սուրբ քահանայ պատարագ հաշտութեան հանելու տեղ՝ իրրեւ թշնամի չ'պիտի խողխողէ, մէկ խօսքով, եբրայեցի ժողովրդեան հետ խաչի ոճիրը չ'պիտի նորոգէ. կ'աղաչեմ, ըսէ՛ք, ասանկ մահառիթ պաշտօնավարութենէ ժողովուրդն ի՛նչ կրնայ քաղել. ո՞չ ապաքէն բնութեան համօրէն խանդարումն, որպէս երբեմն՝ աստեղաց խաւարումն, տաճարին վարագուրին պատառումն այսինքն է հերձուած, պառակտումն եւ քակտումն եկեղեցւոյ, ծանրութիւն խաւարի ի վերայ երկրի, շիտի եւ սոսկումն բովանդակ տիեզերքի վերայ։ Եթէ եկեղեցւոյ նախկին ժամանակաց մէջ բազումք կը հիւանդանային, եւ յանկարծադէպ մահեր եւ դժնդակ պատուհասներ տեղի կ'ունենային միայն յերեսաց անարժան հաղորդութեան. (Ա. Կորնթ. ԺԱ. 30)։ Ուրեմն, ի՞նչ պատուհաս ո՞վ Աստուած, պիտի բերես մեր վրայ այն անարժան քահանայից երեսնէ՝ որ քո պատարագի սրբութիւն եւ ահաւոր խորհուրդներդ կը նախատեն։ Անտարակոյս, եթէ մեր օրերն երկընքէն հարուածները պակաս չեն, եկեղեցւոյ

չարիքներ եւ երկպառակութիւններ կարծեալ թէ կ'աճին, հանրային աղէտք մշտատեւ կը շարունակեն՝ պատճառը սրբապղծութիւնն է, որոյ վրայ Աստուծոյ արդարութիւն սաստիկ զայրացած է, չար քահանայներն են պատճառ որ այսքան չարիք ժողովրդեան գլխին կ'ըսպառնան: Այո՛, ասոնք Յովնաններ են, որ Աստուծոյ բարկութեան խորէն հոգմ եւ մրրիկ կը բերեն եւ եկեղեցւոյ նաւուն կ'սպառնան, անհաւատարիմ հովիւներ՝ որ Աստուծոյ բոլոր սեպհականութիւններն փճացուցին. « Հովիւք թագաւորն ապականեցին զայգի իմ, եղծին զբաժ իմ, զգանկալի վիճակն իմ արարին անկոխ անապս » . Երեւ. ԺԲ. 10 :

Կը պատմուի թէ ի ծննդեան այն կայսերաց եւ թագաւորաց որ պիտի հալածեն զեկեղեցին եւ կայսրութիւնը քրիստոնէից արեամբ ողողեն, օղին մէջ նորանշան տխուր երեւոյթներ կը նշմարուին եղեր: Այս կերպ գուշակութիւն թէ պէտեւ ժողովրդեան գլխահաւանութիւնը կը շինէ, սակայն՝ եթէ կարող լինէինք երկնքին երեսը փորձել, կամ աւելի ճիշդը՝ եթէ եկեղեցւոյն գլխին կանխաւ գալիք փորձանքը Աստուած երկնքին երեսը ցուցնէ ուզէր, կարծեմ անարժան քահանային ծննդեան օրն երկիւղալի նշաններ պիտի տեսնէինք: Եւ, յիրաւի, բռնաւորք մարտիրոսներ կը նահատակէին, բայց այնու գոնէ հաւատա-

ցեալը կը շատնային, եւ Աւետարանի ճշմարտութեան արեամբ չափ հրապարակային վկայութիւն յերեւան կուգայր եւ նովաւ Աստուած կը փառաւորուէր: Իսկ չար քահանային անհաւատարմութիւնը եկեղեցին չարչարելէ զատ՝ ծաղր ու ծանակ կ'ընէ զայն աշխարհի առջեւ: Չար ըսելով զգուելի մեղօք վարակեալն չեմ հասկնար, այլ աշխարհասէր, հպարտ, զեղծ, զբօսասէր, աւելի տուն տեղ մեծցնելու եւ նիւթական վիճակ մը պատրաստելու հետամուտ՝ քան իւր պաշտօնին սիրահար. այսպիսի քահանայն փորձանք է ժողովրդեան գլխին՝ Աստուծոյ բարկութեան սահմանեալ:

Հոգւոց փրկութեան խնդրոյն մէջ քահանայն Աստուծոյ գործակից է. « Աստուծոյ գործակից եմք » . Ա. Կորնթ. Գ. 9 : Քահանայն պիտի բաշխէ զմարմին եւ զարիւն Յիսուսի Քրիստոսի հաւատացելոց, խղճերն պիտի մաքրէ ասպաշխարութեան աւազանաւ, բան կենաց եւ հաշտութեան պիտի քարոզէ ժողովրդեան, եկեղեցւոյ որդիքը պիտի սնուցանէ հացիւ վարդապետութեան եւ ճշմարտութեան: Հակառակ դարձուածքով, քահանայութեան անուան անարժան քահանայն գործակից սատանայի կրնայ լինիլ ի կորուստ եւ ի գայթակղութիւն հաւատացելոց: Սօսքը չեմ ուզեր բնել այն քահանայից՝ որ տգէտ են բառին բովանդակ իմաստով, եւ գլխովին վարձկան բա-

ներ են, որ պաշտօնին չահու համար միայն
կը կատարեն, որ երգոց աղաղակներով օգն
անհանգիստ ընել միայն գիտեն, եւ ամէն ար-
ժանիք եւ գիտութիւն այսու լրապէս ունենալ
կը կարծեն, որ քահանայութեան դժուարին
եւ ահարկու աստիճանն առած են առանց
կոչման, առանց վարդապետութեան, առանց
գիտութեան կարգի կանոնի, առանց քահա-
նայական պաշտօնի սրբութիւնն ու մեծու-
թիւնը զգալու. քահանայութիւն կրնեն՝ բայց
ոչ կարգ գիտեն, ոչ դատողութիւն ունին,
եւ ոչ հոգեւոր նախանձ, ոչ մեղաւորին հան-
գամանքը քննելու եւ ոչ մեղաց աստիճանն
ու պատճառները որոշելու եւ ըստ այնմ հրա-
հանգ տալու կարողութիւնն ունին, որ, վեր-
ջապէս, կ'ամաչեմ ասել՝ կարգացած աղօթք-
նին անգամ չեն հասկնար: Խօսքը չեմ ուղեր
ընել նաեւ սոցա երեսէն եկեղեցւոյ կրած
այնքան տառապանաց, որով մեղաւորներ բնաւ
իրենց սրտից մէջ խիթ եւ խլրտումն չեն զգար.
երկար տարիներ եւ շատերը մինչեւ մահուան
անկողին՝ առանց ապաշխարութեան եւ հա-
ղորդութեան կը մնան, քրիստոնէի տարրական
պարտքերն անգամ չեն կատարեր. շատերն
մահուան դուռն հասած ատեն երբ զգայու-
թիւննին կորուսած՝ եւ Տէրայ հաւնայնից քո-
շակ [Նաթեկ Բան Իէ.] բառն անգամ արտասա-
նելու կարողութիւնը չունին, քահանայ կը հրա-

ւիրեն. քահանային ներկայութենէն որպէս
հոգւոյն նոյնպէս եւ մարմնոյն իսկ օգնութիւն
յուսալու տեղ՝ սարսափ մահու կ'զգան, մինչ-
դեռ Առաքելոյն յայտնի հրամանն է. «Հիւսն-
յաւնայցե ոք ի ձեռք, կոչեացե զերիցունս զեկե-
ղեցւոյն եւ արաւցեն ի վերայ նորա աղօթս...
եւ աղօթքն հաւատարմի փրկեացեն զաշխարհայն եւ
յարուացե զնա Տէր. երբ մեղս ինչ իցե գործեալ՝
քողոյի նմա». Յակ. Ե. 14—16: Շատերն ալ
որպէս թէ կը խոստովանին եւ կ'ապաշխա-
րեն ու կը հաղորդուին, սակայն սրտերնին
նախկին ապականութեամբ սեւացած կը կենայ.
բարքերն այնքան խրոխտ եւ բրտացած են,
որ խրատ եւ յանդիմանութիւն չեն վերցուներ.
մեղապարտ սովորութիւններ եւ մոլար սկզբ-
բունք գլուխ տնկեր կ'երթան, եկեղեցական
չնորհաբաշխ տօներ եւ հանդէսներ ծաղու ար-
ժանի խաղալիկներ կը նկատուին. վերջապէս՝
կարծես թէ եկեղեցւոյ որդիք առ հասարակ
մեռելութեան մէջ անդորր եւ հանգարտ պառ-
կած են: Այսպիսի տգէտ եւ վարձկան քահա-
նայից երեսէն քրիստոնէութիւնն իւր կերպա-
րանքէն ելած է, հաւատք, աստուածապաշտու-
թիւն, ժամերգի աղօթք ամէն մարդ մոռցած
է: Աստուծոյ տաճարին մէջ պատկառանք մնա-
ցած չէ, եկեղեցիք եւ եկեղեցական արարո-
ղութիւնք արտաքին խնդրոց եւ ձեռնարկու-
թեանց եւ կուսակցութեանց թափ դարձած

են. այո՛, այս քահանայներուն երեսէն ժողովուրդը ապականեցաւ, հրապարակի վրայ վարք ու բարք չմնաց: Զի, աւա՛ղ, արդէն աշխարհիս մէջ ամէն ուրեք որոգայթ, վտանգ եւ գայթակղութիւն լարուած կայ, միայն տաճարն Աստուծոյ պիտի լինէր ապահով, ուր կրնար թռչիլ մարդկային հոգին Նոյի աղանւոյն պէս եւ ոտից կռուան գտանել. աստ եւս անդորրութիւն մնացած չէ, վասն զի քահանայն փոխանակ ժողովրդեան առաջնորդ լինելու եւ ի ճանապարհս Աստուծոյ տանելու, ինքեանք ի տաճարի առաջի ցաւաքնեալ ոգւոց՝ իբրեւ ցանց եւ որոգայթ որոյ փռուած են. « Բահաւնայֆ, կը գոչէ Ովսեա մարգարէ, ընդ ձեզ ե դասաստան, զի որդայք եղերուք ի դիւանդի (տաճարի) եւ իբրեւ զվարձ ձգեալ ի գլուխ գահաւանդի (խորանին). Ովսեա Ե. 1 »:

Այո՛, այս աստիճան ողբալի քահանայից խօսքն անգամ ընել չեմ ուզեր. խօսքս աւելի այն քահանայից է՝ որ գաղձութեամբ եւ աշխարհասէր վարմունքով իրենց պաշտօնը կը տկարացնեն, որ հոգ չ'տանելով իրենց սրտին մէջ կոչման հոգին նորոգել աղօթքով, առանձնակեցութեամբ, պահեցողութեամբ եւ զգաստութեամբ՝ աստուածային իրաց վրայ խօսելու շնորհքին կորուսած են. կը խոստովանեցնեն իրենց յանձնեալ հաւատացեալներն, խրատ եւ հրահանգ կուտան, բայց անգործ ա-

նարդիւն եւ անբեր. ահաւոր ճշմարտութեանց վրայ այնպիսի դէմքով եւ գիրքով կը խօսին, որ սիրտ չ'մտներ, պտուղ չ'բերեր. անանկ սառն սրտով կը խօսին, որ խօսքերնին մինչեւ լեզունին հասնի՝ սառոյց կը կտրի, ուստի հաւատացելոյն հոգւոյն մէջ ջերմ հաւատք եւ աստուածսիրութեան սրբազան կայծ չ'երթար չ'հասնիր, զի իրենց սրտին մէջ չ'վառիր արդէն այս կենդանարար հուրը: Ժողովրդեան հետ հեղինակութեամբ եւ բարոյական շտկող օրինօք խօսելու, օրինադանցներուն հոգւոյն մէջ սարսափ ազդելու, ոսկի հորթը պաշտողներէն ապաշխարութեան արտասուք հանելու եւ սաստիկ նախանձով արդէն պաշտած կուռքերնին այրելու եւ կոխոտել տալու համար Մովսիսի պէս լեռնէ իջնելու է, եւ յետ ընդ երկար տեսակցութեան ընդ Աստուծոյ՝ այսինքն յառանձնութենէ եւ յաղօթից:

Այսպէս չըլլալուն համար է, որ մեղաւորն քահանային սուրբ փիլոնին տակէն սլաղած եւ սառ կտրած գուրս կ'ելլէ, ասկէց է որ հաւատացեալն փրկարար խօսքերէ համ չ'առներ, եւ եթէ քահանային առջեւ չեկած՝ ապաշխարութեան համար փոքր ի շատէ զգացումն ունէր, այն ալ կը մարի կ'անցնի եւ կ'ըսէ մրտքովն. — այսքան հոգ ընելու բան չ'կայ եղեր. ասկէց է որ եկեղեցւոյ բեմերն պարզապէս թատեր կը նմանին, եւ սղինձներ են որ կը

դողանչեն եւ ոչ թէ Աստուծոյ բանին քարոզիչներ։ չ'կան առաքելական հոգւով մարդիկ, Աստուծոյ բանին քարոզութիւնը՝ որ միայն կեանք եւ սնունդ պիտի տայ ժողովրդեան՝ անանկ մարդոց ձեռք անցած է, որ հաւատք չունին։ սրբազան գիտութեան բնաւ տեղեակ չեն, իրենք եւ իրենց կործանարար հոգին է որ կը խօսի եւ ոչ Աստուծոյ հոգին։ ասկէց է որ քարոզ լսողներ բան մը չեն շահիր, ապաշխարութեան օրեր առանց խկապէս ապաշխարութեան կ'անցնին։ աղօթքներն արդիւնք չունին եւ ամէն հոգեւոր արարողութիւնք առօգտակարապէս փուճը կ'երթան։

Վերջապէս եթէ հասարակաց համար քահանայ եղած չ'լինինք, այլ մենք մեր անձին համար եղած լինինք եւ ոչ վասն ժողովրդեան, դարձեալ ժողովրդեան համար եմք։ ժողովրդեան վարուց օրինակ եւ հայելի եմք, որ մեր վրայ անպատճառ կամ առաքինութիւն ներշնչող օրինակ մը պիտի տեսնէ կամ մոլութիւն արդարացնող ընթացք մը։

Արդ, դիցուք թէ քահանայ մը միայն անձին համար եղած ըլլայ, եթէ աշխարհասէր եւ գայթակղելի վարքով մէկն ըլլայ, միթէ թեթե՞ յանցաւոր կը լինի։ Ո՞չ ապաքէն սա ալ պարտաւոր է օրինակելի վարքի մը կանոնաւորութիւն ունենալու, եւ միայն անձին օրինակաւ կշտամբելու հանրային զեղծմունքն

եւ անկարգութիւններն։ ո՞չ ապաքէն քահանայական սուրբ վարքով պարտաւոր էր համոզել հաւատացեալներն, թէ քրիստոնէական ճշմարտութիւնք պէտք է թագաւորեն մեր երկրաւոր կենաց վրայ, եւ թէ աշխարհասէր կեանք եւ փրկութեան խնդիր իրարու հետ չեն կրնար համաձայնիլ։ Եթէ հաւատացեալք ի'նչ կիրք, ի'նչ թերութիւն եւ ի'նչ տկարութիւն որ ունին՝ իրենց քահանային վրայ տեսնեն, ո՞չ ապաքէն գաղտուկէն պիտի ուրախանան, աւելի քաջալերուին, եւ փրկարար ճշմարտութիւններն՝ յորոց երբեմն կը դողային, արհամարհանօք պիտի քաջըչեն։ Երբոր օրինակնիս գայթակղելի է, քարոզնիս օգուտ կ'ընէ՞։ — Ընաւ երբեք։ Վասն զի շատ մարդոց համար Աւետարան՝ բուն իսկ իրենց քահանային վարքն է։ Բեմին վրայէ խօսածնիս չեն հասկնար, եւ եթէ հասկնան՝ չեն կատարեր՝ եթէ նոյն բան մեր վրայ չ'տեսնեն։ քրիստոնէական խորհրդոց բոլոր գաղտնիքն հասկնալ իրենց մարդկային տկարութենէն վեր բան կը համարին, բայց վարքերնիս նոյն խորհրդոց գործնական ապացոյցն ու ճգրտեալ գաղափարը համարելով կը հետեւին եւ նմանել կը ջանան։

Աստուած իւր պաշտօնէին վրայ կը նայի, կը դիտէ, միշտ հետն է, եւ կը հսկէ որ մի գուցէ դոյզն անվայել վարմունքով նուաստանայ, եւ աստի իւր մեծվայելութեան փառաց անարգանք հասնի: Սուրբ Գիրք եւ եկեղեցական կանոնք ամէն բանէ աւելի համեստութիւն կը հրամայեն Աստուծոյ պաշտօնէին. սա ի՛նչ վայելչութեամբ, շրջահայեցութեամբ, սթափութեամբ եւ վեհութեամբ ի սեղան Աստուծոյ կ'ելլէ, մի եւ նոյն շնորհագեղութեամբ պէտք է երեւի ամէն տեղ: Եւ, որովհետեւ ուր որ ալ լինի՝ Քրիստոսի առաքեալ եւ Քրիստոսի անձին երեւեցուցիչն է, ամենուրեք պէտք է այս հանգամանքին արժանապատուութիւնը փայլեցնէ թէ՛ խօսքերուն, թէ՛ հազուստներուն եւ թէ՛ բոլոր վարմանց մէջ: Թէ՛ ո՛րքան համեստ լինելու են խօսքերն. առաջ զայս բացատրեմ:

Գիտեմք որ սուրբ Աւետարանը պարզ հաւատացեալներէ անգամ խօսքի մէջ համեստութիւն կը պահանջէ. ծանր պատասխանատուութեան ներքեւ են, կ'ըսէ, մարդիկ ոչ միայն սանձարձակ խօսից եւ կատարարանութեանց

համար, ոչ միայն չարախօսութեանց, պարսաւանաց, ծաղրածութեանց եւ զրպարտութեանց համար, որ ի մեզ սիրոյ հոգին կը շիջուցանեն, եւ եղբայրսիրութիւն կը դաւաճանեն, ոչ միայն ցասկոտ եւ յարձակողական բանից համար, որ հեղութեան բարոյականին հակառակ է, եւ կը զրկեն մարդս հեզոց խոստացեալ կենդանեաց երկրի ժառանգութենէն, այլեւ լոկ դատարկարանութեան համար. ընդ ամենայն դատարկ քանի համարս սաղոց հփ. Մատթ. ԺԲ. 36: Այս խօսքը որ ըսուած է, ո՛չ թէ պարզ յորդորանք է, որ մաքրութիւն լեզուի ունենալ կը յորդորէ, այլ կանոն հրամանակարգ՝ որուն եթէ հակառակը գործեմք, դատապարտեալ եմք օր մը համար տալու: Խորհուրդ կամ խրատ ալ չէ. Յիսուս այն երիտասարդին որ խորհուրդ հարցուց թէ ի՛նչ ընեմ որ կատարեալ լինիմ. խորհուրդ տուաւ որ բոլոր ունեցածը ծախէ, աղքատաց ցրուէ եւ իրեն ետեւէն երթայ. Մատթ. ԺԺ. 21. մերժելուն համար Տէրն մեր չ'ըսաւ թէ այդ մերժմանդ համարը օր մը պիտի տաս: Իսկ ամէն հաւատացելոց ըսած է. ո՛վ որ պարապ եւ անօգուտ խօսքերով ժամանակ կ'անցունէ, դատաստանի օրը պիտի պարտաւորուի: Սակայն, ինչո՞ւ այսչափ խստութիւն անանկ բանի համար, որ մարդկային գթելի տկարութեան երեսնէն՝ ընկերային յոյժ անմեղ յարաբերութեանց մէջ

չատ անգամ կը պատահի եւ անվնաս կը համարիմք. պատճառը քրիստոնէական կոչումն է, եւ սոյն տարրական առածը թէ բոլոր քրիստոնէայք սուրբ են, խօսակցութիւննին հարկ է որ երկնային խնդրոց վրայ լինի. որ ինչ խօսին եւ որ ինչ գործեն վասն Յիսուսի անուան եւ նորա փառաց խօսին եւ գործեն, զինքնակայ կենաց տեւողութիւնը կարճ եւ արագասա՛հ է, սահմանեալ ի գին անհուն եւ յաւիտենական փառաց. երբ այս ժամանակէն մէկ վայրկեան փութ տեղն անցած լինի, փրկութիւն չահելու համար յատկացած խօսքին եւ գործքին ժամանակէն խորուած կը լինի:

Արդ, եթէ սովորական քրիստոնէին խօսակցութիւնն անմեղ լինելու համար այսքան խիստ է կանոնը, եթէ սուրբ Աւետարանը այսքան արթնութիւն, զգուշութիւն եւ համեստութիւն կը պահանջէ ամենէն, անանկ որ պարապ խօսքի համար դատապարտութիւն կ'սպառնայ բոլոր քրիստոնէից, ո՞րչափ հապա Յիսուսի Քրիստոսի պաշտօնէին:

Բերան եւ շունչ քահանայի սրբազանեալ է սեղանոյ վրայ կարգացած ահաւոր խօսքերով, եւ ստէպ ճաշակմամբ մարմնոյ եւ արեան Յիսուսի Քրիստոսի. այս նուիրագործ բերանէ խեղկատակ, անզգամ եւ զզուելի խօսք դուրս գալ կարելի՞ է: Քահանայն սեղանոյ վրայ բերանը մինչեւ յերկինս՝ մինչեւ ի գիրկս Հօր

Աստուծոյ բարձրացնելէ, եւ զմիածին Որդին յաշխարհ ի սեղանն սուրբ հրաւիրելէ յետոյ՝ կը վայլէ՞ որ սեղանէն վար իջնելուն պէս լեզուն ի տիղմ եւ ի գարշութիւնն չաղախէ. «Եղիև յերկինս զքերանս իւրեանց եւ զղեղոս իւրեանց ւծեին զերկրաւ»։ Սաղմ. ՀՖ. 9: Ի՞նչ կը վայլէ դուրս գալ այնպիսի բերանէ, որ յերկինս կ'ելլէ եւ անտի կ'իջուցանէ զՊառն սուրբ, որուն կ'ընկերանան բիւրաւոր բազմութիւնք հրեշտակաց դողմամբ եւ երկըրպագութեամբ, եւ կ'ընծայէ Հօր ի քառութիւն մեղաց աշխարհի եւ ի հաշտութիւն այսպիսի բերանէ ի՞նչ կը վայլէ դուրս գալ. ո՞չ սպաքէն սուրբ եւ երկնաշունչ բան փառատրութեան, գովութեան, օրհնութեան եւ գոհութեան:

Շրթունք քահանային աւանդապահ են գիտութեան, ուր Աստուծոյ օրէնքը յաւանդ եղեալ է, եւ աստի չարունակ պիտի տրուի հաւատացելոց. երբ մէկը կոչմամբ շնորհաց սուրբ Հոգւոյն քահանայ կը ձեռնադրուի, որպէս երբեմն մարգարէին՝ կ'ըսէ անոր Սուրբ Հոգին. «Անաւասիկ եղից զքանս իմ ի քերանս»։ Եսայի ԾԱ. 16: Ուրեմն քահանայ լինելնուս պէս բերաննիւ այլ եւս մերը չէ, այլ Աստուծոյ օրինաց եւ ժողովրդեան շինութեան նուիրեալ է. չեմ ըսեր թէ երբեմն ընկերային անմեղ զուարճարանութիւն իսպառ արգիլեալ

է, այլ թէ պէտք է որ մեր խօսակցութիւնք միշտ աստուածապաշտական, լուրջ, համեստ եւ ցածուն կերպ մը ունենան: Քաջանայք իրենք իրենց մէջ խօսելու ժամանակ պէտք է որ սիրուն, անուշ, ճշմարիտ եւ օրհնարանական խօսքերով եւ զուարթութեամբ զիրար կրթեն եւ ոգեւորեն. պէտք է իրենց խօսակցութեանց մէջ երբեք չ'պատահին կոշտ եւ անհամեստ ծիծաղ, ցած ծաղրաբանութիւն, անպատշաճ վայրաբանութիւն. զի երես կարմրցնող դժպտեւէ խօսքեր առանձնութեան մէջ ալ անվայել են, պատկառել պէտք է իրարմէ, սուրբ կարգէ եւ Քրիստոսի ներկայութենէ: Դժբաղդաբար կան քաջանայներ՝ որ աշխարհականէ աւելի արձակ եւ ազատ բերանով կը խօսին, իրենց աստիճանին արժանի լուրջ եւ խրատիչ լեզու չունին. այսպէս լինելու են Սուրբ Հոգւոյն դործիքներն, Քրիստոսի անունն եւ պատուիրանը ժողովրդեան պատմող բերաններն, Տերոյ ճանապարհը պատրաստող անապատի բարբառներն, երկիրը սրբելու եւ ապականութենէ պաշտպանելու յատկացեալ աղերք: Քաջանայն ոչ միայն անվայել խօսք բերնէն հանելու չէ, այլ առտնին եւ սովորական պարզ խօսակցութեանց մէջ անգամ բերնէն ելած խօսքերն պէտք է ճիշդ, տրամաբանական եւ դատական ատենի առջեւ խօսելու պէս՝ չափուած յօրինուած լինին:

(Սաղմ. ՃԺԱ. 5): Քաջանային բերնէն ելած խօսքերն մտիկ ընողը պէտք է հրահանգիչ բան մը լսէ, կրօնական զգացում մը առնու, քրիստոնէական կեանքի փափագ մը զգայ, օրինակ առնէ՝ թէ ընկերային հաղորդակցութիւնը ո'րչափ սուրբ ու ազնիւ կարեն լինել, խօսքի մէջ ի'նչպէս զուարթութիւն եւ շրջահայեաց զգուշաւորութիւն կրնայ դործածուիլ:

Իրաւ է թէ մարդիկ իրենց ակտաւոր հակումովը սովորաբար չեն ակտրժիր իրենց ընկերութեան մէջ ընդունիլ ծանրակաց եւ լուրջ հոգեւորականը, այլ մանաւանդ կատակաբան եւ շատախօս հոգեւորականը խնդութեամբ կ'ընդունին իբրեւ հաղորդասէր մարդ, որոյ հետ առանց ձանձրանալու մարդ ժամանակ կրնայ անցունել: Սակայն՝ երբ զուարճութեան կարճ վայրկեանն անցնի, եւ պէտք ունենան իրական մխիթարութեան, ծանրաբարոյ եւ քրջամիտ հոգեւորականը կը փնտռեն:

Աւելորդ է ասել որ եթէ քաջանայն իւր արտաքին կերպարանքին վրայ աշխարհասիրական երեւոյթ ցոյց կուտայ, խօսքի կողմանէ զգուշութիւնը բնաւ օգուտ չ'ըներ, այլ մի եւ նոյն կը մնայ ժողովրդին գայթակղութեան առիթը: Եկեղեցականք հազուադէպ կողմանէ որոշ եւ նշանակական պատկեր մ'ունին, որ կարեւոր եւ անխախտելի է: Հոգեւոր կարգի վերաբերեալ կանոնաց եւ ժողովրդ որոշում

ներուն մէջ չեմ յիշեր նախնական յատուկ ձեւ մը ունենալնիս, որոյ համեմատ հագուելն գրական օրէնք մ'եղած լինէր, սակայն այն աւանդական ձեւն՝ որ եկեղեցւոյ արարողութեանց մէջ կը գործածուի՝ սեւագոյն փիլոնի ձեւը, որով սովորական ժամերգութեան ատեն կը ծածկուի քահանայն, կը հաստատէ թէ հոգեւորականը սեւ հագուստ եւ բոլոր մարմինը պատող լայն, երկայն եւ միապաղաղ հագուստ պէտք է գործածէ, որոյ ներքեւ մարմինն իւր անդամներն եւ խաղերը ցոյց չպիտի տայ երբեք։ Այս ծածկութեամբ պարկեշտ ձեւը տեսնուած է մեր նախորդ հոգեւորականաց վրայ, վասնորոյ հետեւողութեան կարեւոր կարգին մէջ հագուստի կողմանէ եւս մեր նախնեաց նմանիլնիս՝ մեր հոգեւորական հանգամանքին փառքն ու պատիւն է։

Հին օրինաց մէջ Աստուած քահանայապետին, հասարակ քահանայից եւ Ղեւտացւոց հանդերձից արտաքին ձեւը որոշակի ցոյց տուաւ․ իջնելո՞ւ էր Աստուած այսքան մանրամասնութեանց․ հագուստին ձեւը այսքան հոգ ընելո՞ւ բան էր։ Վերիվերոյ տեսութեամբ այնպէս է, բայց ինչ օգուտ, աստուածային կարգադրութիւն մի էր․ քահանայն սւրիշ ձեւ հագուստով չէր կրնար ժողովրդեան երեւիլ, անտարակոյս օրինազանց կը նկատուէր, գուցէ կը քարկոծուէր իսկ։ Ինչո՞ւ․

— վասնզի որ ինչ անշնորհք է պաշտօնէին վրայ, արհամարհանք է պաշտօնին, վասնզի հագուստը կը ցուցնէ ժողովրդեան յարգելի անձին ներկայութիւնն, վասն զի քահանայն իւր հագուստին որոշ ձեւէն մատնուելով զգոյշ կը կենայ, որ մի՛ գուցէ երես կարմրցնող անպատշաճութեան մը մէջ տեսնուի, վասն զի վերջապէս եկեղեցական տարազը հոգեւոր զինուորութեան համազգեստն է․ այս տարազէն դո՛ւ չըլլալով չ'գործածողը կը մատնուի՝ թէ դասալիք, փախստական եւ կարգին անարժան է։ Ամէն վիճակի մարդիկ իրենց դասակարգին արտաքին նշաններն կրելնին իրենց պատիւ կը համարին․ իշխանք, մեծամեծք, պատերազմականք, քաղաքային պաշտօնեայք՝ բոլորն ալ հասարակ մարդոցմէ զիրենք զատող յատուկ ձեւը ցոյց տալու շատ նախանձախնդիր են․ որ եւ է կրօնքի մենաւորներ իւրաքանչիւրն իւրեանց հիմնադրին որոշած հագուստը գործածել իրենց պարտաւորութիւն կը համարին, իսկ զանցառուն՝ դասալիք, կարգընկէց․ ինչո՞ւ եկեղեցական մեծ եւ տիեզերական կարգին յատկացեալ հոգեւորականք եկեղեցական հագուստի աւանդական ձեւը ձշգուծեամբ չը պահպանեն։

Շատ անգամ կը տեսնուին եկեղեցականներ որ բնաւ հոգ չունին իրենց կարգին հին տարազը պահելու․ ո՛րչափ կարգաւոր՝ այնչափ

գոնաւոր վերարկու կը տեսնուի ամենուն
կռնակը։ Ատեն մը կրօնաւոր քահանայից կամ
վարդապետաց եւ ժողովրդական քահանայից
գլխարկներն տարբեր գոյներ ունէին․ պատ-
րիարքարանն որոշած էր այս փոփոխութիւնը
եւ կառավարութիւնն ճանչցած էր։ Իսկ այժմ
վարդապետներէն ոմանք մանիչակի հին գոյնը
կը գործածեն, ոմանք ալ քահանայից յատկա-
ցած սեւ գոյնը։ Ընդէ՞ր է այս խառնակու-
թիւն․ ո՞չ ապաքէն մտադրութեամբ հաստա-
տեալ տարազ էր նախկինը․ ո՞չ ապաքէն պատ-
շաճ էր, որ կրօնաւոր եկեղեցականն ու ժո-
ղովրդական քահանայ իրարմէ տարբերէին․
ո՞չ ապաքէն հարկաւոր էր, որ կրօնաւոր ե-
կեղեցականն երբ ի փողոցի եւ ի տունս չըջէր,
գլխարկը զինքը կը յանդիմանէր թէ ինք ընտա-
նեաց տէր քահանայից չ'նմանիր, ժողովրդեան
ընտանի կենաց մէջ ելեւմուտ ընելու պաշտօն
չունի, այլ հանրային երեւելի պաշտօնին հա-
մեմատ միայն ի ճանապարհորդութեան մանի-
չակագոյն գլխարկովն սլտի ճանչցուի, իսկ ի
ժամատան, ի վանս, յառաջնորդարանս եւ ի
պատրիարքարանի վեղար ըստած գլխանոցով։
Սխալ կ'ըլլայ ենթադրութիւննիս, եթէ ըսենք
թէ գլխարկի ձեւոց շփոթմանէն կրօնաւոր
եկեղեցականք տանուտէր ժողովրդական քա-
հանայի պէս՝ ամենուրեք ելեւմուտ ընել հա-
մարձակեցան հակառակ իրենց ներանձնական

կենցաղավարութեան։ Պատրիարք, եպիսկո-
պոս եւ առաջնորդ եղող ծայրագոյն վարդա-
պետք կրօնաւորաց կարգին պատկանելով՝ սո-
վորաբար չէին երեւեր հրապարակի վրայ, ե-
թէ եկեղեցական արարողութեան մը հարկին
կամ քաղաքական պարտաւորութիւն մը կա-
տարելու առթիւ պատահէր դուրս գալ եւ ի
փողոցի երեւիլ՝ անպատճառ վեղարով ծած-
կած սլտի ըլլային գլուխին․ գլուխ եւ երես
ծածկելու այս կանոնական աւանդութիւնը
կարծեց թոյլ չէր տար իրենց, որ հասարակ
մարդոց կամ ընտանեաց տէր սովորական քա-
հանայից պէս փողոցէ փողոց եւ տունէ տուն
չըջէին։ Պատրիարքարանի որոշած գլխարկը ե-
պիսկոպոսք միայն քաղաքէ դուրս հեռին ձիով
ճանապարհորդութիւն ըրած ժամանակ կրնա-
յին դնել։ Այժմ ո՛րք մանիչակագոյն, եւ ո՛րք
սեւ գլխարկով անկիւն, փողոց եւ տուն չ'մնար
որ չ'մոնեն։ Արդեօք եպիսկոպոսական բարձր
եւ աստուածակարգ հեղինակութիւնը այս ան-
հոգութեան համար չէ՞, որ իւր պատկառան-
քը կորոյս թէ ի մայրաքաղաքի եւ թէ ի դա-
ւառս։ Կան եկեղեցականներ՝ որ իրենց հա-
գուստին վրայ այնպիսի ժապաւէններ, գոյն-
յգոյն պատտառներ եւ պարանոցէն մինչեւ
կրունկը այլ եւ այլ գոյն ճարմանդներ կը
դնեն, յորմէ կը մատնուի իրենց հոգւոյն մե-
ղադրելի գրգռութիւնն եւ պճնասիրութիւնն։

Կան որ վերարկուի ներքեւ երկայն պարեգօտը բնաւ չեն գործածեր, բաց ի ծածկապատ վերարկուէն՝ միւս ներքին հագուստնին բոլորովին աշխարհական տարազ է: Հապա ի՞նչ քսեմ այնպիսի եկեղեցականներուն, որ իրենց քաղաքային աստիճանի յատուկ շքանշաններն ալ կը կախեն պատարագի զգեստներուն վրայէն, բան մը՝ որ բնաւ հոգեւոր գործօնէութեան մը վարձատրութիւնը չէ, այլ բոլորովին արտաքին եւ քաղաքական եւ սուրբ խորհրդոց ժամանակ գործածուելու անյարմար:

Կան եկեղեցականներ ալ, որ արդարեւ զարդասիրութիւն չունին՝ հրամայուած կանոնական ձեւին մէջ սխալ չեն ըներ, բայց այնքան պատուած, հինցած եւ կեղտոտած հագուստ կը գործածեն, որուն պատճառը կամ չափազանց անհոգութիւն է կամ դատապարտելի ագահութիւն: Այս զգուելի տեսարանը գաւառացի եւ գիւղացի քահանայներուն վրայ յաճախ կ'երեւի, որ յոռաջ կուգայ կամ այլանդակ կծծութենէ կամ դատարարութեան չափազանց ցածութենէն. ցնցոտիներով կը պատեն անձերնին յանարգանս քահանայական վայելչութեան եւ ի ծաղր տեսողաց: Եկեղեցական կարգին պատիւը արդար միջինը կը փնտռէ, ոչ պճնասիրութենէն գոհ կը լինի եւ ոչ խոտան քրցազգեցութենէ. համեստ յարգարուածք, ազնուական պարզու-

թիւն եւ յարգելի ծանրութիւն կ'ուզէ ամէն եկեղեցականէ. արտաքին այնպիսի դիրք կը պահանջէ հագուստի վրայ, որ աչքի չգարներ, եւ հագնողին վայելուչ եւ սուրբ կացութիւնը միայն կը փայլեցնէ:

Գամբ քահանայական աստիճանի համեստութեան վերջին մասին՝ այն է վարմանց: Քահանային հանգիստը կամ զբօսանքն անգամ պէտք է պատշաճ, լուրջ եւ զգուշաւոր լինի, այնպէս որ բնաւ քահանայական աստիճանին անպատուաբեր չ'լինի: Յայտնի է որ մարմին եւ միտք դադարի կամ հանգստեան պէտք ունին. սակայն այս բան բնութեան օգտակար ըլլալու համար՝ պէտք է որ պարտաւորութիւննիս աւելի եւս լաւ եւ դիւրապէս վերսկսելու սատարեն: Հանգիստը ձեռքերնիս եղած գործը նոր գորութեամբ շարունակելու համար կը լինի. որ եւ է հանգիստ եւ զբօսանք որ մեր գործէն զմեզ կը հեռացնեն, կը պաղեցունեն, կը լքուցանեն եւ մեր պաշտօնէն կը ձանձրացունեն, մեզ ներքի չեն: Որսորդութիւն, ձիավարութիւն, թղթի կամ նարտի եւ այլ ասոնց նման խաղեր, կասկածելի կամ վտանգաւոր ընկերակցութիւնք՝ եկեղեցական համեստութեան բոլորովին ներհակ են, յոգնութեան դարման չեն, այլ մեր կարգին պատիւ չ'րերող անօգուտ եւ անպատշաճ զբաղմունքներ: Որսորդութիւն յո-

բում արիւն թափել, արիւն որոնել, չնչաւոր խոցոտել եւայլն կայ, համեստ զբօսանք չէ, մեր կարգին անուշութեան եւ ծանրութեան բոլորովին անյարմար է, հեզութեամբ եւ հանգարտութեամբ առանց զոք ցաւցնելու ժողովուրդ կառավարելու պաշտօն ունեցող անձին չ'վայլեր: Տես թէ ի՛նչ կ'ըսէ Ս. Ներսէս Շնորհալին. — «Քաջանայից ոմանց համար կը լսեմք թէ ձխովարժութեան, զինուորական խաղ, ձիարչաւի խրախճանութիւն, որսորդութիւն եւ նետաձգութիւն կ'ընեն աշխարհականաց հետ. բայց չ'վայլեր եկեղեցւոյ պաշտօնեայներու, զի ըստ Առաքելոյն բանի՝ մեր զինուորութիւնը մարմնաւոր չէ, այլ հոգեւոր եւ աստուածային, որով կը պատերազմիմք ոչ թէ մարմնոյ եւ արեան՝ այլ աներեւոյթ եւ չար թշնամւոյն իշխանութեան դէմ: Եթէ պատահի՝ որ հետի կամ ձիով ճանապարհորդութիւն ըրած ատեննիդ ճանապարհի երկիւղի համար գէնք առնուք, այն ատեն անգամ պէտք է պարկեշտութեամբ առնուք վրանիդ եւ ոչ թէ զինուորականի պէս կասարճ եւ թրակապ կուշտերնէդ կախելով: Ուրիշ ամէն պարագայի մէջ կարգաւորին գէնք գործածել բնաւ չ'վայլեր, ինչպէս նաեւ տղայական ճաշտկով ձիարչաւներ ընել. տեսնողը կը բամբասէ» . Ընդհ. առ Քհ:

Թուղթ, նարտ եւ ասոնց նման առանին

խաղերն ալ չեն վայլեր եկեղեցականի. զի կը կորսնցնէ ժամանակ որ սահմանեալ է միայն ժողովրդեան շրջութեան եւ կրթութեան գործածուելու, կը կորսնցնէ դրամ որ իրենը չէ, այլ ազքատաց՝ եթէ իւր կարեւոր պէտքէն աւելցաւ, կը կորսնցնէ իւր կարգին պահանջած ծառայութեանց ճաշակն, կը կորսնցնէ հոգին՝ խաղի դիպուածոց հետեւանք եղող անհրաժեշտ բարկութեամբ, կը կորսնցնէ ժողովրդեան յարգն եւ վստահութիւնը իւր վերայէն, կը կորսնցնէ մտքին հանգարտութիւնն եւ խաղաղութիւնը, եւ դեռ եւս ի՞նչ չ'կորսնցնենք, քանի որ իւր կոչման հոգին եւ պաշտօնին բոլոր արգասիքը կը կորսնցնէ. կորուստ՝ արդարեւ անդարմանելի, եւ որ դրամ կորսնցընելէն բիւր անգամ ծանրակշիւ է:

Հոգեւորականք իրենց վարմանց մէջ որչափ զգուշաւոր եւ չրժահայեաց լինին, չտախաճանցութիւն ըրած չեն լինիր: Խոհեմութիւնը կը պահանջէ մինչեւ իսկ ներքի զբօսանքներէ զգուշանալ, քանի որ օգտակար չէ: Պէտք է իրենց շուրջն եղող ժողովրդեան վրայ նային, պիտի տեսնեն թէ ի՛նչպէս աչքերնին չորս բացած իրենց վրայ կը նային. ո՛րքան աննեւրոգութեամբ կը դատեն եկեղեցականին հանգիստը կամ զբօսանքը: Այնպիսի ժամանակի մէջ կ'ապրիմք, յորում հաւատքը շատ թեթեւցած է, անհաւատարիմ եւ անարժան պաշ-

տօնէին երեսէն գայթակղութիւնն ամէն կողմ
տարածուած է . բարոյականն ընդհանրապէս
մեղկացած է . ամենադոյզն կասկած տալէ եւ
անպատիւ լինելէ զգուշանալու համար որքան
լրջմտութիւն եւ ծանրաբարոյութիւն փայլե-
քահանային վրայ , տակաւին քիչ է . « Տե'սեք ,
կ'ըսէ սուրբ առաքեալն Պօղոս , ո'րպէս ճշ-
մասիւ զնայցեք եւ մի' իբրեւ անխնայսք , այդ
իբրեւ իմաստունք » . Եփես . Ե . 15 : Թուակրօ-
նութիւնն այն կէտին հասած է , որ եկեղեցա-
կանին գթելուն կամ տկարանալուն կը ծափա-
հարէ . չ'մտածեր ժողովուրդը թէ Աստուծոյ
ահաւոր պատուհասը կայ վրան , որ անկարգ ,
անպիտան , խուլ եւ համր հոգեւորականի ձեռք
ինկեր է : Պէտք է հոգեւորականք աշխատին
որ իրենց օրինակէն աւելի եւս չ'հաստատուի
ժողովուրդն իւր սխալ ճանապարհին վրայ .
« Տեսեք , որպէս ճշմասիւ զնայցեք . . . զի ժա-
նանակս չար ե » . Եփես . Ե . 16 : Պէտք է աշ-
խատին , որ ժողովրդեան՝ որոյ դէպ ի վեր-
կութիւն առաջնորդելու պարտաւոր են , ոտ-
քին քար գլորման եւ վէմ գայթակղութեան
չ'լինին :

ՀԵՉՈՒԹԻՒՆ

Որովհետեւ հայր եմք եւ հովիւ եմք ժողո-
վրդեան , ուրեմն մեր զլիսաւոր հանգամանք-
ներն պէտք է լինին հեղութիւն , բարեգորո-
վութիւն եւ սիրելութիւն : Այս հանգամանք-
ներն պէտք է լինին մեր ամէն ձեւի եւ ամէն
տեղւոյ մէջ կատարելի պաշտաման տիրական
ոգին :

Սակայն շատ անգամ ստոյգ է որ այս
գողտրիկ եւ խոհեմական ոգւոյն տեղ , որով
միայն կարելի է մեզ մեր պաշտաման մէջ յա-
ջողիլ , կը գործածենք կիրք կամ մտահաճու-
թիւն , տիրապետական ոգի եւ ստապատիր
նախանձայուզութիւն :

Եթէ քահանայութեան շնորհքը ինչպէս վի-
ճակնիս՝ նոյնպէս բնաւորութիւննիս փոխէր ,
եթէ ինչպէս աստիճաննիս՝ նոյնպէս եւ զգա-
ցումնիս բարձրացունէր , եթէ ճակատնիս կըն-
քող եւ ձեռքերնիս սրբող օծութիւնը մինչեւ
սրտերնիս հասնէր եւ կակղցունէր , աւելորդ
պիտի լինէր այժմ խօսիլ եւ յանձնարարել մի
այնպիսի առաքինութիւն՝ որ քահանայու-
թեան ընդակից է : Բայց այնպէս չէ . այս

սուրբ վիճակին մէջ մտնելու ատեն մեր դատարարակութեան թերութիւնն ու սխալներն մէկտեղ կը բերենք. քահանայութիւնը պարգեւող սուրբ միջոցն մարդկութիւննիս կացուցանող պարագայները դժբաղդաբար չ'փոխեր. բնականէն պինդ, յանդուգն, կոչտ եւ վսեր մի մարդ քահանայ լինելով՝ խառնուածքը չ'ջնջուիր, հեզ եւ հանդարտաբարոյ չ'լինիր. մանաւանդ թէ առիթներ կ'ունենայ աւելի եւս անեցնելու խտութիւնն ու կրքոտութիւնը: Սուր համար է որ ի պատրիարքարան անպակաս կուգան քահանայի եւ առաջնորդի դէմ բողոքոյ թղթեր, որ դառնալէս կը գանգատին իրենց հոգեւոր վերակացուաց բիրտ եւ խիստ վարմունքէն, եւ ոչ միայն ժողովուրդք՝ այլ եւ պաշտօնական մարմինք եւ քաղաքական կառավարութիւնք կը ձայնակցին: Պաշտօնարանք, աղայի լինին թէ քաղաքական, կ'սպասեն որ հովուին խնամոց ներքեւ հաշտ եւ խաղաղ լինին ժողովուրդք, այլ ընդհակառակն կը տեսնեն՝ որ հովիւը փոխանակ հեղութեամբ եւ քաղցրութեամբ վարուելու իւր հօտին հետ, ինքն իրեն հաւնած՝ իւր խելքին ու կամքին միայն կռթնած՝ խօսք չ'հասկնար, խորհուրդ չ'ընդունիր, մեծը փոքրին՝ փոքրը մեծին դէմ կը հանէ, հօտը կուսակցութեանց կը բաժնէ, ինքն ալ երբեմն այս եւ երբեմն այն կուսակցութեան կողմն կ'իյ-

նայ. ժողովուրդը վեր ի վայր կը յուզուի, առաջ կրօնքին պաշտօնեայն կ'արհամարհէ, յետոյ կրօնքը, եւ ահա ցաւալի հերձուածով կամ բողոքական եւ կամ հովմէական կը լինի:

Բայց մեք հայր եմք ժողովրդեան. հայրը զաւակաց պակասութեանց անյիշաչար լինելու պարտքն ունի: Ստոյգ է թէ հովուին հեղութենէն եւ համբերութենէն զառածանող ժողովուրդ շատ ունիմք. խստերախ են եւ չեն ճանչեր ոչ պատշաճութիւն եւ ոչ պարագայի եւ ժամանակի զգուշութիւն. ամէն բանի համար իւր հովուին վրայ կը ծանրանայ, կը գանգատի՝ բայց գանգատը կամ արդար չէ կամ չափով չէ. կը պահանջէ՝ բայց չ'նայիր թէ ժամանակն է, տեղն է, այս աւուր համար ստիպողական է թէ վաղուան կամ հեռաւոր ժամանակի, կարեւորութեան կարգաւ առաջին թէ յետին խնդիր է. չ'հասկնար ոչ տարաժամութիւնները խնդրոյն եւ ոչ անյարմարութիւնները, անհամբերութիւն կ'ընէ, կ'ստահակի, իւր վրայ թերութիւն չ'տեսներ, բոլոր թերութիւն հովուին կը վերագրէ: Հանդերձ այսու ամենայնիւ, հովիւ եղբարք, հայրական զգացմամբ եւ հեղութեամբ պէտք է կենամք առաջի անարժան խստապահանջութեան ժողովրդեան, եւ պէտք է համբերութեամբ ուղղեմք իրենց իւր խորհուրդներն եւ հանգարտեցնեմք: Եթէ ամէն ժողովուրդ բարեկիր,

պարկեչտիկ, հանդարտիկ եւ քաղաքավարի լինէր, ի՞նչ հարկ կը մնայր սուրբ Պօղոս առաքելոյ պատուիրել մեզ պսելով. «Երկայնամիջ շերտ'ի առ ամենեւեւս»։ Ա. Թեւ. Ե. 14։ Ո՛չ, եղբա՛րք, չատ անգամ մեր անհամբերութիւնը տեղի կուտայ ժողովրդեան կծու եւ դժպատեհ գանգատանաց. չեմք մտածեր որ ժողովուրդը մեզ դիմելով՝ իւր իրաւունքն է որ ի դործ կը դնէ. չեմք մտածեր թէ մեք մեզի չեմք՝ այլ ժողովրդեան. «Ձե՛ք ակնակցե՛ր»։ ժողովուրդը մեր պարտքը կը պահանջէ մեզնէ. գուցէ պահանջքը չարաչար է կամ տարաժամ, բայց այսու չեմք դադարիր պարտաւորութենէ, համբերութեամբ եւ հեղութեամբ հասկնելու եմք։ Այո՛, որքան ժողովուրդը խիստ եւ ընդհանրապէս ինչ, այնքան առաւել հովուին պարտքն է համբերութիւն գործածել։ Ամենաբուռն փոթորիկներ քանի մը կաթիլ անձրեւով դադրելուն նման՝ երկու անոյշ խօսքով չատ անգամ կը հանդարտի ժողովրդական մեծ յուզումն. ընդհակառակն անհամբերութիւն եւ ցասկոտութիւն ժողովրդեան թերութիւնը չ'ուղղելէ զատ՝ մերը երեւան կը հանեն, եւ ժողովրդեան տրտնջանաց առջեւն չ'կրնար առնելէ զատ՝ անոր սէրն ու վստահութիւնը մեր վրայէն կը վերցունեն։

Եւ երբ հովուին իրեն յանձնեալ հօտին հօգեւոր փրկութեան սիրահար է, եւ բոլոր ոգ-

ւով կը ջանայ պաշտօնն արժանապէս կատարել, ինչո՞ւ քանի մը վայրկեան իւր կիրքն ու անհամբերութիւնը չ'զսպէ։ Ո՞չ ապաքէն եկեղեցւոյ առաջին հովուներն առաքեցան իրեւ գառինս ի մեջ գալլոց. եւ ի՞նչպիսի գայեր. — կը բզքտէին եւ արիւննին չ'սմած կատաղութիւննին չէր անցներ։ Տե՛ս ի՞նչ եղաւ. հեղութիւն եւ համբերութիւն կակղեցին գալլոց կատաղութիւնն, եւ եթէ մեռան, իրենց արեան հոտն առնող վայրենիներ հեզ եւ անուշ գառնուկներ դարձան։ Մեք այս առաքինի եւ համբերող հովուաց յաջորդներն եմք որպէս քարոզութեամբ բանին Աստուծոյ՝ նոյնպէս եւ հովուութեամբ. ասոնց տեղ մեք հիմա կը զրկուիմք գառներ ի մէջ գալլոց։ Եթէ այնքան կը վախճանք անոնց բարբարոսութենէն, եթէ մեր աշխատութեան եւ քրտանց փոխարէն կը կարծեմք թէ միայն անպտուղ եւ անհետեւական տանջանք մը քաշելնիս պիտի մնայ մեզ՝ եւ ոչ այլ ինչ, պէտք է կամ թողումք զԲրիտոս եւ նորա մեզ պատիւ ըրած պաշտօնը, եւ կամ ներքին եւ հոգեւոր խրնդութեամբ ստանձնելու եւ տոկալու եմք։ Եւ ի՞նչ է այսօր մէջ տեղ եղածը. — ժողովուրդ մը որ քիչ մը խիստ եւ ըմբոստ է, հովուին հետ անոյշ վարուիլ չ'գիտեր, պատիւ չ'տար, բանի տեղ չ'դներ. ի՞նչ ընելու ենք. արտօմի՞նք, բեմն ելլենք եւ աս ու ան կրքով կշտամ-

բե^ոնք: Համբերութիւն եւ հանդարտամտութիւն աւելի կը ճնշէ եւ կը հանդարտեցնէ ժողովուրդը՝ քան խստութիւն եւ աղաղակ: Եթէ մեր նախորդաց, հովուաց եւ քահանայից տեղը մենք լինէինք, ի՞նչ պիտի ընէինք, որոնք սոսկալի չարչարանաց համբերեցին եւ մինչեւ իսկ մահուամբ զՅիսուս Քրիստոս փառաւորեցին: Իսկ մենք ժողովրդեան վրէժը միանարգանաց եւ գուցէ զմեր հպարտութիւն չ'ըողմեւելուն համար կիրք կ'ելլեմք եւ կը զայրանամք: Եւ գիտէ՞ք թէ ինչո՞ւ այսպէս եմք. վասն զի սորվեր եմք ժողովրդեան վրայ տիրել, եւ մեր պաշտօնին պատիւը փնտռելու տեղ՝ մեր անձին փառքն ու շահը փնտռել, վասն զի զմեզ մեր ժողովրդեան վրայ տէր եւ իշխան գիտեմք, մինչդեռ ծառայն եմք եւ սպասաւոր:

Սակայն, հեռի՛ ի մէնջ տիրապետութեան ոգւով վարուիլ, այլ խոնարհութեամբ եւ սիրողարար: Աշխարհիս իշխաններն, ասաց Քրիստոս իւր աշակերտաց, տիրելով կը գործածեն զիւրեանց իշխանութիւն. հպարտութիւն, ահարկութիւն, չքեղութիւն եւ պայծառափայլութիւն է անոնց իշխանութեան շուրջը, իսկ ձեր՝ համեստութիւն, խոնարհութիւն եւ հեղութիւն. նոքա զինքեանս տէր՝ իսկ զժողովուրդն ստրուկ կը նկատեն, դուք զանձինս ձեր ծառայս եւ եղբարս ժողովրդեան. նոքա

կը կառավարեն իշխելով, դուք պիտի իշխէք սիրելով եւ ծառայելով. «Թագաւորի սղգսց տիրեն նոցա... ոչ այնպէս իցե եւ ի ձերում միցի» . Մատթ. Ի. 25—26: Հպարտութեան տեղի կա՞յ այնպիսի աստիճանի մէջ, որ զմեզ այլոց ծառայութեան ներքեւ կը դնէ, ամենուն պարտական եւ վասն ամենեցուն պատասխանատու կ'ընէ: Ամբարտաւանութեան տեղի կա՞յ այնպիսի իշխանութեան մէջ, որոյ միակ պահանջն է բազմացունել աշխատութիւն, պարտաւորութիւն, վտանգ եւ նեղութիւն: Ո՛չ, չ'մոռնամք թէ առաքեալներ եմք տեղակալք խոնարհ, համբերող, անարգեալ եւ չարչարեալ Աստուծոյ, պաշտօնեայք աստէն յաշխարհի նեղեհ եւ վշտահար եկեղեցւոյ:

Երբեմն մեր պաշտօնին պատիւն ու հեղինակութիւնը պատրուակ առնելով՝ չեմք ներեր ամենաթեթեւ անուշադրութեան եւ նախատուեցանք կը կարծենք. նկատումն եւ ակնածութիւն կը պահանջեմք, գուցէ ոչ այնքան ի յարգանա կրօնից՝ որքան անձին. մեր իրաւանց չնչին մի փնտսուն դէմ կ'ընդոտնումք, եւ բնաւ մտքերնէս չեմք հաներ. մեր իշխանութեան լուծի ծանրութեան ձեւ կուտամք եւ ճնշել կ'ուզեմք, մինչդեռ հոգեւոր իշխանութիւն է, և ունիմք զայն յԱստուծոյ ի պաշտպանութիւն եւ ի մխիթարութիւն ժողովրդեան: Կը մոռնամք որ մեր իրաւունքներն եւ

արտօնութիւններն այնչափ եւ յայնժամ միայն թանկագնի են՝ որչափ եւ յորժամ օգտակար են ժողովրդեան։ Արտօնութիւննիս անոր համար է որ պաշտօննիս դիւրանայ, եւ ոչ թէ խոչընդոտներով պատաղի, որ դէպ ի կրօնք յարգութիւն չահլմբ եւ ոչ շքեղութիւն եւ ահարկութիւն աստիճանի, որ մեր առաքինութեան օրինակը աւելի հանրային եւ օգտակար դառնայ՝ եւ ոչ գոռոզ եւ խրոխտ հեղինակութիւն։ Ասաքէն, եկեղեցւոյ օրէնքներն եւ արտաքին պատշաճութիւնք կը պահանջեն որ հաւատացեալք կրօնական երկիւղածութիւն ունենան դէպ ի պաշտօնեայն, բայց այս երկիւղածութիւնը ձգեւրու եմք դէպ ի մեզ եւ ոչ թէ պահանջեւրու եմք։ օրինաց երկիւղն արտաքին մեծարանք ընել կուտայ, բայց ներքին եւ ճշմարիտ մեծարանքը առաքինութեան կը պարտիմք։ Ժողովուրդը զարմանալի է, երբ իւր հոգեւորականին վրայ երկրաւոր առաւելութիւն մը տեսնէ, նախանձոտ աչքով կը նայի։ առաքինութեանը վրայ փոքրիկ կասկած մ'առնելուն պէս, իրաւանց վրայ ալ կ'սկսի կասկածիլ։ արտաքին դրից կարեւորութիւն տալն տեսնելուն պէս՝ արժանեացը վրայ եւս կը գայթակղի։ բռնի պահանջելն զգալուն պէս՝ աւելի եւս խտտիւ կը մերժէ։ հետապնդելն խմանալուն պէս՝ սէր եւ վստահութիւն բացարձակապէս կը զլանայ։ Միթէ այս կերպով մեր

պաշտաման պատիւը տեղը բերած կը լինիմք։

Առարկուի թերեւս. — բայց մեզ յանձնեալ պաշտօնին իրաւունքներն ալ բռնելու եմք, եւ ներելու չեմք որ մեր ձեռաց մէջ փճանան։ — Այո՛, բայց առաքինութեան ճանապարհաւ՝ այն է սիրելով, օգնելով, շինելով եւ իշխանութիւննիս իրենց համար գործածելով եւ ոչ մեր անձին։ եւ ահա բուն իսկ ինքեանք մեզնէ յառաջ կ'անցնին եւ կը պաշտպանեն մեր իշխանութիւնը։ Ժողովրդեան համար եմք հովիւ եւ պաշտօնեայ։ Թող յանձնուիմք իրեն բոլոր անձամբ, առանց վերապահման, առանց շահու, այլ միայն եւ միայն իրեն փրկութեան տեսակետով, մեր պաշտօնին բոլոր իրաւունքներն իրեն համար միայն գործածեմք, իրեն համար նեղուիմք եւ չարչարուիմք, մեր ձիրքերն եւ կարողութիւններն բովանդակապէս իրեն տրամադրութեան ներքեւ դնեմք, հիւանդին հետ հիւանդ լինիմք, լացողին հետ լամք, չարչարուողին հետ չարչարուիմք, երկչոտը քաջալերենք, յուսահատը մխիթարենք, անկելոյն ձեռք երկնցունենք, հակառակօրդին համբերեմք, թերահմուտը քաղցրութեամբ ուշադրեմք, վերջապէս ընդ ամենեւեան ամենայն լինիմք, եւ ահա ամենուն մեծը եւ ամենուն տէրը մեք կը լինիմք։ Ժողովրդեան մտաց մէջ մեր պաշտօնին ազդեցութիւնն ու իրաւունքներն ոչ թէ անոր

Համար կը փճանայ որ ժողովուրդն կրօնքի երկիւղածութիւն չունի, այլ վասն զի մենք պաշտօնեայքս չարաչար կը դործածենք եւ կը զառաժանիմք: Առաքինի հովիւն՝ յորում ազնիւ եւ անկեղծաւոր Համեստութիւն եւ Հայրագորով անշահասիրութիւն կը վայլի, առաւել յարգանք կը վայելէ եւ պաշտօնին արտօնութիւններն կը պահէ՝ քան աշխոյժ, յաջողածեան, իրահամարձակ եւ պահանջոտ պաշտօնեայն: Այո՛, եղբա՛րք, հոգեւոր արտօնութիւնք առաւել յակաստանի են ի սրտի ժողովրդեան՝ քան ի բուն իսկ աստիճանի պաշտաման:

Առարկուի թերեւս. — Ստոյգ է որ եթէ հովիւը ցատկոտ եւ իշխանասէր ոգւով վարուի, ժողովրդեան սէրն եւ վստահութիւնն կը կորսնցնէ. բայց անկարգութիւններն ի՛նչ ընենք, որոյ բարձումը հովուական հեզութենէ աւելի բան մը կը պահանջէ, այն է խստութիւն: — Այո՛, անկարգութեանց դէմ սրտմտեւ արդար է, բայց սրտմտութեան շարժառիթն երանի՛թէ սուտ նախանձայուզութիւն չ'լինէր: Շատերն անկարգութիւնը վերցնեմ ըսելով կը զայրացնեն, ուղղեմ ըսելով աւելի կը թիւրեն, դէ՛մն ելածին հետ դու լեզուով եւ դաժան գիմօք կը խօսին, հայր ըլլալին կը մոռնան, ոտտիկանի կերպարան կ'առնեն, բարեկարգութիւն հաստատենք ըսելով՝ անկարգութեանց

շուրջը պարարտութիւն կը դնեն: Ասոր համար թիւրեալներն ալ հովիւն աւելի իրենց անձանց թշնամի կը նկատեն՝ քան անկարգութեանց, կը զարնէ կը կարծեն, եւ ոչ թէ կը փայփայէ եւ կը բժշկէ: Բեկեալ կամ թիւրեալ անդամն յետ երկար ատեն իւղոյ փափկութեամբ շփուելու, ոչ յանկարծակի՝ այլ տապալ կը շտկուի: Օրինակ առէք Յիսուսն. ի՛նչ քաղցրութեամբ կ'ընդունէր զմեղաւորս, ո՛րպէս ընտելութեամբ կը պատուէր, ո՛րպիսի ուրախութեամբ երկնքի հրեշտակաց իսկ խնդութիւն կը զրկէր մէկ անհատ մեղաւորի դարձին վրայ: Յիշեցէ՛ք, ի՛նչպէս կուլայր ապերախտ երուսաղեմի վրայ. ո՛րպէս կ'աղօթէր իւր հըրահանգաց ազգեցութիւնը մարդոց վրայ յաջողելու համար: Անյաջողութեան բուն պատճառը մեք եմք, եւ ոչ թէ մեղաւորաց խստասրտութիւնը. մեր նախանձայուզութիւնը հըպարտութեան, խստութեան, չոր-ցամաքութեան եւ այլ ասոնց նման թերութիւններով լի են, վասն որոյ եւ Աստուած խօսքերնուս ուժ չ'տար որ ազգէ հաւատացելոց սրտին:

Հեզութիւն ըսելով, եղբարք, թող չ'հասկցուի անդգայութիւն եւ անհոգութիւն ի վերայ անկարգութեանց ժողովրդեան: Քահանայական հեզութիւնն իրաւ է որ կարեկցութիւն կունենայ մեղաւորին վրայ եւ կը սիրէ, բայց զայրոյթը միշտ կը պահէ մեզաց դէմ: Ո՛ր

Հովիւ որ իւր խնամոց յանձնուած հօտին բարոյական անկմանը վրայ հանդարտութեամբ եւ անտարբերութեամբ կը նայի, այն Հովիւ կամ հաւատք չունի, կամ իւր անկումը աւելի մեծ է քան զբուն բարոյական անկումն հօտին:

Սուտ եւ սխալ հեղուծիւն մ'եւս կայ, որ ոչ պակաս վտանգաւոր է. սոքա են թոյլ եւ երկչոտ Հովիւք, առաւել իրենց հանգստեան՝ քան թէ ժողովրդեան հոգեւոր փրկութեան ուշադիր. աւելի ամենեցուն առ հասարակ սիրելի մնալ կ'ուզեն քան անկարգութիւնն իւրեանին տալով կշտամբել. կը լռեն, չ'տեսնելու կը զարնեն որ մի գուցէ ցաւցունեն զոք, իրենց կ'ուզեն կապել ժողովրդը եւ ոչ թէ Յիսուսի Քրիստոսի. կ'ուզեն որ ամէն տեղ ժողովուրդը զիրենք գովէ, ծափահարէ, եւ ժողովրդական է՝ ըսէ: Սոքա նման են Սաւուղի Իսրայէլացւոց առաջին թագաւորին, որ փոխանակ Սամուէլի բերնով Աստուծոյ տուած յայտնի հրամանին հնազանդելու՝ յորում միայն է հաստատութիւն իրաւանց իշխանութեան, ժողովրդեան առաջարկութեան անսաց: Ժողովրդականութեան հետամուտ թագաւորն երբ կշտամբեցաւ Մարգարէէն՝ ինքզինք արդարացնել կարծեց յասելն. «Վասն շեղոյ ձայնի ժողովրդեան իմոյ արարի». Ա. Թագ. Ժե. 20: Սակայն գիտենք թէ սուտ ժողովրդականութեան անձկացող այս թոյլ եւ երկ-

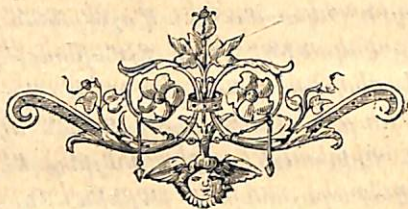
չոտ թագաւորին վախճանն ինչ աղետալի եւեղաւ: Այսպիսի Հովիւներ ժողովրդեան զճշմարտութիւն սիրելի ընելոյ փոխան, կ'ուզեն իրենք զիրենք սիրցունել: Այս է հեղուծիւն, այլ վարձկան եւ անհաւատարիմ ծառայի թոյլ եւ վատ խաբէութիւն: Հովիւ մը ամաչելու է ծափահարուիլ եւ գովուիլ եւ հեշտներ լսել յայնպիսի ժողովրդեն՝ որ իւր ճշմարիտ շահերը չ'իմանար, եւ որոյ աստուածալաշտութեան նկարագիրը ամէն կողմէ ինկած է: Այսպիսիք մինչեւ վերջը կը յաջողին. — քա՛ւ լիցի. այսպիսեաց ձեռքէն իրենց սեփական եւ իրական ազատութիւնն եւս կ'ելլէ կ'երթայ, եւ ժողովուրդն՝ որոյ յարգանքն ու համակրութիւնը կ'ուզէին շահիլ, երես կ'առնէ հովուին թուլութենէն եւ մարդահաճոյ վարմունքէն, կը համարձակի հետը կատակներ խօս ընել, քաղաքավարութեան պարզ կանոններն ալ չ'պահել, արհամարհանօք վարուիլ. խօս հովիւն՝ եթէ դոյզն բարեպաշտութիւն մ'ունի եւ երբեմն Սաղմոս կը կարգայ, ուշադրութեամբ կանգ պիտի առնու եւ որոճայ մտքովն սաղմոսերգու Մարգարէին սա խօսքին վրայ. «Յերեսաց քարկոշքեան *ursus* ուշքեան *fox* քարճաւորացեր զիս եւ խոնարհեցուցեր». Սաղմ. 90. 9: Աստուած մարդահաճոյ հովուին ոսկորները կը փշրէ, ժողովրդեան մէջ յեղափոխութեան հողմն կը շնչէ, չ'կարծուած տեղէն

յուզմունք կ'ելլէ. նենգաւորին դիմակը վարժ
կ'իյնայ եւ ծաղր ու ծանակ կը մնայ հրապա-
կի վրայ. «Անդ երկիցեմ գերկիւղ՝ ուր ոչ իցե-
երկիւղ, զի Աստուած փշրե գոսկերս մարդա-
հաճոյից»։ Սարմ. ԾԲ. 6։ Պէտք է գիտնանք,
եղբա՛րք, որ յոյժ անմշակ ժողովուրդն ան-
գամ մեր վրայ ներքին առաքինութիւն կ'ու-
զէ տեսնել, գիտէ զի մեք աղ լինելու սահմա-
նալ ենք եւ պաշտօն ունինք զիրենք պահել
յապականութենէ մեղաց. փոխանակ այս կա-
րեւոր ազդեցութիւնն ի գործ դնելու՝ եթէ
շողոքորթելով վարուինք հետը, ի բերան կը
գովէ՝ սակայն ի սրտէ կը պարսաւէ. երեսանց
սէրը մեզ կուտայ, իսկ դրական յարգն ու ակ-
նածութիւնը կը վերապահէ ուրիշ հովիւնե-
րու։ Ահարովն ժողովրդեան յարմարելու հա-
մար երբեմն տկարացաւ եւ ոսկի հորթ չինեց
ամբոխին ուզած կերպովը, բայց եկ ու տես
որ այս թոյլ զիջողութեան վնասը մինչեւ վեր-
ջը կրեց, ճշմարիտ քահանայապետութեան
պատիւը ծանր հակառակութիւն կրեց, Աս-
տուծոյ կողմանէ հրաշք պէտք եղաւ հաս-
տատելու եւ պատկառելի ընելու համար ի-
րեն հոգեւոր իշխանութիւնը։ Եթէ ժողո-
վրդեան համարումը չահելու համար մեր
պաշտօնի պարտաւորութենէն թեթեւ բան
մը զոհենք, նոյն համարումը չ'չահելէ զատ՝
բոլոր ունեցածնիս ալ վրայ կուտանք. հրաշք

պէտք կ'ըլլայ՝ որ մեր պատիւը տեղը բերէ։
Հովուական հեզութեան պայմանն է, եղ-
բա՛րք, յանցաւորին հետ քաղցրութեամբ վա-
րուիլ, բայց յանցանքին բնաւ չ'ներել։ Ժո-
ղովրդեան ճշմարտապէս հաճելին միայն անոր
օգտակար եղողն է։ Ժողովրդեան սիրելի եւ
յարգելի ըլլալնուս նայելով դատաստան չ'լի-
նիր մեր վրայ, այլ մեր պաշտօնավարութեան
յառաջ բերած օգուտները կը քննուին։ Ժա-
մանակ, պատմութիւն եւ մանաւանդ աստ-
ուածային անխաբ արդարութիւն՝ աշխարհի
կարծիքներն ինչպէս ալ կազմուին այժմեանու-
թեան մէջ, բնաւ ազդեցութիւն չ'են կրեր.
նախապաշարմունք կը ցնդին, մարդիկ եւ
մարդկային նկատմունք կ'ոչնչանան, պատ-
րանք կը հալածին, իսկ ճշմարտութիւն իւր
ուղիղ եզրակացութեամբ մէջ տեղ կը մնայ։

Եթէ մեր պաշտօնավարութեան մէջ միայն
Յիսուսի Դրիստոսի շահը նայինք եւ ոչ մեր
անձին կամ պաշտօնին, ինքնին ձեռք կ'առ-
նենք մի այնպիսի կարեւոր բարեխառնու-
թիւն՝ որ կ'զգուշանայ թէ՛ չափազանց նա-
խանձայուղութենէ եւ թէ՛ մեղապարտ ներո-
ղամտութենէ։ Տապանակին մէջ Ահարովնի դա-
ւազանն եւ մանանայն օրինաց տախտակնե-
րուն քով դրուած էին. (Եբր. Թ. 4)։ Հո-
վուական պաշտօնավարութեան մէջ, իբրեւ ի
խորհրդաւոր տապանակի, մէկ ձեռքերնիս

պէտք է գաւազանն ըլլայ՝ այն է քահանայա-
կան նախանձայուզութիւն, միւս ձեռքերնիս
ալ սափոր մը լեցուն անոյշ մանանայ՝ այն է
հեզութիւն եւ գթածութիւն. այս քաղցրու-
թիւնն է որ կը բռնէ, կը քաշէ եւ կը կակղ-
ցունէ ապառու մ' սրտեր: Հիւանդը չողոքոր-
թելու չենք, սակայն դեղն անուշցնելով եւ
համոզելով խմցնելու ենք:

Քահանայութեան կարգին համար կարեւոր
մի նկատելի բանն ալ աշխարհի մէջ մարդոց
հետ կենակցելու եղանակն է: Կան անապա-
տական կոչուած կրօնաւորներ՝ որոց միութա-
րութիւնն է յառանձնութեան ապրիլ, նեն-
գաւոր աշխարհի վտանգներէն ահաբեկեալ՝
վանքի մը նեղ խցիկներու մէջ ապաստան
փնտռել, եւ անդ առաւօտ, միջօրէ եւ երե-
կոյ ի միասին ժամերգութեան եւ ապաշխա-
րութեան պարապիլ, օրհնել եւ փառաբանել
զԱստուած՝ որ ի պատրանաց աշխարհի մեկու-
սի կը պահէ զիրենք: Բայց ընդհանրապէս հո-
գեւորականք այս վիճակն եւ պաշտօնը չու-
նին, այլ ստիպեալ են աշխարհի մէջ բնակիլ
եւ կենցաղավարել, եւ ըստ որում վճռով Յի-
սուսի Քրիստոսի աղ լինելու որոշեալ են, ան-
պատճառ պիտի խառնուին ժողովրդեան մէջ.
Իբրեւ մի խմոր կամ ընկերային մի զանգուած
ժողովրդեան հետ ի միասին պիտի ապրին:
Հոգեւորականը աշխարհի մոլութեանց համա-
ճարակէն չ'վարակիմ ըսելով՝ չ'կրնար փախչիլ
հասարակաց միջավայրէն, այլ մանաւանդ իբ-
րեւ բժիշկ՝ ախտին վարակեալ տեղին վրայ

պիտի գտնուի դարման տանելու համար։ Եկեղեցականին այս միջամտութենէն ընդհանուրը կ'օգտի, բայց իրեն կրնայ վտանգ հասնիլ, մեղաց եւ մոլութեանց յորձեռանդն հեղեղը կրնայ զինքն ալ քշել տանիլ։ այս վտանգալի վիճակէն պահպանուելու համար խոհեմ եւ կրօնավայել կենցաղավարութեան կանոն մ'ունենալու է։

Առաջին կանոն՝ որոյ չատ ուշադիր պէտք է լինի կենցաղագէտ կրօնաւորն, սա է. այն անձինք ընդ որոյ ներելի է հաղորդակցութիւն ընել՝ քաջ որոշել։ Եկեղեցականը պէտք է գիտնայ թէ աշխարհի չատ մը մարդոց հետ յարաբերութիւն ունենալ իրեն ներելի չէ, կանանց հետ յարաբերութիւն մանաւանդ աւելի եւս զգուշալի է, յորմէ միշտ հեռի պէտք է գտնուի, եւ այս կը պահանջեն թէ պատշաճութիւն եւ թէ ամենաճանօթ կարգապահութիւն։ Անպատեհ յարաբերութեանց մէջ ենթադրենք թէ դիտաւորութիւննին կատարելապէս մաքուր է, աչքերնին սուրբ եւ անարատ է, Աստուծոյ առջեւ այն մասին խղճերնին հանդարտ է, մեղադրելի սխալ մը չունենալնին երկնից հրեշտակներն եւ սուրբերն ալ կը վկայեն, սակայն եւ այնպէս չեն արդարանար. քահանայական կարգի ծանրաբարոյութեան չեն վայլեր սնտի եւ անօգուտ այնպիսի յարաբերութիւնները։ Զի ո՞վ պիտի

տեսնէ սրտին մաքրութիւնը, մարդիկ կրնա՞ն տեսնել որ չ'մեղադրեն։ միթէ քահանայն, որոյ պատիւն այնքան ծանրագին է, եւ զոր պարտի վերջին աստիճան խնամքով պահպանել, որպէս զի իւր պաշտօնը ազդեցութենէ չ'խնայ, յարաբերութիւնը կասկածի տակ ձգելու է։ Անպատեհ յարաբերութեանց մէջ գրտնուած կրօնաւորն երբ մէկէն խրատ լսէ այս բանիս համար, կը բողբէ, զրպարտութիւն կ'ընեն, թշնամեացս հնարքն է, Աստուած գիտէ իմ անմեղութիւնս եւայլն ըսելով կը յանդգնի պօռալ կանչել. սակայն չեմ հասկնար ո՞րն է անմեղութիւնը. միթէ անխոհեմութիւնը՝ որ այն տգեղ համբաւին առիթ եղեր է, անմեղութիւնն է։ միթէ կրօնաւորը մեղքը գործելով միայն յանցաւոր կը լինի. ո՞չ ապաքէն կասկած տալն ալ մեծ մեղք է։

Սակայն անհիմն տարաձայնութեան եւ սրկիայի մը խօսքին համար հա՞րկ է, կ'ըսեն, տեղի տալ եւ հրաժարիլ այնպիսի յարաբերութիւններէ, զորս պատշաճութիւնն եւ հին ծանօթութեան կամ բարեկամութեան պարտքեր յառաջ բերած են. ո՞չ ապաքէն եթէ դուրս ելած տարաձայնութեան վրայ մէկէն ի մէկ յարաբերութիւննիս խղենք, լուեկայն ընդունած կ'ըլլանք յանցանքը եւ իբր հրատարակած՝ թէ արդարեւ յարաբերութիւննիս անմեղ չէր։ Այս առարկութիւնն ալ ճիշդ չէ, խարէական

է. Կրօնաւորի համար մեծ յանցանք եւ ամօթալի կանխակալ է՝ որ իւր յարաբերութիւնք անանկ չար համբաւի տեղի տուող բնութիւն ունին։ Մաքրակենցաղ Կրօնաւորն եւ բարեկիրթ հովիւն իր սաշտօնին էական հոգերով զբաղեալ՝ անսխալ եւ անճահաւոր ընկերակցութեանց համար ժամանակ չ'կրնար գտնել. անհրաժեշտ պատշաճութիւններ, պարտաւորիչ այցելութիւններ եւ սաշտօնին յատուկ կարեւոր գործնականներ բոլոր ժամանակը կը գրաւեն. ուր որ մօնէ ելլէ՝ իւր կարգին պահանջած արթնութիւնն իրեն ընկեր կը լինի։ Յոռի եւ մեղադրելի յարաբերութիւն այն Կրօնաւորին վրայ կրնայ զուրցուիլ՝ որ արդէն դատարկակեաց է, բարքը ի բնէ ծանր չէ, եկեղեցականութեան շուքը պահել չէ սորվեր, յանգէտս տեղի կուտայ կասկածանաց եւ չ'կեցած տեղէն բան կը գոյացնէ։

Եթէ, կ'ըսեն, բանի տեղ դնենք եւ քաջունք մեր վաղեմի յարաբերութենէն, տարաձայնութիւնը վաւերացուցած կ'ըլլանք. պէտք է բնաւ չ'քաջունք, պէտք է մանաւանդ թէ շարունակենք, որպէս զի գրպարտող բերաններ գոցենք. յարաբերութեան խզումը աւելի կը բանայ անսպասուելիութեան խոցը։ Երանի՜ թէ ես խաբուած լինիմ. բայց հասարակաց տարաձայնութեան դէմ խստանալով աւելի չ'մեծնար արդեօք անսպասիւ համբաւը,

կասկածելի յարաբերութեան շարունակումն միթէ աւելի իրաւունք չ'պիտի տայ ամենուն ենթադրելու՝ թէ արդարեւ անմեղ չէր յարաբերութիւնը որ չկարաց խզել, թէ արդարեւ աստիճանին սրբութիւնն ու պատուասիրութիւնը գերի տուեր է, դժբաղդաբար, կարիցաւագար յօժարութեան. եւ չ'պիտի ըսեն ամէն լսողք թէ այդ Կրօնաւորն անոր համար բնաւ չ'իմանար եւ չ'զգար հասարակաց մէջ ցրուեալ տգեղ համբաւոյն ծանրութիւնը, որովհետեւ արդէն իւր կարգին ահաւոր ծանրութիւնը բնաւ չէ զգացեր։

Աւա՛ղ, հոգեւորականաց անմեղ կարծուած յարաբերութենէն ո'րչափ գայթակղութեանց եւ հրապարակային անկմանց վրայ եկեղեցին լացեր է, մի քանի անգգայ Կրօնաւորի անըզգամ կենցաղավարութենէն ո'րքան տրտմեր է ամբողջ եկեղեցականութիւնը։

Հոգեւորականք զգուշանալու են նոյնպէս մոլութիւնը սիրող եւ առաքինութիւնն անարդող մարդոց ընկերակցութենէն, որոց միակ զբաղմունքն է խաղալ, խնդալ, զուարճանալ, եւ ասանկ անբարեխառն կեանք մը վարելին ինքեանց պատիւ կը համարին։ Պաշտօնեայ մը որ աստուածապաշտութեան եւ անոր էական կանոններն պահպանելու ծառայութեան անձը նուիրած է, ինչ պատճառանք կրնայ ունենալ այսպիսի մարդոց մէջ գտնուելու։ Եթէ յար-

մարի, ասոնց խաւարային գործոյ ալ պիտի մասնակցի. եթէ չյարմարի, բայց տկար կերպիւ, եւ իբր ամչնալու պէս մերժէ յարմարիւն՝ կեղծաւոր մէկը եղած պիտի լինի, որ փոխանակ առջեւը գործուած մեղքէն ամաչեալունքն յիւրմէ կ'ամաչէ. Աւետարանի խանգարիչ է այսպիսի պաշտօնեայն եւ ոչ թէ քարոզիչ, եւ որոյ կեղծ եւ նշանակութիւնը մեկնուած չափաւորութիւնը բանի մը չ'ծառայելէ զատ՝ աւելի երես կուտայ սրիկայական հաճոյից, եւ առաքինութիւնն աստիճան մ'եւս արհամարհել կուտայ: Ո՛րքան մեծ ամօթ քահանայութեան կարգին, երբ որ պատմութիւնէ այս ոք կրօնաւորն կամ քահանայն սա կերպ կերուխումի ընկերութեան մը մէջ էր, եւ մանաւանդ երբ որ ըսուի թէ ամենէն աւելի զուարճացեալն եւ արբեալը նոյն ինքն քահանայն էր եւ իրեն հաւասար չունէր: Պաշտօնին սահմաններէն դուրս ելլող կրօնաւորին մէկ դժբաղդ վիճակն ալ այս է՝ որ կերուխումի եւ զուարճութեան մէջ սովորաբար աշխարհակառնէն աւելի անդին կ'երթայ, ոչ միայն իւր կարգին կանոնները միտքը չեն դար, պատշաճութեան եւ չափաւորութեան պայմաններն ալ չ'յիշեր:

Պիտի ըսուի թէ աշխարհականաց հետ ընկերակցութիւնք առ հասարակ այդչափ ստգրտանելի չեն. զբօսանքի եւ հանգստեան պէտ-

քը անհերքելի է. աշխարհականաց մէջ շատ խելացի եւ բարեկարգ մարդիկ կան, որոց հետ կենակցելէն կրօնքի եւ կրօնաւորի պատուոյն բնաւ վտանգ եւ վնաս չ'հասնիր: Կ'ընդունիմ այս առարկութիւն. բայց այսպիսի աշխարհական հաղորդակցութեան մէջ կրօնաւորն ինչպէս պիտի վարուի ցոյց տալէ յառաջ՝ ես կ'ըսեմ թէ աշխարհական ընկերակցութեան մէջ ըստ աշխարհի շատ խոհական ընկերներ կենալ ենթադրելով հանդերձ, կրօնաւորն այս տեսակ հաղորդակցութեան մէջ անպատճառ աշխարհի եւ անոր յատուկ սկզբանց հոտը պիտի չնչէ, այս հոտը կամաց կամաց կրօնաւորին արտաքին վարմանց վրայ պիտի տարածուի, եւ անդգալապէս կրօնաւորին վրայէն հոգեւորականի յատուկ կանոնեալ հանգամանքը պիտի ջնջէ. ես կ'ըսեմ թէ կրօնաւորն խոհեմ ըսուած աշխարհականներուն ընկերակցութենէն յանգգաստից պիտի դանձէ այնպիսի սկզբունքներ՝ զորս թէպէտ եւ աշխարհի սուտ իմաստութիւնն ապօրէն չ'դատեր, բայց Աւետարանի սկզբունքներէն շատ եւ շատ հեռի են, անպատճառ այս սկզբանց առջեւ պիտի թուլանայ կրօնաւորն, շիջուցանէ իւր կոչման հոգին եւ հետեւի աշխարհիս սուտ հոգւոյն. ես կ'ըսեմ թէ հաղորդակցութեանց յօդակապը ճաշակի եւ չաղճանքի համաձայնութիւնն է, կրօնաւոր մը եթէ աշխարհականաց ընկերակցիւն ի-

ընն հարկաւոր կը դատի, ուրեմն նոյն ճաշակն եւ նոյն բաղձանք ունին՝ ինչ որ աշխարհականք ունին, յորոց չ'կրնար հրաժարիլ:

Բայց, կ'ըսեն, հանգստեան եւ զբօսանքի պէտքը չ'ուրացուիր, շարունակ ծանրակշիռ զբաղմունքներով դեգերիլ մարդկային տկարութիւն չ'տանիր: Ես ալ այս բանիս համար կը յիշեցնեմ եկեղեցականաց՝ այն կշտամբանքը զոր երբեմն առաքեալն Պօղոս իւր աշակերտաց գրեց, երբ սոքա մէջերնին եղած վէճը փոխանակ իրենց մէջ եղբայրաբար դատելու՝ հեթանոս դատաւորաց դիմեցին. «Այնչափ ոչ գոյ ոք իմաստուն ի անգ». Ա. Կորնթ. Զ. 5: Ծանր եւ յոգնեցուցիչ պարապմունքէ քիչ մը հանգիստ առնելու համար չէ՞ք կրնար ձեր կարգակիցներուն մէջէն խոհական եւ սիրահցորդ ընկերութիւն մը ձարել. «*ἡμεῖς ὁὕτως καὶ ἡμεῖς*» Զեր դասակարգին մէջ կարելի չէ՞ գտնել բարեբարոյ, հրահանգիչ եւ պատուական ընկերներ որ զբօսանքի համար ձեզ բաւական լինին, եւ դուրսը չ'փնտռէք ժողովրդեան մէջէն, որոյ մէջ ձեր պարտքը միայն եւ միայն ձեր պաշտօնը եւ ձեր աշխատութիւնը ի գործ դնել՝ այսինքն յոգնիլ է: Բարի եւ հաւատքը կատարեալ քահանայն աշխարհի մէջ կրնա՞յ հանգիստ փնտռել. եւ ի՞նչ պիտի գտնէ ամենէն բարեկարգ աշխարհականի վրայ. ո՞չ ապաքէն այնպիսի սխալներ եւ

զեղծմունքներ զոր սովորութիւնը ներելի ըրեր է, սակայն կրօնքը չ'ընդունիր. ո՞չ ապաքէն այնպիսի կիրքեր՝ զորս աշխարհ կը գովէ, բայց առաքինութիւնը կը վշտանայ: Աշխարհի մէջ Յիսուսի Քրիստոսի սկզբունքներն նոյն իսկ իւր ծառայներն չեն պահեր. ատելութեան, շահասիրութեան եւ նախանձու կիրքեր սէրը մարած են. խօսակցութիւններն ընդհանրապէս սեւ չարախօսութիւններով աղտեղեալ են. ամէն տեղ Աստուած մոռցուած եւ կրօնք արհամարհուած է. աշխարհ բովանդակ կարծես այնպէս ի խաւարի է՝ որպէս յառաջ քան զճագումն լուսոյ սուրբ Աւետարանի. անհաւասիկ այս է աշխարհք: Կրօնաւորն ասոր մէջ հանգիստ եւ զբօսանք պիտի գտնէ. ընդհակառակն, արտասուքը չ'պիտի կրնայ բռնել, սրտին յուզմունքը չ'պիտի կրնայ զսպել, ինչպէս երբեմն պատահեցաւ Պօղոսի Աթենքի մէջ. «*Δωδεκάτην ἡμέραν ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ*» Գործք. ԺԷ. 16: Սիրտ եւ միտք յուզող եւ տանջող այնքան ցաւագին առարկայից առջեւ մէկ վայրկեան կրնա՞յ քահանայն անտարբեր կենալ եւ զուարճանալ: Քրիստոսի պաշտօնէին համար աշխարհս հովիտ արտասուաց է, որ կողմհայի շարունակ հեծութեան, հառաչանաց եւ աղօթից առիթներ պիտի տեսնէ. զբօսասիրութիւնը կը խարէ պաշտօնէին աջքը եւ չ'ցուցներ անհամար հաւատացեալ կորստեան

քստմունքի տեսարանը: Բայց կարելի՞ է որ քահանայն իւր եկեղեցւոյն կործանման եւ աւերմանց եւ, եթէ կը յարմարի ասել, իւր ժողովրդեան դիականց վրայ զբօսանք որոնէ:

Աւելի անիրաւ բանն ալ այս է որ աշխարհի մէջ զբօսանք եւ զուարճութիւն փնտռող կրօնաւորներն սովորաբար անոնք են՝ որ արդէն բնաւ հանգստեան պէտք չունին. այո՛, զբօսանք սիրողներն արդէն պարապ կեցողներն են՝ որ չեն ախորժիր դժուարին ծառայութենէ, չեն սիրեր ընթերցանութեանց պարապիլն, չեն զուարթանար կրօնաւորի առանձնակեցութենէ, աւելի ասոնք են որ ժողովրդեան գործէն ժամանակ կը գողնան, կենսական պարապմունք մը չեն ստանձներ, դէմքերնուն վրայ իրենց կարգէն ձանձրացած ըլլալնին կը մատնուի, պաշտմանց աղօթքներ եւ ծէսեր աճապարանքով եւ գայթակղելի անտարբերութեամբ կը կատարեն, առջի պարտադանցութիւննին նոր ի նորոյ պարտադանցութիւններով ստուարացնել կ'ուզեն, սուրբ ընթերցուածք եւ արարողութիւնքն իրենց մխիթարութիւն համարելու տեղ՝ զգուանք եւ յոգնութիւն կը սեպեն. ասոնք են որ աշխարհի զբօսանքներէն կ'ախորժին, յոգնութենէ հանգչելո՞ւ համար. — ո՛չ, այլ քահանայական սուրբ կարգին անհրաժեշտ ծառայութիւններէն փախչելու համար:

Որպէս արդէն ըսի, պարտուց հաւատարիմ, պաշտօնը յարգող եւ ժողովուրդը սիրող հոգեւորականը աւելորդ ժամանակ չունենար որ աշխարհասիրական ընկերակցութեանց զօնէ. քիչ անգամ կրնայ երեւիլ աշխարհականաց հետ յարաբերութեան մէջ, որովհետեւ պարտուց եւ պատշաճից անհրաժեշտ առիթներ եթէ երբեմն ստիպեն երեւիլ, ըստ որում՝ ուզելով եւ, ինչպէս կ'ընեն ոմանք, երես պնդացնելով եւ փնտռելով չէ, անոր համար շատ քիչ անգամ կը պատահի. ահաւասիկ յարաբերութեան երկրորդ՝ բայց առաջնոյն չափեական կանոն, այսինքն է հազուադէպ հաղորդակցութիւն աշխարհականաց հետ:

Աշխարհի մարդն որչափ յոռի լինի՝ մեղնէ ամբիժ եւ պայծառափայլ առաքինութիւն կը պահանջէ, առաքինութիւն՝ որ ոչ մի կողմով երբեք տկարանայ: Ինքիրեն հետ շատ թոյլ տուութեամբ կը վարուի, բայց կարգաւորին համար շատ խիստ է, իրեն ներելի է ամէն բան, բայց քահանային ոչինչ. հոգեւորականին բոլոր շարժմանց վերայ քննիչ դատաւորի չարատես աչքով կը նային մարդիկ. քիչ մը ազատ խօսք, փոքր մի անուշադրութիւն, թեթեւ մի անպատեհ ձեռնարկութիւն, առանց մտածուելու գործուած դոյզն հաճոյակատարութիւն քահանային համար աններելի ոճրագործութիւն են. կը մեծցրնեն, բռնաքարչ հետեւանքներ

կը հանեն , մեկնութիւններ կը յարմարցնեն , եւ իրենց նմանելու համար եթէ թուլնայ եւ մոռանայ կարգին ծանրութիւնը , չեն ըսեր թէ յարմարելու համար ըրաւ կամ ըսաւ , այլ թէ այս կարգաւորին իրական բարքն է եղեր թեթեւութիւնը : Կը յորդորեն որ ուրախութեան եւ խնջոյից աւելազանցութեան մէջ իրենց նմանիմք , եթէ զգուշութիւն ընելով վարուինք՝ այս ի՛նչ փոքրոգի եւ բծախնդիր մարդ է կ'ըսեն , բայց յարմարելու համար եթէ պզտիկ զիջողութիւն մ'ընենք , խնջոյքը վերնալէն եւ ամէն մարդ իւր տեղը ցրուելուն պէս՝ կ'իյնան վրանիս , եւ մեր հաճոյակատարութիւնը կամ որպէս թէ քաղաքավարական յարմարումը նախատական հեգնութիւններով եւ անզգամ եւ յոյժ անսպառիւ քննադատութիւններով կը փոխարինեն :

Ըսել է թէ այն կրօնաւորք՝ որ կը կարծեն թէ աշխարհականաց հետ ընտանութիւն եւ յաճախ ելումուտ ընելով աւելի յարգի կը լինին եւ կը մեծարուին , շատ կը սխալին : Ժողովուրդը որչափ շատ տեսնէ իրենց մէջ կարգաւորը , այնքան քիչ կը յարգէ եւ կը պատկառի , եւ երբ մանաւանդ զգայ թէ իրմէ չենք անցնիր , աւելի կը զգուի : Իսկ երբ քիչ անգամ տեսնուինք հետերնին , առաւել արժանապէս կ'ընդունին եւ մեծաւ յարգանք կը տեսնուին . ուստի սպասելու ենք որ անհրա-

ժեշտ պատշաճութիւն , սիրոյ գործի մը պարտաւորութիւն , սրբազան մի արարողութիւն , եւ աղքատի մը համար օգնութիւն խնդրելու հարկ ստիպեն երթալ տեսնելու զիրենք , եւ մեր հանգամանքին յատուկ պարագայներով իրեւ առաքեալ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ներկայացուցիչ նորա երեւիմք , այս ատեն մեր պաշտօնը եւ Աստուծոյ հրամանը շարժառիթ լինելով մեր յարաբերութեան՝ ակնածելի կը լինիմք :

Երբ աշխարհը աշխարհի համար փնտռենք , պէտք կը լինի որ անոր ճաշակին եւ կերպերուն յարմարիմք , գոհ չ'մնար եթէ ծանրակացութեամբ եւ քահանայական կարգին պահանջած զգուշաւորութեամբ վարուինք , զի կը խռովի իրեն զուարճութիւնը , կը ցրուի ժողովին , կը դադրին ծաղրաշարժ խօսքեր , մենք ծանրութիւն եւ արգելք կը լինինք , ներկայութիւննիս դժպտաւէ կը լինի , եւ սիրտի ըսեն մեր համար ինչ որ երբեմն իմաստութեան գրոց մէջ արդարոյն համար կ'ըսէր առաքինութեան թշնամին . « Ծանր եւ մեղահասակեղ զնա » . Իմաստ . Բ . 15 : Այո՛ , կամ փնտռելու չէ աշխարհք , կամ աշխարհքին ուղած կերպիւն վարուելու է հետը : Քրիստոսի պաշտօնեայն եթէ ժողովրդեան մէջ քիչ անգամ երեւի , վրան ծանրակացութիւն , չիտարարութիւն եւ նախանձայողութիւն երեւցընելն ալ դիւրին կը լինի :

Մեր աստիճանին սուրբ արժանիքը կը պահանջէ որ մեր շարժմունքը, գնացքը, խօսուածքը եւ ամէն արտաքին երեւոյթներ ծանրութիւն մ'ունենան. աշխարհի մէջ սովորաբար ընդունելի եղած զբօսանքներ, ներելի եղած այցելութիւնք, խնդալու խօսքեր եւ կատակարանութիւններ մեր կարգին ծանրութեանը չեն յարմարիր, եւ ինչ բան, որ մեր պաշտօնին չ'վայելէր՝ մեր անձին ալ չ'վայելէր։ Ըսողներ կան թէ պէտք է աշխարհիս մէջ գործածուած լեզուին, ճաշակին եւ սկզբունքներուն յարմարիլ, պէտք է որ դժպիսի ընկեր չ'լինինք, բայց ես կ'ըսեմ թէ քահանայն այն ատեն միայն իւր տեղը եւ վայելուչ տեղը գտնուած կը լինի՝ երբ աշխարհի ընկերութեան յարմար չ'դատուիր. երբ որ աշխարհային ընկերութիւն մը փնտռէ, դրկէ եւ սիրով մէջերնին առնել ուզէ քահանայ մը, ասիկա յայտնինչան է թէ այն քահանայն իւր վիճակին պատշաճութիւններն չ'յարգէր. այս է ամէն որ տեսածնիս. ո՛ր կրօնաւոր կ'ըլլայ թող ըլլայ՝ եթէ աշխարհ գայն փնտռեց, ծափահարեց, ընկերութեան մէջ ընդունած լինելուն վրայ դո՛հ մնաց, այնպիսին աշխարհատէր է, իրեն կարգին մէջ անունը կայ՝ ինքը չ'կայ։ Աշխարհասիրական հոգին այսպիսի կրօնաւորաց արտաքին ձեւերուն վրայ ցոյց կուտայ անպատշաճութիւն հազուադէպ, թեթեւութիւն լեզուի

ձեւ շարժման եւ փոքրոգի աճապարանք ամենասրբազան արարողութեանց մէջ անդամ։ Եթէ աշխարհէն լինէիք, կ'ըսէ Քրիստոս Առաքելոց, աշխարհք զձեզ պիտի սիրէր եւ պիտի փնտռէր, զի աշխարհք միայն իրենները կը սիրէ։ «Աշխարհ զիւրն սիրէր արդեօք»։ Յովհ. ԺԵ. 19։ Աշխարհի մարդիկ սուրբ եւ պատկառելի քահանային ետեւէն չեն երթար, ընկերական ժողովոց մէջ ընդունել չեն ուզեր. իսկ երբ Աստուծոյ կողմանէ հարուած մը գայ, վշտացունէ՝ եւ մխիթարութեան պէտք ունենան, երբ մահը մերձեանայ եւ յաւիտեանականութեան դռներ տեսնուին, ահա այս ատեն է, որ սրբակրօն քահանային կը դիմեն, մէկդի կը թողուն այն՝ որուն հետ որպէս թէ շատ ընտանութիւն ունէին. կ'զգան թէ իրենց բանին չ'գար ոչ ինքն քահանայն եւ ոչ անոր ի գործ արկած պաշտօնը. կ'զգան եթէ աղէկ էր աշխարհի բաներուն համար, բայց անպիտան եւ անօգուտ էր երկինքի խնդրոց համար։ Բայց զգաստութիւն, կրօնաւոր եղբարք, եթէ աշխարհի բարեկամութիւնն եւ քուէն գնել ուզեմք, մեր պաշտօնին սուրբ ծանրութենէն եւ արժանապատուութենէն միշտ բան մը վրայ պիտի տամք։ Աշխարհք իր նախապաշարմունքէն եւ պատիր սկզբունքներէն մատ մը բան չ'զոհէր, մենք զեղծ մ'ընելու ենք մեր ծանրաբարոյութենէն։

որ իւր ընկերութեան մէջ զմեզ ընդունի, ուստի իրաւամբ պէտք է ջանամք որ մեր աստիճանին ծանրութենէն եւ Քրիստոսի պաշտօնէի յատուկ պատկառելի հանգամանքէն բան մը վրայ չ'տամք, սեղանին առջեւ ինչպէս կը տեսնեն, դուրսն ալ այնպէս տեսնելու են, գիտնալու են որ ամէն ուրեք կը յարգենք եւ յարգել կուտանք մեր սուրբ կարգը:

Այս կերպով կրնանք իրաւունք ունենալ դատաւարտելու աշխարհի մէջ սովորական դարձած զեղծմունքներն, առջեւնիս եղբայրական սիրոյ կամ համեստութեան հակառակ խօսք մը որ ընեն՝ կշտամբելու, եւ մարդոց հասկցնելու թէ արդարեւ իրենց կրթութեան կը ջանամք: Անոր համար ցրուեց Աստուած զմեզ զինքը չը ճանչցողներուն մէջ, կ'ըսէ Տովբիթ, որպէս զի Աստուծոյ օրինաց սքանչելիքներն ցոյց տամք. (Տոլբիթ ԺԳ. 4): Բարի կրօնաւորին խօսքէն լսողը միշտ քրիստոնէական կրթութիւն մ'առնելու է: Այն կրօնաւորն՝ որ հաւատոյ ճամբարտութեանց վրայ սէր ունի, Յիսուսի Քրիստոսի առջեւ միշտ նոյն ճամբարտութեանց վրայ կը խորհրդածէ, իւր ժողովրդեան փրկութեան սուրբ բաղձանքն ունի, անկարելի է՝ որ նոցա մոլորութեան եւ կորստեան վրայ անտարբերութեամբ նայի, հարկաւ անոնց նախապաշարմունքներէն եւ մոլորութիւններէն առիթ պիտի առնու եւ տեղը վայելչապէս փրկու-

թեան խօսք մը դնէ. չ'կրնար ինքզինք զսպել եւ լուռ կենալ երկչոտութեամբ կամ անհոգութեամբ: Եւ ի՛նչ կը կարծէք, միթէ անկեղծ եւ հրահանգիչ խորհրդածութիւննիդ, անակնունելի պարագայի մէջ անդամ, ժողովրդեան համար բան կենաց եւ բան փրկութեան չ'պիտի լինի: Հրապարակային խօսից մէջ աշխարհասէր մարդիկ զգոյշ կը գտնուին՝ եւ կարծես թէ մեր քարոզած ճամբարտութեանց դէմ փաստ մը գտնելու կը պատրաստեն ինքզինքնին. իսկ ընտանի խօսակցութեան մէջ ճամբարտութիւնն յեղակարծուստ կ'լոյնայ մեղաւորին վրայ, ընտանութիւն, քաղցր տեսակցութիւն եւ անկեղծութիւն անպատրաստ եւ անակնկալ ճըլճամբարտութեան այնպիսի ոյժ մը կուտան, զոր սովորաբար ուրիշ խօսքեր չեն ունենար, չ'նախատեսեալ նետի պէս անպատճառ կը զարնէ: Իսկ եթէ մեզ մտիկ ընողներն այնպիսի մարդիկ լինին որ խօսքերնիս չ'ապղէ, գոնէ մենք մեր պաշտօնը պատուած կը լինիմք:

Ըսողներ կրնան ըլլալ, եթէ այդպէս վարուիմք, արդեօք ձանձրացուցիչ մարդ չե՞մք լինիր, եւ ունկնդիրները ճամբարտութիւնը լսելէ չե՞մք զվուեցներ: Ո՛չ. աշխարհասէր եւ զուարճութիւն փնտռող կրօնաւորը հրահանգիչ խօսքեր ընդունել տալու շնորհքը չ'ունի մարդոց մէջ, այս իրաւունքէն ինկած է իւր վարքին համար, եւ վրան կը խնդան որ իրենց կը յի-

չեցնէ այնպիսի ճշմարտութիւն՝ որուն ինք ալ չ'հաւատար եւ կամ վաղուց մոռացեր է. աստուած պաշտութեան խօսքը բերնէն ելլելու ատեն պիտի կարմրի. լսողը արհամարհանօք պիտի լսէ եւ մոքին մէջէն պիտի ըսէ. «Եւ Սաւուր ի մարգարէս» . Ա. Թագ. Ժ. 12. այս քահանայն ալ ասանկ բան կը խօսի՝ եղեր, Խի սրբասէր կրօնաւորին համար այսպէս չէ. լսողն արդէն կ'սպասէր, ուստի եւ կը յարգէ բերնէն ելած խօսքը, կրնայ ըլլալ որ չ'հաճի եւ չ'սխորժի, բայց չ'զարմանար. կրնայ մերժել ըսածը, բայց ի ծածուկ յարգանք մը՝ կը պահէ սրտին մէջ ըսողին վրայ: Յիրաւի, խոհեմութիւն ալ պէտք է, անպատեհ պարագայի մէջ եւ տարաժամուց խօսուելու չէ. սէրը չ'գիտեր ուրիշ բան, բայց միայն օգուտ գործել սիրեցեալին, ուստի ժամանակ կ'ընտրէ: Բայց միթէ ժամանակ կը պակսի: Աշխարհի մարդոց սովորականն է աշխարհի գործոց վրայ խօսել, առաջադրութիւնները, նեղութիւնները պատմել, թշնամուց կամ մրցակցի վրայ դանդաղութեան ընել, ժամանակը փախցուցինք ըսելով հառաչել եւ այլն. միթէ Հոգի Սուրբ կրող կարգաւորն ասոնցմէ առիթ չ'կրնար գտնել աշխարհական խօսակիցը լռեցնելու իւր տխուր կեանքին եւ ընդունայն սրտայուզութեանց վրայ, եւ յիշեցնելու նմա սուրբ եւ քրիստոնէական կենաց միսիթարութիւններն, անուշու-

թիւնն ու խաղաղութիւնը, խղճալով վրան որ թէ՛ այս աշխարհի մէջ թշուառ է եւ թէ՛ բիւր մտատանջութեանց եւ տառապանաց մէջէն ինք իւր ոտքով կամաւորութեամբ կ'երթայ դէպի յաւիտեական թշուառութիւն:

Այլ սակայն, կան անանկ պարագայներ ալ որ ձանձրութիւն չ'տանք ըսուելն նշանակութիւն չ'ունի, խոհեմութեան տեղ պէտք է անցնի նախանձայուզութիւնն: Այո՛, կրօնաւոր եղբարք, մեր պաշտօնը անձնական չէ, այլ հրապարակային. մարդոց մէջ Աստուծոյ փառքին եւ կրօնքին պատիւը պաշտպանել մեր պարտքն է. երբ մէկը, ո՛վ կ'ըլլայ թող ըլլայ, կրօնքին պատիւը չ'պահէր, Աւետարանի պատուիրանը կ'անարգէ, հաւատքի վրայ ամբարշտ տարակուսանքով խօսել կը յանդգնի, եկեղեցւոյ սրբադործ մի արարողութիւն կը ծաղրէ, մուլութիւն կ'արդարացնէ եւ առաքինութիւնը կ'արհամարհէ, վերջապէս ամբարշտական եւ սրկիայական խօսքերով մեր ներկայութիւնը կ'անպատեհէ, պէտք չէ որ հանգուրժենք. ահա ճիշդ այսպիսի պարագայից մէջ է՝ որ կարգաւորին աստուծապաշտութիւն եւ արժանապատուութիւնն չափ եւ սահման ճանչնալու չէ, այլ ամենայն ինչ յանձնելու է նախանձայուզութեան պարտուց. այս ատեն է որ կրօնքին շահուն համար մարդու բնաւ աստուութիւն պիտի չ'ընէ, ո՛չ աստիճանը, ո՛չ

անունը, ո՛չ տիտղոսը, ո՛չ բարձրապատուութիւնը պիտի նայի, այլ միայն պիտի յիշէ թէ Աստուած զինքն անոր վրայ տէր եւ վարդապետ կարգեր է, եկեղեցին իրեն այնպիսի հեղինակութիւն մը տուեր է որ սուրբ հպարտութեամբ կրնայ զարնել խորտակել ամենայն ամբարիշտ եւ գարշելի հպարտութիւն՝ որ Աստուծոյ դիտութեան վրայ կը գոռողանայ . « Զեք զինուորութեան մերոյ ոչ ե մարմնաւոր, այլ հոգեւոր . զամուսն խորհրդոց փակեմք եւ զամենայն հպարտութիւն բարձրացեալ ի վերայ զիսութեանն Աստուծոյ » . Բ . Կորնթ . Ժ . 4—5 : Այն՝ որ մեր առջեւ աշխարհիս վրայ մեր համար ամենէն պատուական եղած բանին չ'խընայեց՝ մենք ալ իրեն խնայելու չենք . ինչպէս Աստուած երկնքէն լսեց եւ բարկացաւ՝ մենք ալ նոյնպէս պէտք է բարկանանք . կենդանի եւ հզօր նախանձայուզութիւն եւ սուրբ բարկութիւն կը պահանջէ մեզնէ մեր կարգաւորի հանգամանքը . մեղմութիւն եւ քաղաքավարութիւն այլ եւս նշանակութիւն չ'ունին . անըզգամին պատասխանը, ինչպէս Աստուծոյ Հոգին կը հրամայէ, ըստ նորա անզգամութեան տալու եմք, զարնել ջախջախելու ենք նորա ցուցամուրթիւնն, խայտառակելու եմք տգիտութիւնը, վրէժխնդիր լինելու եմք Աստուծոյ փառաց՝ զոր նախատեսց մի այնպիսի խլուրդարարած . ինք իւր չափը չ'զիտցող մեղաւորին

հետ չափով չեն վարուիր . « Այսպես եւ կամք Աստուծոյ . բարեգործացն պապանձեցունեղ զանգղաւ մարդոյ զանգիստութիւն » . Ա . Պետր . Բ . 15 : Աւա՛ղ, աշխարհի մէջ երբ մէկուսն առջեւ իւր բարեկամը կոտրեն, չ'համբերեր, կը յարձակի զրպարտողին վրայ, խսկ եթէ համբերէ, չ'խօսի, չ'պաշտպանէ՝ սուտ է եղեր բաւարարութիւնը, կամ ցած եւ վատ հոգի ունի եղեր կ'ըսեն . երբոր մէկը Յիսուսի Քրիստոսի շահուն դէմ խօսի, մենք ինչո՞ւ բացէ ի բաց պաշտպանելու չ'ելլեմք, մենք՝ որոց պատիւ տուաւ Քրիստոս իրեն բարեկամները կոչուելու . « Ոչ եւս կոչեմ զմեզ ծառայս . . . այլ զմեզ կոչեցի բարեկամս » . Յովն . ԺԵ . 15 : Երբոր մեր բարեկամին, Յիսուսի Քրիստոսի պատիւը նախատեն, երեսնիս պահելո՞ւ ենք . վատարար լռելո՞ւ ենք, նորա անունն ու պատիւը անարգ տկարութեամբ մարդկային նկատումներու զոհելո՞ւ եմք . — ո՛չ, եղբարք, ոչ եւս եմք ուրեմն Քրիստոսի իրեն համար ընտրած բարեկամներն, անարժան եմք ուրեմն այս պատուոյն, քանի որ նորա անուան նախատինք կը լինի ու մեր սէրն ու նախանձը չը գրգռուիր :

Ահաւասիկ տեսաք թէ ինչպէս կենցաղավարելու եմք աշխարհի մարդոց հետ . ընկերակցութիւններէ հեռի կենամք, ներելի ընկերակցութեանց մէջ անգամ յաճախ չ'երե-

ւիմք, ծանրաբարոյութիւն՝ օրինակելի կացութիւն եւ նախանձայուզութիւն մեզ ընկեր առնելու եմք՝ ուր որ երթանք: Այսպէս պատուիրած է նաեւ սուրբ առաքեալն Պօղոս իւր Տիմոթէոս աշակերտին ըսելով. — Մէջերնիս Աւետարանի պաշտօնեայներ պիտի ելլեն անհանգարտ, զուարճասէր, աշխարհամոլ, աւելի անձին քան Աւետարանի խնդրով զբաղեալ, որ ամէն տուն կը մտնեն, ամէն տեղ կը տեսնուին, ամէն բանի կը խառնուին, չ'պիտոյ խօսքերով եւ ընկերներով ժամանակ կ'անցունեն, ամէն բանի վրայ, գիտեն չ'գիտեն, կը խօսին. կիներն՝ որ արդէն տկար են եւ ինքզինքնին չեն կրնան կառավարել՝ գլխէ կը հանեն, կարծես տանտէր եղած են մտած ելած տներնուն: Բայց, դուն՝ մարդ Աստուծոյ, մի՛ հետեւիր այս անկարգաց օրինակին, որ իրենց սուրբ պաշտօնին ամօթ կը բերեն, եւ հեթանոսաց մէջ փրկութեան Աւետարանի նախատուելուն պատճառ կը լինին. «Այդ դու ոչ չ'մարդ Աստուծոյ, փախի՛ր յայնցանէ» . Ա. Տիմ. 2. 11:

Կրօնաւոր եղբարք, սուրբ Առաքելոյն այս պատուիրանն առ ձեզ ուղղելով՝ վերջացնեմ խօսքս: Եթէ աշխարհի մարդիկ լինէիք, աշխարհի շահերն, մոլորութիւններն, նախապաշարունակներն եւ չ'պիտոյք ձեզ բաժին պիտի առնէիք, աշխարհի սկզբունքներուն եւ աշխար-

հի զրոյցներուն պիտի յարմարէիք եւ ջատագովէիք. բայց դուք՝ մարդիկ Աստուծոյ — Իսկ դուք մարդ Աստուծոյ — էք, այսինքն աշխարհի վրայ Աստուծոյ շահը պիտի պաշտպանէք, անոր փառքը, կրօնքը, օրէնքն ու վարդապետութեան աւանդը պիտի պահպանէք: Թագաւորին մարդը ժողովրդեան մէջ թագաւորին անունով կը խօսի, հրամաններն յարգել կուտայ, թագաւորէն զատ ոչ մէկուն իշխանութեան եւ շահուն տեղի կուտայ, սոսկական մարդու պէս չ'վարուիր, այլ իբրեւ մարդ թագաւորի: Մեք եւս աշխարհիս մէջ Աստուծոյ մարդն եմք. Իսկ դուք մարդ Աստուծոյ, ինչո՞ւ զա՛յն զոր կը ներկայացնենք աշխարհի վրայ՝ անոր վեհափառութիւնն արհամարհել տամք. ի՞նչ բանի համար վստահացեր է մեզ իւր իշխանութիւնը, թշնամի աշխարհի սկզբունքներն յառաջ քշելո՞ւ համար. Իսկ դուք մարդ Աստուծոյ: Ո՛չ, եղբարք. Աստուծոյ մարդն ըլլալու պատիւնիս պէտք է փայլի մեր ճակտին եւ մեր վարուց բոլոր մանրամասնութեանց վրայ:

Ամէն տեղ պէտք է Աստուծոյ մարդն ըլլամք. մեր ամենէն փոքր գործերն, ընկերակցութիւններն, հաղորդակցութիւններն առհասարակ սուրբ եւ պատուական հանգամանքով վստահեալ եւ սրբազործեալ պէտք է լինին: Եթէ մոռանամք այս հանգամանքնիս, պա-

տիւէ կ'իյնամք. իսկ երբ մեր անձին վրայ
յարգեմք Աստուծոյ անունը, աշխարհք ալ
մեր անձին վրայ նայելով կը յարգէ. « Զփարս
ձեր ի մեջ հեթանոսաց պարկեշտ ցուցանեց...
զի ի բարւոյ գործոց ձերոց տեսեալ՝ փառաւո-
րեացեալ զԱստուած յառուրն այցելութեան » . Ա.
Պետր. Բ. 12 :

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Հարկ կա՞յ արդեօք ասեալ թէ՛ ուսումն եւ
գիտութիւն անհերքելի կարեւորութիւններ
են հովուին կամ քահանային : Եկեղեցւոյ մէջ
կրօնք պահել եւ մշտնջենաւորել սոցա պարտքն
է . եկեղեցին իւր աւանդութեանց պահպա-
նումն սոցանէ կ'սպասէ . եկեղեցին պաշտօն
տուեր է ինքեանց ջանալ խափանել զհեղեղ
մոլութեանց . չ'թողուլ որ ուղղափառ վարդա-
պետութեան անարատութիւն եղծանի, աշխար-
հի բարուց ապականիչ սկզբունք Աւետարանի
սկզբանց վրայ զօրանան, այլ ինչպէս սկսան
ի ծագմանէ անտի քրիստոնէութեան՝ եթէ ըստ
հաւատոյ եւ եթէ ըստ բարոյականի՝ անփո-
փոխ նոյնութեամբ շարունակեն :

Հովուին կամ քահանային համար ուրեմն
ուսման եւ գիտութեան սէրը պաշտօնական
պիտոյք մի է . սոքա են լոյս աշխարհի, սոքա
են ահն մարմնոյն եկեղեցւոյ . եթէ այս ահն
խաւար լինի, բոլոր մարմին ի խաւարի է : Ե-
կեղեցին մեր վրայ ձեռք դնելու ատեն ասաց-
քնացէք եւ ուսուցէ՛ք, դուք էք նոր կտակին
տապանակը, օրինաց եւ պատուիրանաց կրողը :

Որովհետեւ զայլս ուսուցանելու կոչումն ունինք, առաւել եւս մեք պէտք է որ ուսեալ լինիմք. տգէտ եւ անլոյս հովիւն եւ քահանայն կոյրք են՝ կուրաց առաջնորդք, եւ երկօքին ի խորխորատ անկանին. տգէտ եւ անուսումն հովիւը իրաւունք չունի քահանայութեան փառաւոր անուան, մանաւանդ թէ նախատինք եւ բեռն է եկեղեցւոյ եւ նոյն խակ աշխարհի:

Երբ քահանայութեան պաշտօնն ընդունելու կը ներկայանան ոմանք, աղգային կրօնական իշխանութիւնը կը փորձէ իմանալ նոցա կանխապատրաստ վիճակը. կը տեսնէ շատ անգամ նոցա վերայ յօժարութիւն ճոխ յընդունելութիւն պաշտաման՝ այլ գիտութեան չափականց բացակայութիւն. բնականաբար չ'կըրնար հաւատալ թէ իրական յօժարութիւն կը կենայ այն անձին վրայ, յորում յօժարութիւնը կենդանադործող միջոցն՝ այն է գիտութիւնը գերազանցապէս հեռի է յօժարողէն: Կրօնական իշխանութիւնը հայելով ժամանակին եւ տեղական պարագայից դժբաղդ տրամադրութեան՝ քրիստոնէական սկզբնատարերաց հմտութիւն եւ Սուրբ Գրոց լեզուն հասկնալու չափ վարժութիւն որոց վրայ որ տեսնէ՝ կը յօժարի ընդունիլ ի կարգ քահանայութեան, եւ կը պատուիրէ որ ձեռնադրուելէն ետքն ալ գլխաւոր զբաղմունք

ընեն ձեռնադրեալք գրասիրութիւն, Սուրբ Գրոց վերծանութիւն եւ եկեղեցւոյ կանոնական սովորութեանց հետաքրքրութիւն: Տեսնելու արժանի բան է արդարեւ այն պատրաստականութիւն զոր ընծայելին ցոյց կուտայ, եւ հետեւապէս կը ձեռնադրուի, բայց ահա քառասնօրեայ կրթութենէն դուրս գալուն պէս քիչ ժամանակէն՝ ո'չ գիրք կ'առնէ ձեռքը, եւ ո'չ գոնէ եկեղեցական արարողութեանց համար սահմանեալ սքանչելի եւ հոգեշունչ ազօթքները սերտելով եւ զգածուելով կը կարգայ: Այս է ահա մեր հոգեւորականաց արդի պատմութիւնը ըստ մեծի մասին: Ժամանակ մը պաշտօնին անհրաժեշտ ծանօթութեանց մէջ յառաջդիմելու փափաք կ'ունենայ, բայց տակաւ անզգալապէս ծուլութիւն, զբաղմունք եւ մանաւանդ բազմաթիւ օրինակ անհոգ եւ տգէտ կարգակիցներուն կը թուլցունէ նախկին առաջադրութիւնը, կը կարծէ շատ բան գիտնալ, բայց ոչ միայն նոր ուսումն եւ նոր զարգացումն չէ առած, այլ եւ արդէն գիտցածն ալ մոռացեր է: Ծշմարտութիւն է ըստս, տա՛ր Աստուած՝ որ սխալ լինէր: Քահանայ լինելուն կամ վեղար ի գլուխ դնելուն պէս՝ ուսմունք եւ գիտութիւն այլ եւս փափագելի չեն շատերուն համար. կարծես թէ իրենց տգիտութեան կամ չ'զարգացած մնալուն պատասխանատու չեն, ուստի ուր որ էին՝

դժուարին խնդրոց հետաքրքրուին, որոց զբաղիլ եւ ժամանեւ շատ քիչերու տուեալ է, ոչ ամենեքին առաքեալք են եւ ոչ ամենեքին մարգարէք, եւ Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւք իրենց աստիճաններն դնին. այլ կ'ըսեմ թէ ամէն կարգաւոր պէտք է ուսանի զԲրիտանոս եւ զգիտութիւն խորհրդոց եւ ծիսից՝ որովք կը փառաւորուի եկեղեցին. ամենեքեան պէտք է գիտնան զչորութիւն եւ զմեկնութիւն օրինաց եւ պատուիրանաց, որք հիմերն են եկեղեցւոյ զաւակաց կրթութեան, որպէս զի իրենց յանձնեալ հօտին այլեւայլ պիտոյից պատրաստութեան եւ հիւանդութեանց կարեւոր դարմանին ո՛րպէս եւ ո՛րքան պիտոյ է՝ ժամանեն:

Երբայական օրինաց քահանայք եւ դպիրք գիտնալով թէ ծանօթութիւն պատուիրանաց եւ հրամանաց Աստուծոյ ի քահանայութենէ անբաժանելի է, զգեստներնուն վրայ եւ մասնաւանդ լայն քղանցից բոլորներն զարդարանօք կը գրէին օրինաց յօդուածներ. «Լալլենե զգրապանակս եւ երկայնե զգրակնս հանդերձից իւրեանց». Մատթ. ԻԳ. 5: Իրաւ է թէ այս բրաձնին փարիսեցիական եւ ծաղրելի կեղծաւորութիւն մ'էր, բայց կրնայ մեզ խրատ լինել թէ քահանայն ուր որ երթայ եւ շրջի, օրէնքը հետ տանելու է, ոչ թէ հանդերձներուն վրայ գրելով՝ այլ խորապէս սրտին եւ

մտքին մէջ կրելով: Նոյն իսկ հեթանոսութեան մէջ անգամ կուոց քուրմերը ուրիշ զբաղումն չունէին, այլ միայն իրենց դիցաբանական առասպելներն եւ դառանցանքներն սերտել. Կռատանց ներքին խորերը քաշուած կեանք մը կ'անցունէին, եւ միշտ պատրաստ ներկայութիւն մ'ունէին եկողին գացողին խորհուրդ եւ պատգամ հաղորդելու: Ուրեմն մեք՝ քահանայքս ճշմարիտ աստուածապաշտութեան ո՛րչափ պարտաւոր եմք հիմնապէս եւ ընդարձակօրէն ուսանիլ մի այնպիսի գերազանց եւ աստուածային կրօնք, զոր Յիսուս Քրիստոս բերաւ յաշխարհ առեալ ի ծոցոյ Հօրն յաւիտենից: Մեք ինչո՞ւ փափաք չունենամք զմեզ ինքեանս կրթելու, մեզ յանձնուած շնորհքին վրայ մտածելու եւ մինչեւ ի խորութիւն թափանցելու: Յաւալի է ասպէքն որ շատերս այս բանիս համար ի գործ դրած ժամանակնիս անպէտ սպառումն կամ վատնումն կը համարինք, չեմք ամոչեր չ'գիտնալնուս վրայ ոչ միայն վարդապետութեան վրայ բարձր եւ դժուարին կէտերը, այլ եւ քահանայութիւն ընելու համար առ ձեռն պէտք եղած էական գիտելիքներն անգամ, վեր ի վերոյ եւ կիսկտուր տեղեկութիւններն բաւական կը համարիմք: Երբ մենք մեր յատուկ մտառութեամբ չեմք ուսանիր վարդապետութիւնն՝ զոր թարգմանելու կոչումն ունինք, ի՞նչպէս կրնանք

նոյնը տպաւորել մեզ յանձնեալ ժողովրդեան մոտաց մէջ։ Մեր տգիտութեան հետեւանքն է որ ժողովուրդը չ'գիտեր եւ չ'սիրեր կրօնքն արժանապէս, բարեպաշտութիւնն առերեւոյթ եւ բոլորովին նիւթական է եւ ոչ թէ համոզմամբ եւ գիտնաբար։ Հատերը կրօնքն ի՞նչ է չ'գիտեն, արտաքին գործնականներն անգամ այլանդակօրէն կը կատարեն, բնաւ տեղեկութիւն չունին թէ ի՞նչ է հաւատքին բուն եւ ճշմարիտ հոգին, ի՞նչ զօրութիւն եւ վախճան ունին եկեղեցւոյ խորհուրդներն, ի՞նչպէս կը կատարուին քրիստոնէի մը իրական եւ փրկարար պարտաւորութիւններն։ Եւ ի՞նչպէս կրնան գիտնալ, երբ իրենց ուսուցիչ սահմանեալ հոգեւորականք ոչ միայն չեն սորվեցներ, այլ եւ իրենք իսկ սորվելու փոյթ չունին։

Առարկուի թերեւս շատ քահանայներ այնչափ աղքատ, չքաւոր եւ օրական պարէնի իսկ անձեռնհաս են, որ կարեւոր գիրքեր չեն կրնար գնել։ Յանկացողին շատ դիւրին է ուզածը ձարել։ Եթէ սիրէ, եթէ փափագի, եթէ պէտք լինելն զգայ, ամէն կարելի խնայութիւն եւ պարկեշտ դիմեցումներ կը գործածէ, մինչեւ յաջողի ձեռք բերել։ Եւ քահանայական կարգ ու կանոն եւ ստիպողական կրթութիւններն ուսանելու համար միթէ շատ մը գրքի կամ հազին գրատա՞ն պէտք կայ։ Կարեւորները կարի սակաւ բաներ են եւ յոյժ դիւրագին,

թող ունենան սորվելու փափագ, ժողովրդեան օգտակար լինելու բաղձանք, փրկութեան գործոյն ծարաւ, սորվելու եւ սորվեցնելու պարտուց խղճահարութիւն՝ ուզած գրքերնին կըրնան ձեռք բերել։ ապա թէ ոչ՝ եթէ Առաքելոց ժամանակէն մինչեւ այսօր գրուած մատեաններն բոլորտիքը շարեւ եւ պարսպես՝ մէջէն կը փախչի։

Առարկուի թերեւս միթէ ամէն կարգաւոր տաղանդաւոր կրնա՞յ լինել, եւ միթէ ամէնքն ալ գիտութիւն սորվելու համար մօքի բացութիւն կրնա՞ն ունենալ։ Այո՛, բայց ահա այսպիսիներն են, որք պարտին առաւել եւս յաճախ գիրք կարդալ, եւ տրամադրութեան բնական թերութեանց աշխատութեամբ յաղթել։ Մանաւանդ զի՝ միթէ քահանայութեան յատուկ պարտքերն եւ կանոններն սորվելու խնդիրն այնքան եղական տաղանդի՞ կը կարօտի։ Դիցուք թէ բնութիւնը այնչափ անակնունելի ըթամտութիւն չապլեց, գոնէ սուրբ վարք մը և պարկեշտ քաղաքավարութիւն մ'ալ չեն կրնար ունենալ, գոնէ օրինակի գեղեցկութեամբ բարձր կրթութեան եւ եղական տաղանդի պակասը չէի՞ն կրնար լրացնել։ Ո՞չ ապաքէն Աւետարանի առականոր ծառայն՝ որում շատ նուազ քանքար աւանդեցաւ, քիչն ալ չ'գործածելուն համար դատապարտեցաւ։ Դարձեալ կ'ըսեմ. խեղճ ժողովուրդ մը սրբու-

թեամբ եւ օգտակարապէս կառավարելու համար միթէ մարդկային գերազանց տաղանդի պէտք կայ : Ո՛չ, ո՛չ, եղբարք . օ՛ն, սիրենք մեր ժողովուրդը, խակապէս փափաքիմք նորա փրկուիլեան, նկատմամբ ժողովրդեան՝ հովուի եւ հօր սիրտ ունենամք, ժողովրդեան մեղաց եւ մոլորութեան վրայ սրտերնիս մորմոքի, Աստուծոյ արքայութեան տարածուելուն եւ ընդարձակուելուն անձուկ կրեմք, սրտերնիս այրի թէ ինչո՞ւ արիւնն Յիսուսի Քրիստոսի ի զուր ուռգանէ ամուլ եւ անպողարք անդաստանի վրայ, եւ ահա այս սուրբ եւ աստուածային ծարաւ մեզ շատ բան կը սորվեցնէ : Ես այնքան երանի չեմ տար ժողովրդեան, որոյ հովիւը շատ գիտուն է, տրամադրութիւնները շատ լուսաւոր, բայց դժբախտաբար Հոգի Աստուծոյ չունի, որչափ այն ժողովրդեան՝ որոյ հովիւը թէպէտեւ պարզ մարդ է, խոնարհ է, եւ արտաքուստ փայլուն չէ, սակայն Հոգի առաջնորդական կը կրէ : Եկեղեցին այս հոգեով վարիչներուն պէտք ունի :

Չմոռնանք ասել թէ այն հովիւք՝ որ ինքեանց ծուլութիւնն եւ տգիտութիւնն արդարացնելու համար գիրք չունինք, մտացիութիւն չունինք կ'ըսեն, ոչ միայն ուսման փափագ եւ ջանացողութիւն՝ այլ եւ բարեպաշտութիւն, նախանձաւորութիւն, աղօթասիրութիւն, առանձնասիրութիւն, ժողո-

վըրդասիրութիւն եւ հովուելու փոյթ ալ չունին : Այս հովուական առաքինութիւններն շատ աւելի արժեքաւոր, կրթիչ եւ շինիչ են ժողովրդեան՝ քան թէ խելմը փքուռոյց գիտութիւններ՝ որ օճառի պղպղակի պէս բանի մը չեն ծառայեր, ցորչափ անսիրտ եւ անհոգի մտաց մէջ ամուլ կը մնան : Տգիտութիւն, դատարկակեցութիւն, զրօսասիրութիւն, պարտազանցութիւն միշտ մէկտեղ կը քալեն : Եւ յիրաւի, քննեցէք թէ տգէտ, անընթերցասէր, պարապօրդ եւ անգործ հովիւներ ի՛նչ կեանք կը վարեն . դժբաղդաբար շատ ստորին եւ վայրաքարչ կեանք, եւ որոց ժողովուրդը, գիտէ Աստուած, թերեւս շատ անմեղ եւ քրիստոնէավայել կեանք ունի քան թէ իրենք, որք բնաւ հոգ չունին Յիսուսի Քրիստոսի անդաստանին արդասաւորման, կը թողուն դայն խոպան եւ անմշակ, եւ ինքեանք իւրեանց բոլոր փութովն կ'իյնան միայն եւ միայն իրենց պնակին եւ հասութարեր ծէսերուն վրայ, ինչպէս են մեռեալ թաղել, պսակ դնել եւ այլն : Ոչ այսչափ միայն, այլ եւ ի պատճառս տգիտութեան եւ ագահութեան առտնին սեպհական այցելութիւններն եւ քահանայութեան չափեկան հոգաբարձութիւններն, որ սովորաբար ծռիւ բառով կը հասկցուն, իրարու ձեռքէ կը յափշտակեն, ժողովրդեան հետ կռուի եւ դատաստանի կը բռնուին՝ որոյ խնամակալն եւ

հայրն լինելոց էին, եւ որոյ մէջ եկեղեցին զիրենք հաստատեր է իբրեւ հրեշտակ խաղաղութեան: Երբ դատարկութիւննին զբաղեցընող նիւթական շահերն դադարին, որովհետեւ զիրք եւ ուսումն չունին՝ որովք բարեփոխեն անհանգստութիւննին, այլեւս ոչ ժամատուն կը սեղմին եւ ո՛չ վանք, այլ շարունակ կը թափառին կամ զիրենք զբաղեցնելու կամ իրենց պէս թափառիկ եւ պարապորդ կարգակիցներ երթալ գտնել եւ զբաղեցնելու: Հ'կարելով մնալ պաշտօնի մը գլուխ՝ քաղաքէ քաղաք եւ տունէ տուն հետերնին կը քարչեն կը տանին իւրեանց անպիտանութիւնն իբրեւ «Շնչաւորք նշառակեալք որ զոգի ոչ ունին» . Յորդ. 19:

Բայց սակայն, ի՛նչ կեանք ու վարք է այս. կը վայլէ՞ որ այսպէս լինին, քանի որ Յիսուսի Գրիստոսի երեսփոխանն են ժողովրդեան մէջ, մատակարարք են ահաւոր սրբութեանց, վտակ եւ անցք են երկնաւոր պարգեւաց, կատարիչք են փրկարար խորհրդոց:

Վերջապէս, ցորչափ ուսմունք եւ գիտութիւն չենք սիրեր, չենք չնորհք մարդ անգամ չենք լինիր, ո՛ւր կը մնայ քահանայ Աստուծոյ բարձրելոյ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սուրբ առաքեալն Պօղոս այսպէս կը գրէ իւր Կորնթացի ժողովրդեան. «Ո՞վ հիւանդանայ ձեր մեջէն՝ ես չեմ հիւանդանար. ո՞վ գայրակղի՝ ես չեմ յուզուիր, բորբոքիւր» . Բ. Կորնթ. ԺԱ. 29:

Ահաւասիկ ժողովրդասիրութեան սքանչելի օրինակ: Այն որ Յիսուսի Գրիստոսի պաշտօնեայ է, իրեն յանձնուած ժողովրդեան հոգւոյն փրկութեան համար այս նախանձաւորութիւնը պէտք է որ ունենայ. այն որ քահանայ է՝ նորա հայրական աղիքը այս զգացմամբ պէտք է շարունակ յուզուի հոգեւոր զաւակաց վրայ: Ո՛ր հովիւ որ ժողովրդեան անկարգութիւնները կը տեսնէ եւ հանդարտ սրտով կը նստի, որ մոլորութենէ դարձնելու համար իսկապէս ճշմարիտ հովուի փութաջանութեամբ չ'ջանար՝ այլ դանդաղկոտութեամբ կամ չաշխատեցաւ չ'ըսուելու չափ, որ տեսած մոլութիւնը չ'գովելովն՝ պաշտօնին բոլոր պարտքը ըրած եւ կատարած կը համարի, վերջապէս ո՛ր հովիւ որ իրեն յանձնուած հոգիներուն կորստեան վրայ սիրտը բան մը չ'զգար, եւ չ'կրնար սրտովն ըսել սուրբ Առաքելոյն

սլէս թէ « Տկարին անկումը զիս կը տխրեցնէ, մոլորելոյն գայթակղութիւններն սիրտս կ'այրեն կը բորբոքեն » . այն հովիւը ոչ իւր պաշտօնին վրայ հաւատք ունի, եւ ոչ քահանայութեան սուրբ կարգին շնորհքն եւ կոչումն : Ուրեմն, հովուին առաջին պարտաւորութիւնն է նախանձաւոր լինել հոգիներուն փրկութեան, պարտաւորութիւն ամենայն ժամանակի եւ ամենայն ժամու . այս պարտաւորութիւնն է որ հովուին բոլոր գործերը պիտի թելադրէ, պաշտօնին մէջ դէմն ելած դժուարութիւնները պիտի անուշցունէ, պաշտօնավարութիւնը կարգի կանոնի պիտի դնէ, անոր համեմատ ջանք ու հոգ պիտի ընէ, իւր վարմանց միակ ու հաստատուն նպատակն այն պիտի լինի, եւ վերջապէս այս պարտաւորութիւնն իւր պաշտօնին բոլոր հոգին եւ միութարութիւնը պիտի լինի :

Քահանային վարքն ուրիշ շատ կողմերով էրոյնայ անարատ լինիլ, սակայն ի'նչ օգուտ, յաջս մարդկան խելացի եւ բարեկարգ կենցաղավարութիւն մ'ունենալ բաւական չէ : Եթէ արտաքինայարդար անբեր բարեկրօնութեան հետ՝ մեզ յանձնուած հոգւոց փրկութեան վտանգը ծանր սրտցաւութեամբ չեմք զգար, եթէ մեր հօտը մոլորութեան ճանապարհէն յետս դարձունելու համար հաւատոյ եւ սիրոյ նախանձով եւ Աստուծոյ բանին սրով

չեմք զինուորիւր . եթէ չեմք յորդորեր՝ չեմք նախանձիր եւ չեմք յանդիմաներ ի ժամու եւ ի տարաժամու, եթէ մենք մեր անձին սրբակացութեան վրայ գոհ՝ անջան եւ անխիւրտ կ'ուզենք որ մեր օրինակը հաւատացելոց ազդէ կամ մեղմօրէն մոլութիւննին կշտամբուի, հովիւ չեմք լինիր՝ այլ անշունչ եւ անխօս կուռք . մեր առաքինութիւն կարծած անզգայ, անշարժ եւ մեռելատիպ վարքն ալ մեզք եւ զգուանք Աստուծոյ առջեւ . աշխարհի վրայ յաւիտեականին օգտին համար ծառայած չեմք լինիր՝ այլ մենք մեր անձին . Յիսուսի Քրիստոսի առաքեալներն եւ անոր չարչարանաց պակասութիւնը լցուցանող չեմք լինիր՝ արդիւնաւորելով ժողովրդեան վրայ փրկագործութեան անկշռելի արժէքը, այլ Գողգոթայի նախատալից գործոյն անզգայ եւ անպիտան հանդիսատեսներն, եւ մեր լռութեամբն եւ անզգայութեամբն Փրկիչը խաջողներուն մեղաց մասնակից : Ո՛չ, ո՛չ, քահանայ եղբարք . ճանչնամք պակասութիւննիս, քահանային անձնական սրբակացութիւնն՝ անզգայութիւնը չ'արդարացներ, այլ աւելի մեղապարտ կ'ընէ . զի եթէ նախանձաւոր լինէր, իւր սրբակաց օրինակը աւելի եւս օգտակար պիտի լինէր, ըսե՛ն է անզգայութեան պատճառաւ վարուց օրինակը փճացաւ : Բայց սա ալ պէտք է դիտել, որ նախանձաւոր չեղող քահանային վար-

քը որքան ալ աղէկ երեւի, բարեպաշտութեան երեւոյթը միայն ունի, հիմնական եւ ճշմարիտ չէ. կենդանի կ'երեւի՝ սակայն մեռեալ է առաջի Աստուծոյ, թերեւս մարդիկ կը գովեն զինքը՝ բայց նշովեալ Աստուծոյ է, բարեկրօնութիւնը այսօր զինքը հանդարտ քնացուցած է, սակայն օր մը ահաւոր ձայն մը եւ կորուսեալ ոգւոց զարհուրելի բողբոջարկութիւնը զինքը պիտի արթնցնեն. այսօր հանդարտ է, զի ի ծածուկ զինքը կը համեմատէ իրմէն անկարգներուն հետ, բայց պիտի տեսնէ՝ որ իւր արդարութիւնը բոլորովին նման է փարիսեցւոյն արդարութեան, պիտի զգայ թէ սիրոյ գործոյն մէջ է ճշմարիտ առաքինութիւնը եւ անպէտ ու կեղծաւոր ծառայի վախճանէ զատ՝ ուրիշ վախճան չ'սպասեր իրեն:

Եւ, ինչպէս կարելի է որ մէկը Քրիստոսի պաշտօնեայ լինի, աշխարհի վրայ անոր գործը կատարելու, Քրիստոսի թագաւորութիւնը տարածելու, Քրիստոսի յաւիտեանական քաղաքին շինուածքը բարձրացնելու, անկեղծ տեղ սրբոց բազմութեամբ երկինք լեցնելու պաշտօն ունենայ, եւ միանգամայն հանդուրժէ տեսնել՝ որ սատանայի իշխանութիւն յառաջ կ'երթայ իրեն յանձնուած մաս մը հօտին վրայ. ինք իւր անձին համար խիղճը հանդարտ լինելն ինչ արժէք կ'ունենայ, երբ անդին իր ժողովուրդը մեղաց մէջ թաւալեալ կը մնայ:

Ինչպէս կարելի է որ քահանայն Քրիստոսի ժողովուրդ լինի, մինչդեռ կը տեսնէ որ այն ժողովուրդ՝ որոյ համար պատասխանատու եղած է, աչքին առջեւ զՔրիստոս կը նախատէ եւ կը խաչէ: Եթէ գայթակղութիւններն ոչ թէ իրեն՝ այլ հեռուն ուրիշ ժողովուրդեան մէջ անգամ գործուն են իմանայ, պարտաւոր է ցաւօք սրտի աղօթել՝ որ Աստուած այն ժողովուրդեան դարձ տայ, եթէ Յիսուսի Քրիստոսի վրայ սրտին մէջ կայծ մը հաւատք եւ սէր ունի: Քահանայն՝ որ կամ դատապարտելի անգգայութեամբ կամ աշխարհական դողդոջ խոհեմութեամբ բերանը կը խիւ, եւ իւր կարծեցեալ սրբակացութեան վրայ խիղճը քնացնելով ժողովուրդեան մէջ տեսած անկարգութեանց վրայ անտարբեր կը լինի, այսպիսի քահանայն վատ է, պարտազանց է եւ իւր սուրբ կարգին լիապէս անարժան է: Ո՛ր հայր առանց սրբացաւութեան կրնայ տեսնել իւր զաւակաց կորսուելն աչքի առաջ. ո՛ր հովիւ կը հանդուրժէ որ իւր ոչխարը փոս մը լցնայ, ո՞չ ապաքէն կը վաղէ կ'երթայ զգուշացնելու կամ եթէ չ'հասնի՝ ձայն կուտայ եւ կը կանչէ, եւ ո՞չ ապաքէն եթէ մէկ հատ լինի մոլորեալն՝ կ'երթայ կը փնտռէ եւ ուսին վրայ չ'առած ետ չ'դառնար: Այն քահանայն՝ որ այսպէս չ'վաւրուր իւր ժողովուրդեան հետ, ժողովուրդեան հայրը չէ, այլ օտարական. Յիսուսի Քրիստո-

սի պաշտօնեայ չէ՝ այլ սուտանուն քահանայ ,
յափշտակիչ քահանայական կարգի , ոչ թէ
սուրբ եւ սրբակեաց՝ այլ ամօթալի անօթ
դժբաղդարար Աստուծոյ տաճարին մէջ :

Առարկուի թերեւս . ժողովուրդն այժմ
այնչափ խիստ , վայլազ եւ կոպիտ է՝ որ ե-
թէ անկարգութիւնն երեսը տրուի եւ ուղղել
ուզուի , շատ գէշութիւններ կը բերեն գլուխ-
նիս : Դիցուք թէ իրաւ է , սակայն չարիքը
շատ լինելուն համար քահանային անտարբե-
րութիւնը կ'արգարանայ : Խիստ եւ կոպիտ է
ժողովուրդդ , ուրեմն պէտք է աւելի խնամ-
քով եւ սիրով վարուիս հետը եւ աշխատիս
այնչափ՝ մինչեւ ամոքես եւ կակղացունես .
ի՞նչ հարկ կը կենայ նախանձայուզութեան՝ ե-
թէ բոլոր ժողովուրդդ արդարասէր եւ բարե-
համբոյր է . ժողովուրդդ ճանրէ դուրս տեսնե-
լուդ համար է որ հանգիստ պիտի չ'ընես եւ
պիտի չ'հանդարտիս՝ մինչեւ որ ուղղես : Ի՞նչ
հովուական խնամոց շատ պէտք կենալուն հա-
մար պարտքէ ազատուած կ'ըլլաս , գործին չա-
տութիւնը փութաջանութիւնդ գրգռելու տեղ
մարելու է . եթէ մեզնէ առաջ յաշխարհ եկող
առաքելական մարդիկ մեր հայրերուն չափա-
զանց կռամուլութիւնը տեսնելով՝ տեղերնէն
չ'խախտէին , եւ դժուար է ասոնց խօսք հա-
կըցնելն ըսելով՝ ետ կենային , մենք հիմա ի՞նչ
կը լինէինք : Կը կարծէք թէ շատ դժուարու-

թիւն պիտի հանեն առջեւնիդ . բայց ի՞նչ բա-
նէ կը վախնայ պաշտօնը լաւ կատարող հո-
վիւն , նախատինքն , զրպարտութենէ , հակա-
ռակութենէ . բայց նախանձաւոր հովուին բո-
լոր փառքը , փոխարէնը եւ կատարեալ մխի-
թարութիւնն ադոնց մէջ է , այդ նեղութեանց
համբերելն է որ առաքինութիւնը պիտի վա-
ւերացունէ : Համայն եւ այնպէս , գոհութիւն
Աստուծոյ , այժմ այդքան դժուարութիւն ալ
չ'կայ , արեամբ չափ նահատակուելու չենք ,
բռնաւորաց դարու մէջ չեմք ապրիր , հիմայ
մարտիրոս ընող չ'կայ :

Սրբարութիւնը խօսելով , այն շատ կոշտ
ու կոպիտ կարծած ժողովուրդդ շատ շուտով
կը հանդարտի եւ կը խելօքնայ կրթիչ եւ բա-
րեխրատ հովուին ձեռաց տակ : Այս ժողո-
վուրդը առաքինի քահանայն կը յարգէ . բիրտ
եւ խստերախ է բնութեամբ ռամիկը , կունե-
նայ մուլութիւններ՝ բայց կրթեալ կարծուած
ժողովրդէն շատ աւելի երկիւղած է առ Աստ-
ուած . պարզ , ճշմարիտ եւ իրական կրօնասի-
րութիւն մ'ունի , անկրօնութեան եւ անհա-
ւատութեան սկզբունքներով սրտերնին եւ
մտքերնին խանդարուած չէ . մեղաւոր կը լինին ,
բայց Աստուծմէ ալ կը վախնան : Իրաւունք չու-
նիք այս աղքատիկ ու խեղճ ժողովրդեան հա-
մար անզգայ եւ անուղղայ բաներ են ըսելու .
երջանիկ սեպելու էք մանաւանդ ինքզինքնիդ

որ աղքատ եւ սղտիկ ժողովրդոց աւետարանիչներ էք, զի սոքա աւելի իրաւունք ունին Աստուծոյ արքայութեան՝ քան մեծամեծ եւ հարուստ մարդիկն. երանութիւնք սոցա միայն խոստացուած են գրեթէ, Յիսուս Քրիստոս ալ անոնց համար եկած էր. «Աւեսարսնեղ աղիսաց առաքեաց զիս» . Ղուկ. Գ. 18: Աստուծոյ բանին սերմն այնքան վտանգ չունի սոցա սըրտին մէջ՝ քան որչափ մեծամեծաց՝ որոց հոգիք գրեթէ խղզուած են մեղկութեան եւ փափկակեցութեան մէջ:

Մի՛ ըսէք նաեւ թէ բարքերն այժմ առաջուան պէս չեն, ժողովրդեան վաղեմի պարզմտութիւնը չէ մնացած, այլ այժմ սանձարձակապէս ստահակ եղած են ամենքն ալ: Մի՛ ըսէք՝ թէ ապականութիւնը քաղաքներէն ալ դուրս պոռտկալով, մարդ չ'գիտնար ինչ ընելիքը, եւ ինչպէս կարգի կանոնի բերելիքը. մի՛ ըսէք թէ թաղին մէջ երբեմն մի քանի գայթակղելի վարքով մարդիկ հաղիւ կը գտնուէին, եւ այն մէկ երկու անբարոյականին դէմ քահանայական նախանձայուզութեամբ վարուելն շատ դիւրին էր եւ կը յաջողէինք, իսկ այսօր գրեթէ բոլորն ալ աւրուած են, յուսահատական բան է այս, եւ բան մ'ընել կարելի չէ: Դիցուք թէ այդպէս է, բայց կը հարցունեմ. ուստի՞ առաջ եկած է այս գէշութիւնը, ընդէ՞ր մոլութիւնն այդքան յորդեր է ժողովրդ-

դեան մէջ, ընդէ՞ր ատեն մը միամիտ, պարզ եւ անմեղ ժողովուրդն այժմ այսքան չարացեր է. արդեօք մեք հոգեւորականքս ստանալ չտուի՞նք մեր անհոգութեամբ, մեր անուշադրութեամբ եւ մեր զանցառութեամբ: Կը գանգատիք՝ թէ թաղին մէջ գարշութիւնն ընդհանրապէս տիրած է, բայց մեք հոգեւորականքս անգամ մը խղճմտանքնիս քննեմք, արդեօք նոյն գարշութեանց համար առաջի Քրիստոսի վեհ պարտապան չ'պիտի մնամք. ո՛ր թաղի ժողովուրդ աւելի անկրօն, աւելի անաստուածավախ եւ աւելի ապականեալ է. ո՞չ ապաքէն այն թաղն՝ որոյ քահանայն չար է: Բայց, փա՛ռք Աստուծոյ ողորմութեան, ժողովրդեան մէջ տակաւին շատ մխիթարական կողմեր կան, ուր որ քահանայն կարգապաշտ եւ բարեկրօն է՝ անդ մոլութիւնը ոչ թէ ընդհանուր է՝ գրեթէ հազուադիւտ իսկ է, աստուածապաշտութիւնը այն թաղին մէջ յարգի է, միամիտ շատ մը հոգիներ իրենց անմեղ վարքովը քահանային մխիթարութիւն են, կրօնական պարտաւորութիւններ անխափան կը կատարուին, Զատիկ եւ Յնունդ ապաշխարութիւն ընող եւ սուրբ հաղորդութեան մերձեցողներն բազմաթիւ են, Աստուծոյ բանը գլխաբաց եւ սրտաբաց երկիւղածութեամբ մոտիկ կ'ընեն եւ կը կատարեն. եւ եթէ մէջերնին գայթակղելի բարոյականով մէ-

կը պատահի՝ բոլորն ալ անկէց կ'զգուշանան , սոսկմամբ կը նային այնպիսւոյն վրայ՝ եւ փոխանակ նորա չար օրինակէն գայթակղելու՝ աւելի եւս կը հեռանան :

Սակայն դիցուք թէ ձեզ յանձնուած թաղին եկեղեցւոյն մէջ պաշտօննիդ դժուարացնող անկարգութիւններ կան եւ ընդհանրացած են , գիտնալու էք որ Աստուած զձեզ այդ ժողովուրդը դարձի բերելու եւ ուղղելու համար քահանայ կարգեր է : Ի՞նչու համար աղ երկրի , լոյս աշխարհի եղեր եմք . — ապականեալն եւ հոտեալն սրբելու եւ մաքրելու , մութը նստողները լուսաւորելու համար — . մեղքը շատցած եւ ընդհանրացած ըլլալուն համար երեսներս պահելու եւ ձգել փախչելու եմք : Միթէ Մովսէս մարգարէն երեսը պահեց , վախցա՞ւ եւ փախա՞ւ՝ երբոր տեսաւ թէ բոլոր ժողովուրդն գրեթէ առհասարակ կռապաշտութեան բռնուեր եւ ոսկի հորթին առջեւ կը ծնրադրէր : Միթէ Եղրամ սուրբ քահանայն՝ երբոր տեսաւ թէ բոլոր քահանայք հանդերձ ժողովրդով ապօրէն ամուսնութեամբք եւ աղագաղժութեամբք վատթարացեր եւ չարացեր էին , այս գէշութեան առջեւ առնել իմ բանաչէ ըսելով՝ ետ կեցա՞ւ . ո՞չ ապաքէն օրինաց սուրբ պատուիրաններն այնչափ քարոզեց՝ որ մինչեւ լացուց եւ ասալխարել տուաւ բոլոր երուսաղէմացւոց :

Աւետարանի առաջին պաշտօնեայներն երբոր աշխարհք զրկուեցան՝ բոլոր աշխարհ ապականեալ էր , զգուշի բարքեր եւ պոռնկութիւն գրեթէ կրօնքի կարգ անցած էին . այս մարդիկը չ'մտածեցի՞ն թէ անանկ մոլութիւն եւ կիրքեր հալածելու կ'երթան՝ որ բոլոր աղագաց ընդունելի համարուած եւ կրօնքով իսկ արտօնուած բաներ են . գիտէին այսպէս ըլլալն , սակայն նկատեցին՝ որ իրենք փրկութեան գործիք եւ պաշտօնեայ են , զոր Աստուծոյ ողորմութիւնը եւ Յիսուսի Քրիստոսի արիւնը կը պարգեւէ նոյն ապականեալ եւ զաղրացեալ ազգաց : Ո՞չ ապաքէն մենք ալ ասոնց պաշտօնին եւ վիճակին յաջորդներն եմք : Միթէ Աստուած զձեզ անպատճառ կորստեան դատապարտեալ ժողովրդեան վրայ հաստատեց . միթէ մեզ ասոնց վրայ պաշտօն տուաւ այն նպատակաւ՝ որ մենք դատապարտելի հանդարտութեամբ անգործ կենամք եւ սպասեմք , որպէսզի ժողովուրդն իւր մեղաց չափն անցունէ , Աստուած ալ իւր սարսափելի բարկութեան եւ վրէժխնդրութեան դատաստանը ձեռք առնէ : Եթէ այսպէս է , ուրեմն մենք այս ժողովրդեան հայրն ու հովիւն լինելու չ'զրկուեցանք , այլ դատապարտելոց պատուհասին հանդիսատես եւ վկայ լինելու :

Դարձեալ , եթէ այն մեղաւորաց բազմութեան մէջէն , որոց համար կը գանգատիմք՝

գոնէ մէկ հոգի մը փրկենք, մեր աշխատութեան պատուական փոխարէնը առած կը լինիմք, մեր կենաց մէջ գոնէ մէկ կարեւոր աշխատութիւն մը կատարած կը լինիմք, եւ նոյն փրկեալն օր մը Աստուծոյ արքայութեան մէջ անհուն շնորհակալութիւններով կը յիշէ անունիս առաջի ահագին բազմութեան հրեշտակաց եւ սրբոց: Եւ, արդարեւ, ինչո՞ւ չը յուսամք՝ թէ մեծ է Աստուծոյ շնորհաց զօրութիւնն ամենէն յամառ մեղաւորին վրայ, աւելի ասանկ պարագայից մէջ չէ՞ որ Աստուծոյ իւր զօրութիւնն ու անհուն ողորմութեան առատութիւնը ցոյց կուտայ: Եթէ գործը միայն մեր անձէն կախումն ունենար, իրաւունք կունենայինք յուսահատելու ժողովրդեան չափազանց անկարգութենէն, բայց մեր պաշտօնն այնպիսի շնորհք մ'ունի, որ ոչ թէ մենք՝ այլ Յիսուսի Քրիստոսի շնորհքը կը գործէ ի մեզ եւ ի ձեռն մեր: Աստուած շատ անգամ դժուարին գործեր տկար գործիներով կը կատարէ: Դուք ձեր պաշտօնը կատարեցէ՛ք. Աստուած այս կը պահանջէ ձեզնէ. մնացածը իրեն ձգեցէ՛ք:

Իրա՛ւ ժողովրդեան մոլութեանց եւ մեղաց վրայ շատ կը խօսիմք, եւ կ'ըսեմք թէ բոլորն ալ որդիք կորստեան են, անղեղ են, յոյս չ'կայ դարձերնուն. բայց մենք իրաւունք ունիմք Աստուծոյ ողորմութեան չափ եւ սահման

դնելու. դատաստան եւ վրէժխնդրութիւն Աստուած իրեն պահած է, մենք ի՛նչպէս կը համարձակիմք դատել զայնպիսիներ՝ զորս Աստուած մէկ վայրկենի մէջ կրնայ արձակել: Մենք մեր համար կը յուսամք թէ օր մը Աստուած պիտի ողորմի, պիտի գթայ վրանիս, ծուլութիւննիս ճշմարիտ նախանձալուզութեան պիտի փոխարկէ, մեր աշխարհասէր վարուց տեղ՝ քահանայի վայելուչ աղօթասէր, ժուժկալ եւ ճգնասէր վարք պիտի պարգեւէ, մենք անհաւատարիմ ծառայներ լինելով, մեր խելքին՝ մեր խղճին եւ մեր վիճակին յատուկ այնքան սուրբ շնորհաց հակառակ վարուած ըլլալովն հանդերձ՝ Աստուծոյ թոյլտուութեան եւ ներողութեան կը յուսամք. մեր պաշտօնին եւ ընդունած շնորհքներնուս հակառակ այնչափ զեղծմունք գործեր եմք, բայց տակաւին կը յուսամք թէ անապաշխար եւ անղեղ չ'պիտի մեռանիմք. թէ պէտեւ անարժան քահանային վրայ Աստուծոյ ամենէն արժանի պատուհասը անղղջութեան դատապարտուիլն է. իսկ երբ խեղճ ու ողորմելի ժողովրդին կուգայ, որ ոչ թէ արմատական յուռութեամբ կամ անկրօնութեամբ ծանր մեղաց մէջ ինկեր է, այլ տգիտութեամբ եւ դժբաղդաբար գէշ դատաւարակութիւն մ'առած լինելուն համար, ինչո՞ւ կարծեմք թէ ամենողորմ Աստուծոյ սիրտն մերոյն պէս կը քարանայ, այնպիսի

պարզ եւ չ'կրթուած մարդոց համար կ'ըսեմ, որ կեանքերնին չարչարանօք, աղքատութեամբ և տառապանքով կ'անցունեն. ասոնք աշխարհի վրայ այսչափ թշուառութիւն կրելէ յետոյ՝ ինչո՞ւ կարծեմք թէ մահուանէ ետքն ալ յաւիտենական թշուառութեան պիտի մատնուին: Ո՛չ, ո՛չ. այլ մանաւանդ ասոնց հետ է որ Աստուած արդարութեան բոլոր խստութեամբ պիտի չ'վարուի, սոցա խիստ եւ դժուարին կենաց կրած նեղութեանց վրայ սիրտը շարժելով՝ շատ մեծ ներողութեամբ պիտի վարուի հետերնին. «Անխալէսցի նա յաղիսն եւ ի սնանկն, եւ զանձինս սնանկաց կեցուցի» . Սաղմ. ՀԱ. 13: Աստուած հարուստներուն վրայ ներողամիտ աչքով չ'նայիր. ասոնք են՝ որ իրենց վիճակին յառաջ բերած արգելքներով փրկութեան յոյս չեն ունենար. ընդհակառակն մենք հարուստներուն եւ մեծերուն վրայ խնայելով կը նայինք, թոյլ կուտանք որ իրենց թուլութեան, չուայլութեան եւ հաճոյից մէջ հանգիստ կեանք անցունեն, եւ ի վերայ այնքան մոլութեանց կը յուսացնենք թէ Աստուած պիտի դթայ վրանին. խոստովանանքի ժամանակ ասոնք չենք յանդիմաներ, խօսքին պինդ անուշը եւ խրատին ամենէն կակուղն ու հաճելին ասոնց կը պահենք, ասոնք մեզ որքան անուղղայ երեւին՝ դարձեալ քովերնէն անդին չենք երթար. իսկ կարգն

աղքատի դալուն պէս՝ կը խստանանք, Սուտարանի բոլոր անաչառութիւնը անոնց առջին կը դնենք, բնաւ ներողամտութեամբ չեմք վարուիր, կը յուսահատինք, կը հեռանանք քովերնէն, ըսելով թէ ինչ որ ընենք՝ անօգուտ է:

Վերջապէս, թերեւս ըսողներ ալ կան թէ ժողովրդեան մէջ ապականութիւնն ու անկարգութիւնը շատ ընդհանրացած լինելուն համար չէ որ յուսահատ եմք, այլ վստահի մտիկ ընող չ'կայ. կը վախնանք թէ մի՞ գուցէ նախանձաւորութիւն ընենք ըսելով՝ անօգուտ տեղը ամենուն ատելութիւնը մեր վրայ դրգռենք:

Ստուգիւ, կայ նախանձաւորութիւն խիստ եւ քմահաճոյ, որ չէ հեռի յանխոհմութենէ: Ծշմարիտ եւ արդիւնաբեր նախանձաւորութիւնը որոյ շարժառիթ սէրն է, բուն ժողովրդասիրութիւնն է քաղցր, ժուժկալ եւ անկեղծաւոր: Սա բնաւ չ'զայրանար, բնաւ չ'հպարտանար, կ'ատէ մոլութիւններն՝ բայց կը սիրէ մեղաւորները, հարեւանցի եւ տարաժամուց չ'գործեր, չ'յուսահատիր, կը համբերէ արթուն զգաստութեամբ. Աստուծոյ ժամանակներուն կ'սպասէ. ոչ կը ձանձրանայ, ոչ ալ կ'աճապարէ. յոգնելն ու աշխատելն հոգ չ'ընէր, չ'մտածէր անգամ թէ արդեօք աշխատութիւնը պիտի յաջողի՞ թէ ոչ. բոլոր ցաւն ու անհանգստութիւնը սա միայն է, որ

իւր խնամոց յանձնեալ ոչխար մը վտանգի մէջ է, բայց ինք ինչո՞ւ բան մը չ'կրնար ընել. հազար անգամ մերժուի, դարձեալ կ'աշխատի ամենայն սիրով եւ ջերմեռանդութեամբ, ամէն միջոց կը գործածէ, տղաջանք, սպառնալիք, քաղցրութիւն, սրտմտութիւն: Սէրը հանձարեղ է, բիւր տեսակ նորանոր ճամբայներ կը բանայ, հազարաւոր անմեղ հնարքներ ցոյց կուտայ մոլորեալը յուղղութիւն բերելու ջանացող հովուին:

Ժողովրդասիրութեան տեղ՝ խրոխտութիւն չ'գործածեմք, աւելի սէր քան իշխանութիւն ցոյց տալու եմք. նեղանալու չեմք՝ երբոր խօսքերնուս չեն գար, աւելի շահելու՝ քան թէ ճնշելու եմք. մեր հոգեւոր նախանձուն մէջ բնաւ մարդկային կիրք, խստութիւն, բարկութիւն եւ յուզմունք խառնելու չեմք. ամէն միջոց եւ հնարք ալ մէկ անգամով ի գործ դնելու չեմք՝ որ մի՛ գուցէ բոլորը մէկէն փուճն երթան, անձնասիրութիւնը կ'աճասպարէ՝ բայց համբերութիւնն է որ գլուխ պիտի հանէ. որքան ընդդիմանան՝ պէտք է այնքան հանդարտ եւ անոյշ խօսիմք եւ վարուիմք հետերնին: Աստուծոյ գործոյն առջեւ արգելքներ չատ կ'ելլեն, դժուար է գլուխ հանել. երբոր յաջողի՝ չ'կարծեմք թէ մենք ըրինք, այլ Աստուած. մարդկային ջանքերն Աստուծոյ գործոյն մէջ աւելի կը գահավիժեն՝ քան թէ

կը յաջողին: Մեր պարտքը գործելն է. յաջողութեան համար հաւատոյ եւ յուսոյ հանդարտութեամբ պէտք է սպասեմք. աւելի աղօթքով եւ հեծութեամբ կրնամք յաջողութիւնը փութացնել քան մեր մարդկային տկար ջանքերով եւ ձեռնարկներով: Մեր բժշկելիքներն այնպիսի հիւանդներ են՝ որոց դեղը դառն է՝ բայց հիւանդը մեր զաւակն է. որչափ դժկամակի դեղն առնելու, որովհետեւ վտանգը մօտալուտ է, պէտք է նոյն համեմատութեամբ մեր ջանքն աւելնայ՝ մինչեւ որ դեղը ընդունել տամք:

Այս է ահաւասիկ խոհեմ, ճշմարիտ, անկեղծ եւ կատարեալ ժողովրդասիրութիւնն:

Տեառն մերոյ առաջին պաշտօնական գործն Յրուսաղեմի մէջ՝ տաճարին փառքն եւ պատիւն անարգողաց դէմ նախանձաւորութեամբ վարուիլն եղաւ։ Աստուածային հեղութիւնն՝ որ ամէն բանի մէջ կը փայլէր, Աստուծոյ տան զեղծմունքը տեսնելուն պէս ծանր սրտմտութեան փոխուեցաւ։ Հանրային գայթակղութեան առջեւ՝ որ սարգեր տարածուեր էր մինչեւ ի ներքս ի սրբութեան տաճարին, հեղահոգի եւ քաղցր Յիսուսը չ'կարաց հանդուրժել բան մը՝ զոր փարիսեցւոց կեղծաւոր բարեպաշտութիւնը գուցէ թոյլատրած էր, եւ օրինաց վերակացու քահանայք եւ քահանայապետք թերեւս իրենց ագահ շահուն համար աչք գոցած էին, եւ գուցէ վաղեմի հանրապետական սովորութիւն այլ եւս անմեղադրելի ըրած էր։ սակայն Տեառն մերոյ սրբասէր աչքը չ'հանդուրժեց տեսնել գայթակղութիւնը, վասն որոյ լցաւ զեղաւ սիրտը արտասովոր բարկութեամբ, եւ այնպիսի ընդհանրական զեղծմունք եւ գժպատեհ տեսարան որքան դժուարին եւ վտանգաւոր կը թուէր դարմանել նոյն-

քան երազութեամբ եւ սաստկութեամբ վարուեցաւ եւ մաքրեց աստուածային սուրբ տեղին։

Ուրեմն Աստուծոյ փառքը եւ կրօնքին սրբութիւնը թշնամանող մոլութեանց եւ դայթակղութեանց դէմ նախանձալուզութեամբ բորբոքիլ մեր պաշտօնին գլխաւոր պարտքերէն մէկն է, օրինակն ալ նոյն ինքն Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս տուած է։ Ստոյգ է որ զրկուած եմք իբրեւ զառիկս ի մեջ գայլոց, գառներու պէս լուռ պիտի կենամք, վրանիս միայն հեղութիւն պէտք է տեսնուի՝ եթէ մեզի նեղութիւն անգամ տան՝ բայց երբ կարգը Աստուծոյ փառքին գայ՝ որոյ պատիւը պահելու պաշտօնն ունիմք, պէտք է ձայներնիւ բարձրացնեմք եւ առիծաբար գոչեմք։ Իրաւ է որ երբ երկու աշակերտք, Յակոբոս եւ Յովհաննէս, անհաւատ գիւղի մը վրայ երկինքէն կրակ թափուիլն ուզեցին, յանդիմանեց, (Ղուկ. Թ. 55), սակայն ոչ թէ նախանձալուզութիւնն ին խոտելով՝ այլ կծու բարկութիւննին, չ'հաւնեցաւ այնպիսի նախանձուն՝ որոյ նստակը միայն պատժել կը լինի եւ ոչ թէ ուղղել, եւ սորվեցուց թէ նախանձ մը օրինաւոր լինելու համար՝ մէջը կամակորուրթիւն կենալու չէ, այլ եղբայրսիրութիւն։ Վերջապէս Տէրն մեր զգացուց թէ իւր արքայութեան, այսինքն եկեղեցւոյ մէջէն բոլոր գայթակղու-

Թիւն մէկէն չենք կրնար բառնալ, զի մարդոց յարաճուն չարութիւնը միշտ կը քալէ կ'երթայ. բայց պէտք է նշուիք արձակեմք ընդդէմ գայթակղութիւն սխալաց, դատապարտեմք որ եւ է մեղք՝ թէ եւ չ'կրնամք ջնջել, կամ գոնէ լռելեայն մռնչեմք ընդդէմ այնոցիկ՝ զորս բացէն չեմք կրնար դատապարտել:

Նախանձայութիւն ընդդէմ հանրային մեղաց՝ կրօնաւորին էական պարտքերէն մէկն է. առաջ ասոր վրայ խօսիմք, յետոյ հասկընենեմք՝ թէ այս նախանձը ինչո՞ւ այժմ այսքան հազուադիւտ է կարգաւորաց վրայ:

Յորմէ հետէ եկեղեցին քահանայական սուրբ օծութեամբ զմեզ սուրբ պաշտօնէութեան կարգը դասեց, եւ կարգաւոր ըսուեցանք, եղանք գործակիցք Աստուծոյ վասն փրկութեան մեր եղբարց, մոռնք ի ժառանգութիւն քահանայութեան Յիսուսի Քրիստոսի, որ քահանայ եւ քահանայապետ սահմանեցաւ ի քակտումն մեղաց իշխանութեան, ի հատուցանել Հօրն երկնաւորի զիառան՝ զոր մարդկային չարութիւն կը զլանայր, եւ ի կազմել հոգեւոր, անարատ եւ հաւատարիմ ժողովուրդ, ժողոնարատ եւ հաւատարիմ ժողովուրդ, ժողովուրդ սրբոց՝ որ կարենայ փառաւորել զՀայր յաւիտեանս յաւիտենից:

Ասոր համար քահանայն սրբազան անձնաւորութիւն է, գործակատար է Աստուծոյ շահերուն եւ մարդոց սրբագործութեան. կը կա-

տարէ յաշխարհի աստ Յիսուսի Քրիստոսի պաշտօնն եւ զսէրն որ առ մարդիկ, շարունակելով Նորա քահանայութիւնը. քահանային ալօթքը, փափաքները, ուսմունքը, տքնութիւնը, աշխատութիւնն եւ ամէն գործօնէութիւն ուրիշ նպատակ չունին՝ այլ միայն իրեն յանձնեալ ժողովրդեան փրկութիւնը. որ ինչ այս մեծ նպատակին չ'պատկանիր՝ օտար եւ հեռի բան է քահանային սրբութենէն: Եթէ զբաղի այնպիսի աշխատութիւններով՝ որ Քրիստոսի թագաւորութիւնը մեծցնելու եւ Հօր Աստուծոյ հոգեով եւ ճշմարտութեամբ երկրպագողներ շատցնելու չեն ծառայեր, կարգէն դուրս կ'ելլէ, կարգը կ'անպատուէ, կոչման վսեմութիւնը կը նուաստացնէ, տեսակ մը հաւատարաց կը լինի, կը թաղուի կը խամրի անարգութեան մէջ:

Եղիա՝ որ երկինք ելաւ եւ նախանձաւորութեան հոգին եղիա՞ն աշակերտին տուաւ, օրինակ էր Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ Հօր աջ կողմը համբառնալուն պէս՝ յերկնուստ աշակերտաց վերայ իջեցուց զՀօգին նախանձայութեան եւ հրոյ: Այս Հօգին կնքեց աշակերտաց պաշտօնն եւ քահանայութիւնն, այս Հօգին պիտի մաքրէր բովանդակապէս համօրէն տիեզերքն, եւ առ ամենայն ազգս մարդկան պարգեւէր զգլխութիւն փրկութեան եւ զսէր ճշմարտութեան եւ արդարութեան: Վասն ո-

բոյ աշակերտք այս Հոգւով լցուելնուն պէս՝ որ յառաջն երկչոտ եւ սասանեալ էին, եւ Հրէից կատաղութենէն իրենց անձը փրկելու միայն հետամուտ՝ պահուած տեղերնէն անվհեր առիւծու պէս դուրս նետուեցան, ամէնքը իրենց ետեւէն քաշեցին, վտանգ աչքերնուն բնաւ չ'երեւաց, իրենց աստուածային Վարդապետին նշանին հետ ճակատներնուն վրայ այնպիսի աներկիւղութիւն ունէին, որ կը դղրդէին բոլոր իշխանութիւններ, քաջութեամբ եւ համարձակ վիայեցին, առաջի ժողովրդոց և քահանայապետաց՝ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեան, եւ ժողովէն ուրախ դուրս կ'ելլէին՝ երբ Յիսուսի անուան համար նախատինք կրելու արժանի կը լինէին:

Հրէաստան չ'բաւեց սոցա եռանդեան եւ բորբոքեալ նախանձայուղութեան, անցան քաղաքէ քաղաք, նահանգէ նահանգ, պետութենէ պետութիւն, ցրուեցան մինչեւ ի ծագս աշխարհի, յարձակեցան ամենէն հին եւ ամենէն հանրային արտօնացեալ զեղծմանց դէմհնուց ի վեր շարունակ պաշտեցեալ կուռքերն ամենէն կատաղի ժողովրդեան ձեռքէն խլեցին, այնքան դարերէ ի վեր խնկովք եւ ընծայիւք զարմացեալ եւ պաշտեցեալ սեղաններ կործանեցին, անխնայ ամենայն ազգաց խաչի անարգանքն ու յիմարութիւնը քարոզեցին՝ որոց մէջ քաղաքակրթութիւն, ճարտարխօսութիւն,

փրկիստիայութիւն եւ իմաստութիւն պանծացեալ էին. դիմացնին ելած արգելքներ սոցա նախանձաւորութիւնը թուլցնելու տեղ՝ աւելի եւս քաջալերեցին, եւ կարծես թէ յաջողութիւն կ'աւետարանէին: Համօրէն աշխարհ բորբոքեցաւ ասոնց դէմ, խիկ սոքա գործեցին անպարտելի զօրութեամբ, լռեցնելու համար խաչ եւ կոխաղան առջեւնին դրին՝ սոքա պատասխանեցին թէ լսածնին եւ տեսածնին չեն կրնար չ'սօսիլ, եւ զոր ալանջէ ալանջ խօսիլն անգամ արգիլեալ էր՝ սոքա ի վերայ տանեաց քարոզեցին: Բռնաւորք դահճի սրոյ ներքեւ մեղուցին, եւ նորանոր տանջանքներ հնարեցին, որպէս զի խեղդեն ասոնց վարդապետութիւնը. բայց մեռնելէն յետոյ արիւննին քարոզեց, եւ ո'րքան երկիրն սոցա արեամբք ոռոգեցաւ, այնքան նոր աշակերտք Աւետարանի վերարուսան: Այս Հոգին էր՝ զոր աշակերտք ընկալան վասն քահանայութեան եւ առաքելութեան, զի քահանայութիւնն եւ առաքելութիւն մի եւ նոյն պաշտօնէութիւն է: Ամէն քահանայ առաքեալ յԱստուծոյ է ի վերայ ժողովրդեան, եւ իրաւ է թէ քահանայն իւր պաշտօնը ընդ հրամանաւ կը գործադրէ, բայց գործածելու համար սուած է: Քահանայից նախանձայուղութիւնն վերակարգ հովուաց ձեռաց տակ է, եւ սոցա հրամանին համեմատ պիտի գործածեն, բայց պիտի գործա-

ծեն, զի այն է առաջին պարտաւորութիւնն ին :

Տեսէ՛ք, քահանայ եղբարք, թէ ձեռնադրութիւն ընդունելով ի՛նչ բանի նուիրուած եմք : Եկեղեցին արդարեւ չ'պահանջեր մեզնէ՝ որ երթամք Յիսուսի Քրիստոսի անունը քարոզեմք բարեարտ ազգաց մէջ, հեռաւոր երկիրներ մեր արեամբը ուղղեմք, որպէս զի Աւետարան այն տեղեր ալ պտղարբերի եւ Յիսուսի անունն ծանօթանան դեռ եւս չ'լսող ազգեր : ասանկ տակաւին անմշակ գետին կամ վայրենի ժողովուրդ մշակել մեր ազգի հոգեւորականաց վերապահեալ չէ : այս կարեւոր գործոյն քրիստոնեայ մեծ ազգեր իրենց մասնաւոր գործիներով կ'աշխատին, մեզ կը մնայ ազօթել որ Աստուած օգնէ այն արի գործաւորաց Աւետարանի՝ որ ընդ անհուն անդունդ ծովերու եւ ընդ վայրենի աշխարհ ընդապգի ժողովրդոց անցանելով՝ կ'երթան սերմանել սերմն սերմն քրիստոնէութեան : Մեր պաշտօնը Յիսուսի Քրիստոսի անդաստանը՝ այսինքն մեր ազգային մշակեալ եկեղեցին մշտաբոյս որոմներէ եւ յարածուն գայթակղութիւններէ չարունակ մաքրել է : Բարեբաղդարար նոր ազգեր աշխարհակալելու եւ նորագոյն երկիրներ յաւելցնելու դիւցազնական նախանձի պէտք չ'կայ մեր համար, բայց մեր նախորդներէն ընդունածնիս եւ կանուխէն սեպհակա-

նութիւն եղածները մշակել անհրաժեշտ պարտքերնիս է : Մեր նախորդք այժմու ժառանգութիւննիս ինքեանք չահեցան, մեզ նման անոնք պատրաստ չ'գտան : մեր հին հայրերն ալ իրենց դեւերն եւ կուռքերն ունէին, բիւր տեսակ պղծ գոհից արիւնք մեր աշխարհն ալ պղծած էին, բարբարոսութիւն եւ կուրութիւն ամէն կողմ կը թաղաւորէր, սակայն անվատ աշխատեցան, քարոզեցին փրկութեան վարդապետութիւնը, սատանայ երկար ատեն իւր տաճարներն եւ սեղաններ պաշտպանեց մեր սուրբ նախորդաց նախանձաւոր հոգւոյն առջեւ, ժողովրդոց սնապաշտութիւնն զինուորեց ընդդէմ նոցա, քաղաքաց եւ գիւղից մէջ գետի պէս արիւն քալեցուց, սակայն՝ վերջապէս խաչն յաղթանակեց, Աւետարան թաղաւորեց, եւ եղեւ Հայոց ազգն, իւր մէջ բովանդակեալ այլ եւ այլ ցեղերով, ընդարձակ սահմանաւ եւ միլիօնաւոր բազմութեամբ, ծաղկաւտ եւ բարդաւած մասն՝ մի, սուրբ, ընդհանրական եւ առաքելական եկեղեցւոյն Յիսուսի Քրիստոսի : Ահաւասիկ, քահանայ եղբարք, այս մասն է որ մեր խնամոց յանձնուած է, մեր՝ որ կը պարծիմք Հայոց եկեղեցւոյն հիմնադիր առաքելոց եւ բարեկարգիչ հայրապետաց յաջորդներ լինելնուս վրայ : սոքա մեզ յանձնեցին մաքուր, ջերմեռանդ եւ հոգեզարդ վիճակի մէջ, ժամանակը՝ որ մարդ-

կային իրաց անհրաժեշտ մի սլարագայովն կը քչէ կը բերէ միշտ հետն այլալուծութիւն բարուց եւ թուլութիւն արարողութեանց՝ այս եկեղեցւոյն նախնի անմեղութիւնը խաթարեց եւ գրեթէ բոլոր գեղեցկութիւնը դժգունեց, բայց ուղղափառ վարդապետութիւնն արդարեւ դարուց տեւողութենէն եւ սպականութենէն բնաւ չ'վտանգեցաւ, մինչեւ առ մեզ այնպէս ժամանեց՝ ինչպէս որ էր ակէն բղխած ատենը. հերետիկոսութիւններ, նորահար վարդապետութիւններ եւ հերձուածներ թեթեւակի եկան, գնացին, բայց հիմնապէս ուրիշ բան չ'ըրին, առաւել եւս վարդապետութիւնը եւ անոր պատմութիւնը փայլեցուցին: Ո՛ր էր՝ բարքերն ալ նոյն շնորհքը ունենային: Մեր հայրերուն հաւատքը անիովովս նոյնութեամբ կը դաւանիմք, ո՛ր էր թէ անոնց ջերմեւանդութիւնն ու անմեղութիւնն ալ պահէինք:

Մեր պարտքն է Յիսուսի Քրիստոսի ժառանգութեան նախկին գեղեցկութիւնը տեղը բերել: Եթէ հարկ լինէր սատանայի իշխանութենէն եւ կռապաշտութենէն ազատել եւ մեր նախորդաց պէս արեամբ գնել, գործոյն մեծութիւնը եւ վտանգը գուցէ մեր տկարութիւնը վրդովէր. բայց այնպէս չէ. նախնիք իրենց ճգնութեամբ եւ չարչարանօք բոլորովին Քրիստոսի ստացուածք եւ անկապտելի սեպհականութիւն ըրեր են ի վաղուց: Այժմ

աւրիշ գործ չ'կայ վրան՝ այլ միայն քայքայուամեներն նորոգել: Աւետարանի մշակին առջեւ հիմայ գեղարան, անուր, կախաղան եւ այլն չեն դներ. միայն նախանձայուղութիւն պէտք է, միայն պաշտօնը յարգել, միայն Յիսուսի Քրիստոսի փառաց սիրահար մնալ, միայն գայթակղութեանց դիմաց սրտմտել: Կը պարծիմք թէ յաջողներ եմք հայրենի եկեղեցւոյ արժանայիշատակ գործաւորաց, բայց ի՛նչ կ'արժէ այս պարծանքը՝ եթէ նոցա զգայուն հոգւոյն եւ եռանդնոտ նախանձուան յաջողները չեմք: Նոքա այս շէնքը հիմնեցին, եւ հակառակ սաստկութեան հոգմոյ եւ մրկի որ կ'սղառնային կործանել՝ իրենց արեան շաղիխով հոյակապ բարձրացուցին զայն, զոր մեզ կը մնայ հանդարտօրէն իբրեւ աւանդեալ սեպհականութիւն կանգուն պահել: Մեր բոլոր գործն այս շէնքին վրայ ա'յսչափ է, ժամանակին բերած բիծերը սրբել, սեւցած տեղերն ըստ առաջնոյն փայլելու համար մաքրել, միշտ ինկածը վերցնել շտկել, անմաքրելոց դէմ դուռը դոյնել եւ կամ կրթութիւն տալ՝ որ մաքսաւորին պէս կրծերնին բաղխելով եւ ապաշխարութեան բեկեալ սրտով ներս մտնեն: Մէկ խօսքով, որ ինչ մեծ, դիւցազնական եւ դերազանցապէս դժուարին էր՝ մեր նախորդք զայն ամենայն քաջութեամբ կատարեցին. մեր քնելիքը չնչին բան է, այսինքն եղածը պահել

սրահստանել, չ'թողուլ որ այր թշնամի աստ-
ուածային արտին մէջ որոմն նետէ՝ զմեզ ի քուն
գտնելով, երկնաւոր Հօր տնկած տունկերը
մշակել, ուռգանել, մէջը շարունակ խորհրդոց
եւ վարդապետութեան ջուրերը պտտցնել՝ որ
մի՛ գուցէ տխուր երաշտութիւն անպտղու-
թիւն յառաջ բերէ: Կրնա՞մք մեղանդւրանքէ
ազատ մնալ՝ երբ ասանկ քաղցր, գլուխն եւ
մխիթարական պաշտօն մը չ'կարեմք գործածել:
Կ'արժէ՞ որ պաշտօնեայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ
յաջորդ առաքելագործ նախնեաց կոչուիմք,
երբ սոցա ճգնութեան եւ արեան թանկագին
պտուղը մենք մեր անդգայութեամբ կը կոր-
սընցնեմք, երբ ժողովրդեան մէջ վռտթարու-
թիւն եւ չարութիւն կ'աճի եւ կը տարածուի,
գայթակղութիւնք հանրային ներքի սովորու-
թիւն կը դառնան, հաւատքը կը մեռնի եւ
պտուղ չ'տար, սէրը կը դատարկանայ, Աստ-
ուած կը մոռցուի, բարուց մէջ սրբութիւն
չ'մնար, հաւատացեալք այնպիսի դարձութեանց
մէջ կը թաւալին՝ յորոց հեթանոսն անգամ՝
կ'ամաչէ, եւ Քրիստոսի աշխարհաչէն հաւատքն
ու բարոյականը կը թշնամանուի:

Ընդէ՞ր բնաւ Յիսուսի Քրիստոսի ժառան-
գութեան աւերն ու ասականութիւնն ամէն
օր կը տեսնենք՝ ըսոյց սրտերնիս չ'չարօր, ըն-
դէ՞ր է որ մենք մեր պարտքը կատարած կը
համարիմք՝ յանգիման անարգանաց եկեղեցւոյ

աղօթք մ'ընելով՝ թէպէտեւ այն վերիվերոյ
եւ անսիրտ, արարողութիւն մը կատարելով՝
թէպէտեւ այն անհոգարար. կաղապար եւ ե-
րեւոյթ քահանայի՞ թէ իսկապէս քահանայ
եմք տաճարին մէջ սուաջի ժողովրդեան. քա-
հանայութեան արդուգարդը վրանիս ճոխա-
բար երեւցնելու եւ սրահելո՞ համար քահա-
նայ եղանք թէ ժողովուրդը, Հոգւոյն Սրբոյ
կենդանի տաճարները, կանգուն բռնելու հա-
մար: Ո՞չ ապաքէն մեր պաշտօնին էական մա-
սը հաւատացելոց շինութիւնն եւ փրկութիւնն
է: Անգործ կամ գատարկ քահանայն եւ այն՝
յորմէ բնաւ օգուտ չ'հասնիր հօտին, յափշտա-
կիչ է քահանայութեան. ո՛վ որ պաշտօնը քա-
ջութեամբ եւ գիտութեամբ կատարելու սուրբ
նախանձը չունի սրտին մէջ, քահանայ անուան
արժանի չէ:

Գամք այժմ փնտռելու թէ կարգաւորացս
մէջ արդի ընդհանուր թերութիւն նախան-
ձաւորութեանը՝ ի՞նչ աղբիւրներէ յառաջ կու-
գայ: Ինչո՞ւ հաղուադիւտ է այսօր քահանա-
յից վրայ նախանձ սակն Աստուծոյ, այսինքն
ինչո՞ւ Աւետարանի առաջին գործաւորներն
որպէս էին՝ նոցա յաջորդներն չ'մնայ այնպէս
չեն, ժողովուրդը սրբելու եւ մաքրելու սուրբ
աշխոյժը չունին, Քրիստոսի արքայութիւնը
ընդարձակելու բոցաթեւ բաղձանքը չունին.
կը տեսնեն ամէն օր որ վարդապետութիւնը

Վարչամարհուի եւ բազում հաւատացեալք կը կործանին, սակայն՝ ցաւ մը չեն զգար. պատճառն ի՞նչ է. բացատրեմ:

Սուրբ առաքեալն Պօղոս երբոր Աթէնքի մէջ սնտիրապաշտ ահագին բազմութիւն մը տեսաւ՝ որ իմաստուն կը կարծուէր եւ կը պանծայր, սակայն այլանդակ եւ առասպելեալ հազարաւոր աստուածներ կը պաշտէր, իսկ միակ ճշմարիտ Աստուածը իրենց անծանօթ կը մնայր, սարսուռ զգաց բոլոր մարմնոյն վրայ, եւ ինչպէս սրբազան պատմիչը կը գրէ, Սուրբ Հոգին նորա հոգւոյն մէջ սաստկապէս վառեց բարկութիւնը. «Զայրանայր հոգի ճորս ի ճնա՝ զի տեսներ զփաղափն ի կոսպաշտութեան». Գործք. ԺԷ. 16: Մեծ Առաքեալն ինք մինակ մարդ, օտարական, անպաշտպան, երեւոյթն ալ նուազ եւ ստորին, իսկ Արիստաքսոն՝ ուր իշխանութիւն եւ վեհութիւն կար, իրբեւ վսեմական կաճառ իմաստնախումբ՝ բոլոր շքեղութեամբ կը կենայր, մտաւ Պօղոս այս պատկառելի ժողովարահն, խօսեցաւ անձանօր Աստուծոյ վրայ եւ քարոզեց թէ ո՞րքան սնտրի եւ ծաղրելի աստուածներու փառաւոր տաճար եւ սեղան կանգներ են: Արդարեւ Առաքելոյն նախանձը յիմարութիւն թուեցաւ այս սրահի սուտ իմաստնոց աչքին, սակայն Աւետարանի բանը՝ օգեղէն արձագանգի պէս՝ պարտաւ չ'վերադարձաւ. Գիտնեսիրոս

արիստաքսոյ, Թամարիա կին եւ այլք լուսոյ եւ ճշմարտութեան շնորհքն ընդունեցան:

Քահանային արտաքին բարեյարդարութիւնը՝ զինքն իւր պաշտօնին մարդը չ'ըներ. սրտին մէջ աստուածսիրութիւն եւ եղբայրսիրութիւն անծախսապէս բորբոքելու է, ահա այն ատեն պիտի տեսնուի թէ քահանային սրտին մէջ աստուածային եւ ընկերսիրական զգացման հուրը ի՞նչ կը գործէ եւ ի՞նչպէս կը գործէ: Աստուածսիրութեան եւ ընկերսիրութեան պակասութիւնն է առաջին ակը՝ յորմէ կը բլլի ի նախանձաւորութեան թերութիւնը:

Եթէ քահանայն Աստուծոյ վրայ անպակասելի առատութեամբ սէր տածէ սրտին մէջ, պիտի ցաւի թէ ինչո՞ւ Աստուած նախատուի եւ անոր պատուիրանը չ'յարգուի. վրէժխնդիր պիտի կանգնի Աստուծոյ փառաց, ամէն վտանգ եւ մինչեւ անգամ մահն աչք առնելով պիտի աշխատի, որ ամէն գլուխ եւ ամէն սիրտ խնարհի Աստուծոյ առջեւ եւ երկիւղիւ երկրպագէ նորա անքննելի էութեան եւ անդառնալի հրամանաց: Կարելի բան չէ որ մարդ մէկը ճշմարտապէս սիրէ՝ միանգամայն եւ հանդուրժէ՝ որ նմա նախատինք լինին փոխանակ մեծարանաց: Ամէն մարդիկ պարտաւոր են զԱստուած սիրել, բայց քահանայքս հասարակաց այս պարտաւորութենէն այսինքն Աստուած սիրելէ զատ՝ մասնաւոր պաշտօն ու-

նիւմք, ամենուն զԱստուած սիրել տալ:

Նոյն իսկ եթէ գիտնամք թէ մեր նախնա-
ճաւորութիւնը յաջողութիւնն չ'պիտի ունենայ,
եւ քարոզած ճշմարտութիւնն իսկ կարծր եւ
անզգայ սրտի վրայ պիտի իյնայ՝ իբրեւ դժ-
բաղդ սերմն ի վերայ տալուածի, մենք դարձ-
եալ ընկիւնիս պարտաւոր եմք ընել եւ խո-
սիլ. Աստուծոյ փառքին համար աշխատած ըլ-
լալնիս սղտիկ միտքարութիւնն չէ մեր սրտին:
Աստուած իւր պաշտօնեայները արագ եւ ակն-
յայտնի յաջողութեամբ չ'միտքարեր միշտ,
զի մի՛ գուցէ յաջողութիւնը Աստուծոյ շնորհ-
քին ընծայելու տեղ՝ իրենց անձնական ջանից
պտուղ համարին: Բայց աստուածային խօսքը
ի ծածուկ միշտ կը դործէ, սուրբ սերմը՝ զոր
կարծեցինք թէ անբեր երկրի վրայ նետեցինք՝
չ'կորսուիր, կանուխ կամ անագան փրկու-
թեան պտուղը կը բերէ:

Աստուած իրեն ժամանակներն ունի, մեզ
չ'պատկանիր անոր կարողութեան եւ իմաս-
տութեան վրայ դիտողութիւնն ընել: Աստու-
ծոյ հոգին ե՞րբ, ո՞ւր եւ ո՞րքան ուզէ՝ կը գոր-
ծէ. կատարած փոփոխութիւնքը կը տեսնենք,
բայց ճանապարհները որովք կատարեց՝ մեզ
ծածուկ եւ զարմանալի կը մնան. յայտնի է խո-
րութիւնն նախախնամական գործոցն՝ որոց վրա-
յէն քողը յայտնութեան օրը պիտի վերնայ:
Մեզնէ աշխատութիւն, հոգատարութիւն եւ

մշակութիւն կը պահանջէ, իսկ աճեցունելն ի-
րեն կը վերապահէ. մեզ կը հրամայէ որ ու-
սուցանեմք, յորդորեմք, յանդիմանեմք, ճշը-
մարտութիւնը քարոզեմք եւ ամէն ախանջի-
հասցնեմք, բայց սրտից դռները բանալ իրեն
կը պահէ:

Այլ սակայն, քահանայ եղբարք, յաջողու-
թիւն գտնելու կասկածին համար չէ՝ որ ան-
հոգութիւն ինկած է վրանիս. թողունք որ
այսպիսի կասկած արդէն հպարտութեան եւ
անձնասիրութեան բերմունք է, եւ ասոր հա-
մար ոչ թէ կ'արդարանամք՝ այլ մանաւանդ
կը մեղանջեմք: Բուն պատճառն ինչպէս ըսի,
այս է որ ոչ Աստուծոյ փառքը կը սիրեմք եւ
ոչ մեր եղբարց փրկութիւնը: Եւ ստուգիլ,
ըստ բանի Առաքելոյն, ի՛նչպէս կրնամք զփառս
անտեսանելի Աստուծոյ սիրել՝ մինչդեռ տե-
սանելի եղբօր կարօտութեան եւ կորստեան
վրայ առանց զգացման կը նայիմք: Սիրելոյն
կորստեան վրայ կրնամք նայիլ առանց յուզ-
ման եւ առանց յօգնութիւն փութալու՝ մանա-
ւանդ երբ կորսուելիքը մեր եղբայրն է, մեր
խնամքին յանձնուած է, մեր ջանքովը միայն
պիտի փրկուի, մեզ յանձնուած ծանրադին ա-
ւանդ է, որոյ վասն շատ խիստ համար տալ
պիտի պահանջուիմք, եւ որոյ կորուստը ան-
պատճառ մեր դատապարտութիւնն եւ մեր
կորուստն է:

Սուրբ առաքեալն Պօղոս կը փափաքէր որ իւր եղբարց սիրոյն համար Քրիստոս զինքը նշովէր՝ ըսել կ'ուզեմ, սուրբ Առաքեալը բանի տեղ չ'էր դնէր աշխատութիւնները, հալածանքները, նախատինքները եւ բոլոր անոնց համար քաջած տառապանքներն, կ'ուզէր որ յաւիտենական դատապարտութիւն անդամ կրէր՝ եթէ այնպէս կը պահանջէր իրմէ եղբարց փրկութիւնը՝ միտմարտութիւնները, յաւատահատութիւններն, անհանգստութիւններն եւ ամենայն՝ որ սրտէն կ'անցնէին՝ ուրիշ վախճան չունէին, այլ միայն սա՝ որ իւր քարոզած հաւատքին մէջ հաւատացեալք շարունակեն եւ յառաջ երթան. բովանդակ թղթոց մէջ մի միայն այս կենդանի, սրտագեղ, մեծահոգի եւ առաքելական ցանկութիւնը կը փայլէր. — դուք էք, կ'ըսէր, իմ առաքելութեան պայծառ ապացոյցը, այսինքն է՝ Քրիստոսի առաքեալ եւ պաշտօնեայ կոչուելու արժանիքս յայտ է՝ որ կը շարժարուիմ, եւ ամէն բան կը քաշեմ, անօթութիւն, ծարաւ, մերկութիւն եւ այլ ամենայն անտանելի նեղութիւն. միայն թէ դուք ճշմարտութիւնը ուսանիք — : Այո՛, քահանայ եղբարք, Քրիստոսի պաշտօնեայ կոչուելու պատուական արժանիքը այն ատեն միայն կ'ունենամք՝ երբ մեր ժողովուրդը կը սիրեմք, որուն համար Քրիստոս մեռաւ, եւ երբ սատանայի իշխանութենէն զայն ազատե-

լու համար ջանք, խնամք եւ մինչեւ կեանքերնիս չեմք խնայեր : Քրիստոսի սիրոյն փոխանորդը եւ աւանդապահն եմք : Տէրը մեզ քահանայութիւն անոր համար պարգեւեց՝ որ իւր սէրը շարունակեմք մարդկութեան վրայ, այն կաթողին սէրը կ'ըսեմ որ փարեցաւ բոլոր մարդկութեան, որ միակ մուրեալ ոչխարին ետեւէն գնաց, կորուսեալ անառակ որդին հայրական գթով ընդգրկեց, մէկ Սամարացի կին մը խրատելու եւ զգաստացնելու համար յոգնութիւնն ու անօթութիւնը մոռացաւ, երուսաղեմի անվանելի անհաւատութեան վրայ արտասուք թափեց, վերջապէս խաչի վրայ արեամբ լուացուիլ փափագեցաւ, որով միայն կարելի էր, ըստ ի յաւիտենից կարգադրութեան, մարդկային բոլոր թշուառութիւն դարմանել, Հօր Աստուծոյ հետ մարդկութիւնը հաշտեցունել եւ փրկագործութեան բացարձակ պայմանը հաստատել :

Արդ, մեր սրտին մէջ արդեօք այս սիրոյն փոքրիկ մի կայծը կը վառի՞, մեր եղբարց կորստեան վրայ ցաւ կ'իմանամք, մարդկային բոլոր հասակի եւ վիճակի մէջ տիրող մեղաց հեղեղին վրայ Քրիստոսի պէս արտասուք կը թափեմք : Ընդհակառակն, մեր եղբարց ցաւագին եւ ամօթալի ծածուկ անկումներն աւճապարանօք եւ հաճելով կը լսեմք, ամենուն չ'իմացածը առաջ մենք կ'իմանամք, բայց փո-

խանակ տխրելու՝ կը հետաքրքրուիմք միայն, չ'գլխացողներուն ջրջրցնելով կը պատմեմք, եւ ամէն կողմ ինչ ողբալի մեղաց դէպքեր կ'անցնին կը դառնան՝ ամենէն լաւատեղեակ ըլլալնիս պատիւ համարելով կը մանրամասնեմք. հանգիստատեսի նման մեր ժողովրդեան մէջ տարածուած գզուելի բարոյականին վրայ կը զուարճարանեմք, աւելի խօսակցութեան նիւթ ընելով՝ քան ցաւ եւ նախանձ գգալով:

Ասոր համար է որ բարքերը օրէ օր աւելի կը վատթարանան, գայթակղութեան սեւ տղմահեղին երկրիս երեսը կ'ողողէ. ընդէ՞ր. — վասն զի դէմը թումբ դնող չ'կայ: Բազում մեղաւորք իրենց մեղաց մէջ հանգիստ եւ առանց խղճմտանքի կը թաւալին, զի հոգւով Աստուծոյ վառեալ նախանձաւոր քահանայ մը չ'կայ՝ որ որոտալով գոչէ եւ մահաքուն թմրութենէ արթնցունէ: Երկար ատեն անհոգ կենալնուս արդիւնքն է՝ որ այժմ չեմք զգար, կը նայիմք անկարգութեանց վրայ այնպէս՝ որ իբր թէ այլ եւս դարման չ'վերցուներ, աշխարհի սկիզբէն ի վեր այսպէս եկեր ու այսպէս կ'երթայ ըսելով՝ կ'անցնիմք. չեմք ըսեր թէ կար ժամանակ՝ որ մէկ հաւատացեալ մեղաւորի վրայ բոլոր եկեղեցիք իբրեւ ի վերայ ցուցանքաւոր հրէշի կը նայէին, եւ այն մեղքեր՝ զորս այսօր թեթեւ եւ ներելի տկարութիւն կը համարիմք եւ մեղքի կարգ չենք դներ, ատեն մը շատ

ծանր էին, բանադրանքով եւ հրապարակային խիստ ապաշխատութիւն հրամայուելով կը քառուէին: Ո՛չ, եղբա՛րք. յանցանքը մերն է, քահանայիցս տպականելովն եւ նախանձ հաւատոյ եւ քրիստոնէական բարոյականի չ'խմանալնուս համար՝ այսչափ ապականեցաւ քրիստոնէութիւնն: Եկեղեցին այսօր յանկարծ իւր առաջին փայլը կ'առնէ, եթէ մեր նախորդաց հոգւով վարուիլ գիտնայինք. ամէն բան կերպարանափոխ կը լինի, եթէ մենք մեր յատուկ կերպարանքին վերադառնամք: Անկարգութեանց ընդհանրացման առջեւ մեր անզգայութիւնը չ'արդարանար, այլ առաւել կը ծանրացնէ մեր դատապարտութիւնը: Մեր ընելովն է որ անկարգութիւնք հաւատացելոց մէջ տարածեցան, եւ բոլոր քրիստոնէութիւնը խանգարեցաւ. մեր երեսէն է որ չարիքը կը շարունակէ, մեր ձեռնթափ եւ թոյլ գտնուելուն դառն պտուղն է, ի՞նչպէս կրնամք արդարանալ: Սակայն՝ սա սոոյգ է որ անկարգութեանց ընդհանրացումը աստիճան մը լըքումն բերած է քահանայից եւ պատճառն եղած է անոնց անտարբերութեան. ի քահանայս նախանձաւորութեան հոգին չիջուցանող մէկ աղբիւրն ալ այս է:

Այո՛, այս վատ երկհոտութիւնն է որ չ'համարձակեր զմեզ հասարակային մեղաց դէմ՝ ձայն հանելու, եւ առաւել միտ դնել կուտայ մեզ

մարդոց անարժէք քուէին՝ քան յաւիտեանական կենաց անհրաժեշտ շահերուն . մարդկային այս մեղապարտ ակնածանքն է որով աւելի կը փնտռեմք մեր անձին փառքը քան թէ Աստուծոյ . այս մարմնաւոր խոհեմութիւնն է որ նախանձայուղութիւնը չտալազանցութիւն եւ անխորհուրդ յանդգնութիւն կը թարգմանէ :

Այս օրինակ վատութեան մարդիկ գեղեցիկ անուն կուտան , թոյլ եւ աննախանձայող կրօնաւորաց բարեկէլու եւ զգուշական ածականը կուտան , որ սակայն անխոհեմութիւն եւ խտրաբարոյութիւն չ'ընեմք ըսելով՝ անխղճօրէն մեղկութեան եւ անզգայութեան մէջ կ'իյնան : Կ'ուզեն այս կրօնաւորներն որ թէ՛ մեղաւորին օգուտ ընեն եւ թէ՛ հաճելի լինին , թէ՛ մարդկային կրից դիմադրեն եւ թէ՛ գովեստներ լսեն , մարդու մը թէ յանցանքը երեսը դարնեն եւ թէ՛ հաւանութիւնն առնեն . բայց կարելի՞ է վերքի դանակ դպցունել եւ ցաւ չ'ազդել եւ ճիշ չ'հանել . ճախճախտը չորցնել ուղղը՝ գորտանց ճոճաւուն խտտը հորցնել , կ'ըսէ առածը : Ո՛չ , չ'խաբուիմք , եղբա՛րք . այն առաքելական նախանձաւորութիւնը , մեծահոգի , իմաստուն եւ անշահասէր նախանձաւորութիւնը՝ յորմէ թագաւորը կը սարսէին եւ տիեզերք նորոգեցաւ , անոր համար հազուադիւտ է մեր մէջ , որովհետեւ պաշտօնի մէջ մենք մեր անձը կը փրնտ-

ռեմք փոխանակ Աստուծոյ փառքն եւ մարդոց փրկութիւնը փնտռելու . արդէն այս պաշտօնի մտած օրերնէս մտքերնիս չենք դրեր՝ որ օգտակար լինինք , այլ կ'ուզենք որ ամէն մարդ ծափահարէ , առաջի մարդկան մեզ պատիւ բերող բաներուն միայն ուշադիր եղեր եմք . իսկ ո՛ր գործ որ մեզ նախատինս եւ պղտրկութիւն համարեր եմք , թէ եւ Աստուած նոքօք պիտի փառաւորուէր , ձախող եւ անյաջողելի բաներ են ըսելով՝ խուսափեր եմք . կարծես թէ մենք մեզ օգուտ բերելու համար պաշտօնեայ եղեր եմք : Առաքեալը փառք եւ նախատինք մէկ բան կը համարէր , բաւական է որ իւր առաքելութեան պարտքը կատարուէր , անկարելի կը դատէր թէ՛ մարդոյ հաճելի լինիլ եւ թէ՛ զմարդիկ փրկելով՝ Քրիստոսի ծառայ : Մենք կ'ուզենք որ Պօղոս առաքելոյն չ'կրցած միացուցածը՝ մենք միացնենք : Յիսուս Քրիստոս Փրկիչն մեր խաղաղութիւն չ'բերաւ՝ այլ սուր . ճշմարտութիւնը զոր խօսելու պաշտօնն ունիմք՝ հաճելի չէ աշխարհի , մանաւանդ թէ հակառակ է : Եթէ կ'ուզենք որ մեր օրով Աւետարանը աշխարհի յարմարցունենք եւ ճշմարտութիւնը հակառակողներ չ'ունենայ , այս բան արդէն Յիսուսի գուշակութեան հակառակ լինելով՝ անկարելի է : Աշխարհ յաւիտեան թշնամի պիտի մնայ Յիսուսի եւ անոր վարդապետութեան եւ

պիտի ըսէ միշտ, որպէս երբեմն աշակերտք ասացին. «*hinc et pueni uenit, nō hinc uenit*». Յովհ. Զ. 61: Աշխարհ միշտ այս բերանը կը գործածէ մեզ դէմ:

Եթէ Առաքեալք սպասէին որ քաղաքներ եւ աշխարհներ գոհութեամբ եւ ծափահարութեամբ ընդունէին Աւետարանը, աշխարհ համօրէն այժմ կռապաշտութեան մէջ կը լինէր. մենք ալ մեր նախնիքներէն այս սուրբ հաւատքը եւ վարդապետութիւնը ժառանգելու տեղ՝ կռապաշտութեան պղծութիւնները պիտի ժառանգէինք: Քրիստոսի աստուածութեան եւ վարդապետութեան մեծ եւ ամենապայծառ ապացոյցն այս է որ միշտ եւ ամէն տեղ հակառակութիւն կը կրէ, առկայ կը յաղթէ. աշխարհք բոլոր իրեն դէմ կ'ելլէ, բայց վերջ ամենայնի կը հնազանդեցունէ. ամբարտաւանութեան, հպարտութեան, սուտ խմաստութեան եւ ամենայն մարդկեղէն կրից հետ կը կռուի՝ ինք միայնակ, առանց զօրութեան, առանց օգնականի, առանց պաշտպանութեան. միայն շնորհաց եւ ճշմարտութեան զէնքով՝ մարդկային բոլոր զազրութեանց աւերակին վրայ կ'ելլէ կը հաստատուի: Ուրեմն թշնամու-թիւններէ եւ արգելքներէ մեր վախճալը հաւատքի պակսութենէ յառաջ կուգայ, քանի որ հաւատքն արդէն մեզ ըսած է թէ մեր պաշտօնին փառքն ու փոխարինութիւնը այդ

քաներն են: Տեսէ՛ք թէ սկիզբէն մինչեւ հիմայ Հոգւովն Աստուծոյ լցեալ պաշտօնեայներ միթէ հակառակութիւն չե՞ն կրեր աշխարհի կողմանէ. միթէ Առաքելոց պաշտօնին եւ նախանձայուղութեան յաջորդներն նոցա չարչարանաց եւ նախատանաց մի եւ նոյն տեսակը իրենց վրայ չե՞ն բերէր: Մեղաւորին հետ խնայութեամբ վարուելով չէ որ դարձուցեր եւ մաքրեր են, այլ մարտնչելով. Սուրբն Պօղոս ահարկութեամբ բանին Աստուծոյ իշխաններ սարսեցուց աթոռոց վրայ: Մենք կը կարծեմք թէ ուրիշ ճամբով պիտի յաջողիմք, ուստի մեծերը եւ զօրաւորները կը շողորորթենք. սակայն սուտ է, մեր զանցառութիւնն ու տկարութիւնը ծածկելու պատճառանք է: Հասարակ ժողովրդեան համար ամէն խստութիւն կը գործածենք, բոլոր համարձակութիւն եւ նախանձաւորութիւն կը չռայլենք, ազատօրէն եւ բարձրաձայն յանցանքնին երեսնին կուտանք եւ կը դատապարտենք, ճշմարտութիւնն անուշցնելու կարեւոր բարեխառնութիւնը կը մոռնանք, այլ՝ ինչ որ գայ բերաննիս՝ թող կուտանք առանց երկիւղի, առանց դարձուածքի եւ երբեմն իսկ առանց չափաւորութեան, ինչպէս կը սփռանջէր ճշմարիտ նախանձայուղութիւնն եւ մոլորեալը ուղղելու ընկերսիրական պարտաւորութիւնը: Իսկ երբ մեծի մը գայ կարգը՝ լեզունիս եւ վարմունցնիս կը փո-

խենք, ինչպէս Առաքեալը կ'ըսէ. (Յակ. Բ. 1—9.) ասոնց առջեւ՝ չ'սիրած ճշմարտութիւններն կէս-բերան ըսելու հազիւ կը համարձակիմք. ասոնց հանրածանօթ զգուելի մոլութիւնը այնքան զգուշութեամբ, թեթեւօրէն, կէս-կտուր եւ բերաննէս թափթփելով կը յայտնեմք՝ որ բան մը չեն իմանար. մեր նպատակը մոլորեալը չար ճանապարհէն դարձնել չէ, այլ չ'ցաւցունել, մեր պաշտօնը դարձի բերել չէ՝ այլ փայփայել, եւ փրկութեան բերել չէ՝ այլ փայփայել, որ լսողը իրեն վրայ խօսքն այնպէս խօսիլ՝ որ լսողը իրեն վրայ չ'առնէ: Այս ճամբան բռնող կարգաւորներն իրենք զիրենք կը համոզեն՝ թէ մեծերէն եկեղեցւոյն գալիք օգուտը նկատողութեան առնել պէտք է. որպէս թէ եկեղեցին պահպանուելու համար մարդկային նպաստի պէտք ունի, որպէս թէ մոլութեանց մէջ թաղուած մարդիկ Աստուծոյ գործոյն օգտակար կրնան լինիլ, որպէս թէ մեծերուն կրից դէմ այս առաջին անգամն է որ կրօնքը կռուի կը բռնուի, որպէս թէ մարդահաճոյութիւն եւ շողքորթութիւն չէ բրածնին, այլ զգուշաւորութիւն:

Ո՛չ, եղբա՛րք. կրօնքը մարմինէ եւ արիւնէ չ'իսկուած յենարանի պէտք չունի. այնպէս վարուելու եմք՝ ինչպէս որ կը պահանջէ մեր կարգին հաւատարմութիւնը, ճշմարտութեան սէրը եւ քրիստոնէական խոհեմութեան կանոնը: Կրօնքը անզգոյշ եւ ծայրայեղ նախան-

ճայուղութիւն չ'հրամայեր, բայց մարդկային երկիւղ, անձնասիրական թոյլ եւ շահագէտ նկատումներն ալ կը դատապարտէ: Յարգենք մեծերն եւ կարողներն, բայց չ'գովենք նոցա մոլութիւնն ու անբարոյականութիւնն: Մեծի եւ փոքու, կարողի եւ տկարի մէջ գթութեան եւ հնազանդութեան յարաբերութիւնը մշակենք. մեծը գթայ եւ փոքրը հնազանդի, կարողը օգնէ եւ անկարողը երախտագիտութիւնն յարգէ: Ոչ տկարները եւ ռամիկ բազմութիւնը գգուելով երես հանելու եմք, եւ ոչ մեծերը շողքորթելով չափէ դուրս մղելու եմք: Աշխարհիս մարդիկ արդէն մեծերուն թոյն կը խմցունեն շարունակ գովեստներով, կ'ապականեն եւ կը կուրացնեն, մեր պաշտօնն ալ այս բանիս չ'գործածենք, այլ գոնէ մենք մեր խոհական եւ պատկառելի անկեղծութեամբ ճշմարտութիւնը տեսնելու մասին օթանդակենք իրենց: Եթէ կերպով մը մեծերուն հետ մտերիմ յարաբերութեան մէջ գտնուեցանք, մտքերնիս դնելու չեմք թէ արդեօք այս առիթը մեզ բաղդ մը չ'ինելու միջոց կրնա՞նք ընել. այլ մտածելու եմք միայն՝ թէ ի՞նչպէս կրնանք իրենց հոգեւոր փրկութեանն օգտակար լինել: Մեծամեծ մարդոց օգտակար լինելու միակ միջոցը՝ զանոնք մեզ օգտակար չ'ընելն է. ասոնցմէ մեզ բարիք գալուն փափաքելնուս պէս՝ տկարութիւննին շողքորթել պիտի սկսինք:

չատ հազուադիւս է որ մեծերուն մեղ ըրած բարիքը մեր տկարութեան եւ մարդահաճոյութեան փոխարէնը չ'լինի: Երբոր ասոնք մեզ շատ բարիք ընեն՝ վախճալու ենք: Երբոր գոմէն՝ մտածելու ենք թէ արդեօք ցածցա՞նք: Սոցա ընծայներն միշտ սուղ է մեզ, զի գրեթէ տուժիւք ճշմարտութեան եւ քահանայական արժանապատուութիւնը վրայ տալով հարկը կը լինի գնել: Այս խօսքերնէս չ'հետեւի թէ մեծերը եւ կարող մարդիկը ճշմարտութեան անընդունակ են ըսել կ'ուզեմ, քա՛ւ լիցի: ասոնք թէ եւ քիչ սովոր են ճշմարտութիւն լսելու, սակայն սովորական մարդոցմէ աւելի զգայուն են: Ասոնց շատն անոր համար կը կորսուին, զի առջեւնին բացուած անբունդը ցուցնող եւ չ'իյնալու համար ձեռք երկնցնող համարձակ մարդ չ'գտնուիր իրենց մօտ, ապա թէ ոչ՝ հիմնապէս կրօնքը կը սիրեն, Աստուծոմէ երկիւղ ունին, միայն քահանայ պէտք է՝ որ հաւատարմութեամբ իրենց դրից ուղղութիւն մը տայ:

Նախանձայուզութեան հոգին լռեցնող մի ուրիշ սովորական աղբիւրն ալ՝ քահանայից բարոյականին աւրուած ըլլալն է:

Երբոր քահանային հոգին մեղապարտ կիրքերով աղտեղեալ լինի, անտարակոյս զօրութիւնը կը կորսնցնէ, չ'կրնար շարժիլ, չ'կրնար համարձակիլ զայլ յանդիմանելու եւ յուղղու-

թիւն բերելու: Երբոր մեք մեզէն կը սիրենք մեղքը եւ հետերնիս կը պտտցունենք՝ մեր վրայ նախանձայուզութիւն կը մնայ: Եթէ մեր կոչման հոգին ժողովրդեան վրայ մեղքը տեսնելուն պէս պիտի գրգռուէր, առաջ մենք մեր թշուառութիւնը տեսնելու էինք: Երբ անգամ մը ընտելանամք մեղաց, այլոց վրայ տեսածնիս զմեզ աւելի կ'ապականէ քան կը տրտմեցունէ, աւելի մեր կիրքերը կը յուզէ քան նախանձաւորութիւնը: Հանրային գայթակղութիւնք աւելի պատճառ կուտան մեր իսկ անապաշխար յարատեւութեան, մեր գաղտնի գարշութիւնը յաջս մեր կ'արգարանայ, եւ փոխանակ սրտերնիս ծակելու եւ ուժգնապէս տխրեցնելու՝ կը հանդարտեցունէ, կ'ապահովցնէ, կրօնքի եւ զղջման բոլոր զգացմունքն արմատէն կը խլէ: Յաւալի՛ր րան, երբ ի պաշտօնէ պարտք ունենամք հաւատացելոց փրկութեան եւ ճշմարտութեան ճանապարհը քարոզելու եւ հանրային անկարգութեանց դէմ մաքառելու, ո՛հ, յայնժամ ո՛րպիտի ցրտութիւն, ո՛րքան սառնութիւն, ի՛նչ անհետեւական եւ քայքայեալ ձեռնարկութիւն: Ո՛հ, քահանայ եղբա՛րք. մեր յանդիմանութիւնները պէտք է՛ որ մեր վարույս վրայ զմեզ ամջցունեն: Կշտամբելի վարքին յառաջ բերած սուտ նախանձայուզութիւնը թատերական խաղ մի է, յորում միայն իրական՝ պաշտօնէին զեղծ-

մուռնքն է եւ անտի եկեղեցւոյն գլխին եկած
 քայթակղութիւնը : Ո՛չ միայն Աստուծոյ բանը
 կ'ունայնանայ՝ այլ եւ անարժանին համար ար-
 ժանաւոր եւ սրբակրօն քահանային նախանձա-
 յութիւնն ալ կ'ասկածելի եւ անզօր կը լինի :
 Ոմանց վրայ տեսնուած մոլութիւնը արժանա-
 ւորաց վրայ ալ կը տարածէ հասարակութիւ-
 նը . շինծու , ձեւական եւ պատիր կը համարի
 ճշմարիտ նախանձայուզութիւնը , եւ իրենց
 մեղապարտ ընթացքը արդարացնելու համար
 նոյն իսկ յանդիմանողին վարքը իրեն փաստ
 կ'ընէ : Անհաւատութեան յաւիտենական նա-
 քարատն այս է . անպատկառ գրիչներ իրենց
 ամբարշտական հեգնութիւններն եւ զգուելի
 երգիծական գրուածքներն այս աղով կը հա-
 մեմեն : Հանրային պաշտօնեայն՝ որոյ բարքը
 խօսած ճշմարտութեան հակառակ է՝ անշուշտ
 անհաւատը եւ անբարոյականը կը շատցունէ՝
 յոռի գիրքերէն աւելի : Ծճմարտութեան ,
 պարկեշտութեան եւ սրբութեան ի՞նչ օգուտ
 կրնայ ընել երկդիմի , ապականեալ եւ ամօ-
 թահար սիրտը , թող խօսի ո՛րքան որ կ'ուզէ .
 ի ծածուկ օծութիւն չ'ունին խօսքերը , անոր
 համար դէպ ի սիրտ չ'երթար . թո՛ղ գոչէ ,
 թո՛ղ սրտմտի , թո՛ղ զայրանայ՝ որչափ որ կ'ու-
 զէ , ինքը կը տաքնայ՝ բայց լսողը առջի սա-
 ռոյցն է : Սիրտը սրտի միայն կրնայ խօսք
 հասկցնել . նախանձաւորութեան բարբառն որ-

քան ուժգին լինի՝ երբոր կեղծ է եւ նմանու-
 թիւն՝ բնաւ օգուտ չ'ընէր :

Միթէ Աստուած կը կամի՞ իրեն գործիք ը-
 նել վասն կենաց եւ փրկութեան ժողովըր-
 դեան այն կարգաւորն՝ որ արդէն ինք ոչ
 միայն մեռած այլ եւ չորեքօրեայ Ղազարու
 պէս հոտեալ իսկ է . Հոգին Սուրբ կը հաճի՞
 խօսիլ այն բերանով՝ որ զազրալից է , եւ մե-
 ղաւորն ու կեղծաւորը արդարութեան եւ սըր-
 բացուցման գործիք կ'ընէ՞ . շնորհք եւ բարիք
 կը պարգեւէ՞ այն պաշտօնէի ձեռօք՝ որ շնորհք
 եւ բարիք կը նախատէ . սրբապիղծ պաշտօն-
 եայ կը գործածէ՞ , ընտրեալներ եւ սուրբեր
 շատցնելու :

Եւ , եղբա՛րք , այսպիսի անարժան պաշտօ-
 նեայն ի՞նչպէս նախանձայուզութիւն ունենայ
 եւ ի՞նչպէս իւր պաշտաման մէջ յաջողի՝ քանի
 որ , եթէ ուրիշ կողմանէ կանոնաւոր բարքով
 մէկն ալ լինի , գաղջ է , անյաղթելի խօչընդո-
 տութիւն մը իւր ներսը կը կրէ . այս ալ ուրիշ
 պատճառ նախանձայուզութեան պակսելուն :

Այո՛ , մեղաց ընդհանրացումն եւ սոսկալի
 ծաւալը չէ միայն՝ որ կարգաւորաց համար եր-
 կիւղալի է : Որքան ըլլայ՝ փոքր են թուով այն
 մեղաւորք , յորս յայտնի համարձակ աստուած-
 պաշտութեան սկզբունք եւ երկիւղածութիւն
 մաքրած լինին , զի Աստուած թոյլ չ'տար որ
 իւր եկեղեցւոյն մէջ ամբարշտութիւն եւ գայ-

թափողութիւնք այնքան յաճախեն: Կարգաւորին համար աւելի երկիւղալին գաղձութիւնն եւ անհոգութիւնն է՝ որ կ'ոչնչացնէ ամէն ջանք:

Եւ յիրաւի, կարելի՞ բան է որ նախանձաշուզութեան սուրբ կրակով վառեալ ձեւանամք առաջի ժողովրդեան եւ շնորհաց կրակ բորբոքեմք ցրտացած եւ անզգայացեալ սրտից մէջ, քանի որ մենք մեր պարտուց գործնականին մէջ սառն կտրեր եմք եւ բնաւ զգացումն չունինք ո՛չ մեր եւ ո՛չ ժողովրդեան փրկութեան համար: Եթէ մենք մեր պաշտօնը իբր սովորութիւն ձանձրութիւ եւ դժկամակութեամբ կատարեմք, հարկաւ ունկնդրաց վրայ ալ այն տպաւորութիւնները պիտի փոխադրեմք. մեր պաշտօնը ինչպէս չ'զարթոցաներ ի մեզ հաւատք եւ աստուածապաշտութիւն, նոյնպէս եւ ունկնդրաց: Պաշտօնեայն սուրբ եւ ջերմեռանդ պէտք է լինի՝ որ աշխարհի, սատանայի եւ այսօրեայ բարուց ապականութեան յառաջ բերած արգելքներու դէմ նախանձաշուզութեան, անդուլ ուշադրութեան, համբերութեան եւ աշխատութեան հրաշքներ գործէ. դիւրին բան չէ այս, զի հակառակ կրակոտ նախանձաւորութեան եւ անդադար փութոյ պնդութեան՝ շատ անգամ ցաւով սրտի պիտի տեսնէ անյաջողութիւնը: Իսկ դու, յոյլ եւ ծոյլ գործաւոր, ի՞նչ յոյս կրնաս դնելքո թուլութեան եւ ծուլութեան վրայ. ի՞նչ արդիւնք

կրնաս սպասել այն անդաւոտանէ՝ որոյ վրայ թոյլ եւ անզօր ձեռքերով կ'աշխատիս, եւ կարծես թէ բանելու չես եկեր՝ այլ հանգիստ ընելու:

Եթէ սոսկական հաւատացեալն գաղջ լինելուն համար Աստուծոյ արքայութեան արժանի չէ, այլ սիրտ խառնող գաղջ ջրոյ պէս բերնէ դուրս պիտի գայ, ի՞նչ պիտի ըլլայ ուրեմն գործը անհոգաբար կատարող քահանայն. ո՛հ, Աստուած՝ որ այնքան նախանձոտ է իւր պարգեւաց՝ ո՛րչափ պիտի զղուի, եկեղեցւոյն համար ի՞նչ անհանդուրժելի եւ ցաւազին պիտի ըլլայ տեսնել՝ որ փոխանակ ժիր, փութաջան, աշխատասէր եւ պաշտօնասէր քահանայի՝ գաղջ եւ դատարկապորտ քահանայ ունի, որ չ'կըրնար Յիսուսի Քրիստոսի արքայութիւնն ընդարձակել, մեղաւորներ վերադարձնել, արդարներ քաջալերել, եւ պաշտօնին գործադրութեան մէջ միայն փառք եւ մխիթարութիւն որոնել:

Ստոյգ է որ շատ անգամ երկչոտ, ձկուն եւ դիւրաբեկ պարտաճանաչութիւնն ալ պաշտօններէ հեռի կը պահէ կրօնաւորն. այս ալ վերջին աղբիւրն է նախանձաշուզութեան պակսելուն:

Կարգաւորաց մէջ կան միշտ այնպիսիներ որ չափազանց քաջուող են, խղճի յոռի փափկութիւն մ'ունին, իրենց արժանեաց վրայ

չափազանց յոռետես են, եւ պաշտօնին վսեմութիւնն եւ սրբութիւնն գործածելու մասին սխալ տրամադրեալ են. եկեղեցին ասոնցմէ ալ օգուտ չ'տեսներ: Սոքա աւելի կ'ընտրեն առանձնութեան, աղօթքի եւ ուսման մէջ հանդարտ եւ հանգիստ նստիլ՝ քան պաշտօնի ալեկոծ աշխատութեանց մէջ նետուիլ. կը վախճան զբաղմանց վտանգէն՝ բայց չեն վախճար անպիտան կեանքէն. համոզուեր են թէ հաւատացեալներն շինելու համար աշխատութիւն հարկաւոր չէ, այլ իրենց օրինակը բաւելու է. օգտակար եղեր են կամ ոչ՝ հոգերնին չէ, բաւական է որ անսգիւտ վարք մ'ունենան ժողովրդեան աչքին առջեւ. մէկ խօսքով, կ'ուզեն որ ինքեանք իրենց հոգւոյն փրկութեան համար աշխատելով՝ ժողովրդեան փրկութեան հոգ տարած ըլլալու իրաւունքն ունենան: Սակայն այս կարգի կրօնաւորներ կ'երեւի թէ Աստուծոյ Հոգւոյն թեւադրութիւնը եւ հոգեւոր կոչման պարտքը բանի տեղ դնել չեն ուզեր. պարտքերնին է՝ ոչ միայն սիրել պարկեշտ առանձնակեցութիւն, պահել զերկիւղածութիւն, հեռի կենալ յաշխարհէ եւ ի պատրանաց նորա՝ այլ եւ զգացմամբ հաւատոյ եւ ջերմագին ատուածապաշտութեան խիզախել ի գործ: Ոչ ապաքէն Միաժին Որդին Աստուծոյ թողլով զյաւիտենական հանգիստն՝ զոր կը վայելէր ի ծոցի Հօր, իջաւ յաշխարհ եւ

մարդոց կեանք, ճշմարտութիւն եւ փրկութիւն վաստկցնելու համար դառնապէս աշխատեցաւ: Եթէ պաշտօնավարութեան մէջ բազմայոյզ հրապարակի անհրաժեշտ վտանգներէ վախճալնուն համար է որ կը քաշուին, բուն այս երկիւղնին է՝ որ իրենց օգտակար պիտի լինի. ով որ երկիւղիւ եւ դողն ի դող կը կատարէ պաշտօնը, նա ապահով եւ անսխալ կը կատարէ: Եթէ սուրբ եւ բարձր պաշտօնի զիրենք արժան չ'դատելնուն համար է որ կը քաշուին, ճիշդ այս դատման համար է որ արժանապէս պիտի կատարեն. ով որ ինքզինք անարժան կը դատէ պաշտօնի, նա արժանատիւս եւ ըստ Աստուծոյ կամաց կը կատարէ: Եթէ ուսման եւ առանձնակեցութեան առաւել ճաշակ ունենալնուն համար է որ կը քաշուին, ճիշդ այս ճաշակը կամ այս կանոնն է՝ որ իրենց պարտքը պիտի ճշդէ եւ կատարել տայ: Հանրային պաշտօնեայ լինելնէս ետքը՝ այլ եւս չենք կրնար մեր անձին համար միայն աղօթել: Այո՛, առանձնասիրութիւնը կ'ապահովցնէ կարգաւորին պաշտօնավարութիւնը, իսկ եթէ սոսկ դիւրակեցութեան եւ հանգրտեան համար է, ներելի չէ: Եթէ հանճար չունին կը կարծեն, եթէ համոզուած են թէ օգտակար չ'պիտի լինին, եթէ իրենցմէ աւելի սուրբ, ճարտար եւ արդիւնաւոր պաշտօնէի տեղի տալ խոհմութեան պարտք կը համարին,

ահա բուն այս համոզման համար է որ անձնուէր պաշտօնէի աշխատութեան վրայ երկինքէն օրհնութիւն կ'իջնէ: Հոգւոց փրկութեան գործոյն մէջ Աստուած շատ նախանձոտ է, չուզեր որ այս բանիս մէջ յաջողին մարդիկ իրենց վերագրեն: Ո'րչափ Աստուծոյ ողորմութիւնը ժողովրդեան վրայ հրաւիրելու մէջ հաւատարմութեամբ ծառայեմք եւ նորա տնտեսութեան գործակցիմք, նոյնչափ պէտք է հաստատ համոզումն ունենամք, թէ «Ծառայք անպիսանք եմք, զոր պարսեաքն առնեց՝ արարաք»։ Առկ. ԺԷ. 10:

Վերջապէս եթէ բնաւ տաղանդ չունին կը կարծեն, հոգւոց փրկութեան բուռն փափաքը տաղանդներուն գերազանցն է. այս փափաքով լցեալ եւ բորբոքեալ սիրտը միշտ կը յաջողի, քան զամէն տաղանդ առաւել է, եւ տաղանդի տէր կ'ընէ. եթէ կարգաւոր մը գոտրիկ սէր հաւատացելոց վրայ եւ քահանայական նախանձաւորութիւն չ'ունենայ, որքան մեծ տաղանդի տէր ալ լինի, հնչուն պըղինձէ եւ զօղանջող ծնծղայէ տարբերութիւն չ'ունենար: Ժողովրդեան օգտակար լինելու բոլոր տաղանդը յայնժամ կ'ունենայ կատարեալ՝ երբոր ժողովրդեան փրկութեան սրտանց փափաքի, այս բանիս մէջ է աւետարանական անսպառ գանձը, յորմէ երկնից արքայութեան աշակերտեալ ամենայն զսիր հին եւ նոր բո-

լոր տաղանդ եւ կատարելութիւն կ'ստանայ: Կրօնաւորն թող ինքզինք եկեղեցւոյ եւ նորա գլխաւոր վարիչներուն ձեռքը յանձնէ, անոնք իրեն տաղանդն ու կարողութիւնը՝ ինչպէս պէտք է՝ այնպէս կը գործածեն, ինք չ'պիտի դատէ իւր կարողութիւնը՝ այլ անոնք. պաշտօնը բաղում եւ զանազան է ըստ տեսակին եւ ըստ տեղոյն, իրեն յարմար պաշտօն կը գտնեն, եւ եթէ բնութիւնը շատ մը կարողութիւն զաւցաւ իրեն, Աստուծոյ շնորհքն հարկ եղածը կուտայ: Եթէ եկեղեցական կարգապահութիւնը ինչ պաշտօն որ կը դնէ մեր վրայ՝ զայն չ'ընդունինք, այլ մեր պարտուց չ'կանչած տեղն երթանք, վրանիս ունեցած վստահութիւննիս եւ կարծեցեալ կարողութիւննիս զմեզ սխալներու մէջ կը ձգեն: Հոգեւոր պաշտօնէութիւնը ճաշակի եւ հաճոյքի գործ չէ, կարգի եւ կանոնի աստուածային պտուղ է: Պաշտօնեայն իւր խելքին եւ իւր հաճոյքին հետեւելու չէ, այլ հոգեւոր իշխանութեան հրամանին: Հսկարտը կը ջանայ միշտ ինքզինք բացառիկ բան մ'ընել, իսկ խոնարհը հասարակաց ճանապարհը կը սիրէ. զի մարդս հսկարտութեան խորտակումը ինքզինք հասարակաց հետ խառնելով կը յաջողի ձեռք բերել:

Հոգեւոր պաշտօնեայն ըստ օրինակի Յիսուսի Քրիստոսի պարտաւոր է նմանիլ մարդոց, նոցա բնական տկարութեամբն զգածուիլ, տեսանելի հրեշտակի պէս մարդկութեան առաջնորդել ինչպէս Տուբիա երիտասարդին Ռափայէլ հրեշտակն առաջնորդեց. բարքով, վարքով եւ կերպաւորութեամբ նմանիլ ամենուն եւ հետեւին ուտել խմել ձեւացնել, բայց ի ծածուկ հաւատոյ եւ բարեպաշտութեան անսեսանելի կերակրով սնանիլ. «Յամենայն առուրսն՝ յորս յայտնի էի ես ձեզ՝ ոչ կերայ եւ ոչ արքի, այլ իբրեւ սեսիլ սեսանեիք»։ Տովբ. ԺԲ. 19։

Քահանայք անկարելի է որ մարդոց մէջ չ'մտնեն եւ չ'կենակցին, պաշտաման հարկը կ'ստիպէ յարաբերութիւն ունենալ։ Եթէ աշխարհային բոլոր առընչութիւն խզել ուզեն, Առաքելոյն խօսքին համեմատ՝ աշխարհքէ բոլորովին դուրս ելլելու են. (Ա. Կորնթ. Ե. 10)։ Բայց այնպէս չէ. շնորհք ունեցող քահանայն աշխարհէ չ'փախչիր, այլ կը կուռի, որպէս զի յաղթութիւն չահի։ Երբայեւոց կրօնքին մէջ ալ քահանայք ցանկեցիր ափռեալ

եւ տարածեալ էին բոլոր ցեղերուն մէջ, որ կարծես ցոյց տալու համար էր թէ քահանայ եւ ժողովուրդ ի միասին բնակել եւ իրարու մէջ խառնուիլն հարկաւոր է։ Եւ արդարեւ քահանայն ոչ միայն պաշտօն պիտի վարէ ժողովրդեան մէջ՝ այլ եւ տիպար պիտի լինի բարոյականի եւ հայելի ուղղիչ առաջի աչաց ժողովրդեան։

Եթէ հոգեւորականին յաճախ ելումուտն ի ժողովրդեան վասն շինութեան ժողովրդեան է՝ գերազանցապէս արդար է, եւ բնաւ ըսելիք չ'կայ. բայց, դժբաղդաբար, այսպէս չէ. շատերն իրենց աշխարհասիրութեան համար կ'երեւին եւ կը շրջին այսր եւ անդր, եւ մտած ելած տեղերնին փոխանակ հոգեւոր օգտի՝ գայթակղութիւն կը ցանեն. կը թողուն իրենց սրբազան գործն, հովուութիւն եւ առաջնորդութիւն, կը նետուին պատրանաց եւ կործանարար խռովութեանց մէջ, սնտի, վայրաքարչ եւ աշխարհասէր ճաշակով եւ կենցաղիւ կ'երթան զբօսանքէ ի զբօսանք, քաջքշուք պատշաճութենէ յանօգուտ եւ ծանրածանր զբաղմունք, զրազմունքէ ի վտանգ, վտանգէ ի մեղս։

Հոգեւոր պաշտօնէին աստիճանի սրբութեան եւ ծանրութեան հետ՝ բնաւ երբեք չեն միարանիր աշխարհային կեանք, զբօսանք, առեւտուր եւ շատ մը, ըստ երեւութիւն, անմեղ նկատուած անօգուտ ձեռնարկներ. բացարեւմտ

Եկեղեցական պաշտաման հոգին է առանձնութիւն, աղօթք, հեծութիւն, աշխատութիւն, փոյթ, գիտութիւն եւ աստուածապատութիւն: Աշխարհային յարաբերութեան եւ կապակցութեանց մէջ այս ամէն ազնիւ իրաց հոգին կը խեղդուի եւ կը մարի:

Քաջանայական օծումն կարգաւորը կը նուիրագործէ, եւ անջատելով ամէն աշխարհային կապանքներէ՝ յատկապէս կը գործածէ ներս դուրս միայն եւ միայն այն բաներուն՝ զոր կրօնքը կը պահանջէ: Ով որ անգամ մը քաջանայութեան կը կոչուի եւ կ'օծուի՝ աստիճան մը կը դադրի քաղաքացի եւ հասարակաց անդամ լինելէ. թէպէտեւ ուրիշ մարդոց պէս հանրային պարտքերով կապուած է պետութեան հետ, սակայն որոշ էութիւն մ'է հոգեւոր ազգի, հոգեւոր թաղաւորութեան, եւ քաջանայութեան պատկանեալ, որուն վրայ կը տիրէ տարրեր օրէնք, ուրոյն դաշն, եւ բացառիկ պարտաւորութիւն: Հնազանդութեան եւ հպատակութեան կողմանէ օրինաւոր իշխանութեան եւ պետութեան անդամ լինելէ չ'դադրիր, այլ մանաւանդ իւր հաւատարմութեան գործովն օրինակ պիտի տայ հնազանդութեան եւ կայսերն՝ կայսեր տալու աւետարանական վարդապետութեան: Ժողովրդային հասարակորդութեան անդամ է, բայց պաշտօնեայ չէ: Կարգաւորը միայն սուրբ

խորհրդոց պաշտօնեայն է, տունը՝ տաճարն է, պատուոյ ահուհը՝ սեղանն եւ խորանն է, բարեպաշտական եւ ընկերսիրական գործեր՝ պետական տուրքը եւ հանրային ծառայութիւնն է, ի տաճարի պաշտամունք եւ երգեցմունք՝ հրապարակային զուարճութիւնքն են: Ասոր համար է որ պետութիւնը կարգաւորէն տուրք չ'առնէր եւ նիւթական հասարակ ծառայութիւն չ'պահանջէր, ընկերութեան մէջ չ'առնէր՝ այլ կը նկատէ զատ դասաւորութիւն ի միւս քաղաքացեաց, քաղաքային կենաց յատուկ պարտքերէն եւ ենթարկութիւններէ ազատ կը ճանչէ, կարգաւորին վրայ ունեցած իրաւունքներէն ետ կը կենայ եւ կը թողու որ բոլորովին սուրբ եւ աստուածային գործոյն յատկանայ. կը յարգէ հոգեւոր պաշտօնին պահանջած առանձնութիւնը, կ'ընդունի Յիսուսի Բրիստոսի նուիրուած լինելուն խորհրդաւոր կնիքը, եւ հանրային ծառայութեանց փոխարէն ուրիշ բան բնաւ չ'պահանջէր՝ այլ միայն աղօթք եւ հոգեւոր ընծայատարութիւն առ Աստուած:

Ուրեմն ամենայն ինչ սուրբ է կարգաւորին վրայ, եւ զատուած է բոլորովին ի հասարակ սովորութեանց. լեզուն միայն աստուածային իրաց վրայ պիտի խօսի, ինչպէս Առաքեալն է'րսէ. «*Μουτὸς ἱερὸς ὁ ὁμιλοῦνς ὑμᾶς*» . Ա. Պետր. Դ. 11. ձեռքերը ուրիշ ոչ ինչ պի-

տի գործեն, բայց միայն աղօթք եւ ընծայ
պատարագի մատուցանել. խաղ, զբօսանք,
մարդկեղէն գործք քահանայի սուրբ աստիճա-
նը եւ օծութեան պատիւը կ'անարգեն. աչ-
քերը միայն կրօնական առարկայներ պիտի
տեսնեն՝ որպիսիք են տաճար, սեղան, սուրբ
արարողութիւնք, ուրիշ կողմ նայելնուն պէս
կը բլշանան, խորանին ներքին կողմը մանելու
եւ Աստուծոյ մեծվայելչութիւնն ու փառքը
դէմ յանդիման տեսնելու իրաւունքը կը կո-
րուսանեն. վերջապէս, քահանային բոլոր ան-
ձը կրօնական մի առարկայ է, զոր պէտք է
միշտ չրջապատեն յարգանք, ծանրութիւն եւ
բարեվայելչութիւն. վրան նայողը պէտք է
այնպէս նայի՝ թէ առջեւ կեցածը կրօնապէս
մի տեսակ սրբազանութիւն է :

Առաջին այն դարերուն՝ յորս քրիստոնէ-
ութիւնը կայսրութեանց վրայ տիրեց, եւ ո՛ր-
քան ընդարձակութիւն գտաւ՝ դժբաղդաբար
ա՛յնքան թուլացաւ, եւ առաքինութիւնը քը-
րիստոնեայ ընկերութեան մէջ դժուար թէ
գտնէր ինքեան ապաստան, եկեղեցականք ե-
պիսկոպոսարանաց մէջ միայն կրնային ապա-
հով լինել եւ աստի ի հարկին միայն օգտակա-
րապէս դուրս կ'ելլէին : Իսկ այժմ, ցաւալի՜ է
յոյժ, որ եպիսկոպոսք անգամ, շատ քիչ բա-
ցառութեամբ, իրենց սրբազան մենարանի մէջ
չեն գտնուիր. հրապարակի եւ առանին սովոր-

քական հոգերով եւ զբօսանքներով զբաղեալ
լինելէ զատ՝ ամէն խռովութեանց, յուզմանց,
երկպառակութեանց մէջ կը տեսնուին : Աս-
տուծոյ մարդերը՝ մարդիկ աշխարհիս եղեր
են, երկնաւոր խորհրդոց մատակարարներն՝
մարդկային կրից վարիչներ. ժողովրդեան հո-
գեւոր եւ յաւիտենական շահերն մոռնալէ
զատ՝ ասոնցմով զբաղելն նուաաս բան կը հա-
մարին, հոգւոց շինութեան հոգերով պարա-
պիլն ստորին տաղանդի գործ կը սեպեն. ժա-
մանակաւոր իրաց խնդրովք զբաղելն իրենց
մեծ փառքն ու պարծանքը կը նկատեն. սքե-
մաւոր կրօնաւորի էական հանգամանքը ամայի
մենաստանաց մէջ պարապ թողլով՝ գլուխ
ծածկելու վեղարով միամիտները կը խաբեն, եւ
հրապարակի վրայ բացգլուխ ամբոխէն աւելի
համարձակ աշխարհասէր դարձած են :

Քահանային պաշտաման հոգին, զարդն եւ
էական պարտաւորութիւնը աղօթքն է. առանց
ասոր ո՛չ պաշտօն կրնայ կատարել եւ ո՛չ հա-
ւատացելոց օգտակար լինել. կը սերմանէ՝ բայց
Աստուած չ'աճեցուներ. կը խրատէ՝ բայց աղ-
դեցութիւն չ'ըներ. գլխաւորապէս կը փառաբա-
նէ՝ բայց սիրտը հետ չէ եւ չրթանց ծայրիւ
կը փառաբանէ. ի մի բան՝ առանց աղօթքի
քահանայն անհոգի եւ անկեղծան ուրուական
մի է, որոյ բոլոր սուրբ, արդիւնաւոր եւ հո-
գեղէն պաշտօնավարութիւնը անշունչ մեքե-

նայի բռնավար շարժմունքէն երբեք տարբերութիւն չ'ունենար։ Աղօթքն է որ քահանայն իւր պաշտօնին մէջ պիտի զօրացնէ եւ յաջողութիւն տայ. աղօթքն է որ պիտի մսիթարէ զքահանայն իւր աշխատակից գործօնէութեան մէջ, ապա թէ ոչ զուր կը ջանայ, շուտով կը յոգնի, շատ կը նեղուի եւ բնաւ քաղցրութիւն չ'զգար ըրած աշխատութենէն։

Աղօթքը քահանային համար աննահանջն է պարտաւորութիւն է, սակայն աղօթելու համար կը պահանջուի մաքուր միտք, եւ հոգւոյն տեսութիւնը մթադնող վտանգաւոր երեւակայութենէ ազատացեալ համարձակ միտք. կը պահանջուի միտք՝ զարգացեալ սուրբ տեսութեամբք եւ պարապեալ յօրէնս Աստուծոյ։ Աղօթելու համար կը պահանջուի հանգարտ սիրտ՝ որոյ ամենէն բուռն զգացմունքը պէտք է լինի Աստուծոյ բարութեանց վրայ երախտազիտութիւն զգալ եւ զԱստուած բացարձակապէս սիրել. կը պահանջուի սիրտ քաջընտել երկնային խնդրոց, սիրտ երկիւղած, սիրտ փափուկ զուարթուն, սիրտ ատեցող արտաքին օտարոտի տալաւորութեանց, սիրտ միշտ հետամուտ եւ դեգերող ի նորոգումն մարդկային բնական տկարութեանց, սիրտ միշտ մտադիր Աստուծոյ հետ ընտանի եւ մտերիմ յարաբերութիւն մշակելու։

Արդ, հոգեւորականին այս պարտաւորիչ

վիճակը կարելի՞ է համաձայնեցնել զբօսասէր եւ աշխարհածուփ բարոյից հետ. կարելի՞ է հանրային խաբկանաց, մարդկեղէն ակնկալութեանց, պահանջանաց եւ շահուց պատաղեալ դեգեւակոտ մտքով եւ սրտով Յիսուսի Բրիստոսի առջեւ խնայ եւ աղօթել. կարելի՞ է զգուելի երեւակայութեամբ խճողեալ գլխով կրօնի գերազանց ճշմարտութեանց վրայ խուկալ. կարելի՞ է հոգւոյն ներքին խաղաղութիւնը տակն ու վրայ ընող աշխարհային խռովութենէն ուղղակի սեղանոյ առջեւ երթալ եւ անդանօր աղօթել վասն անձին եւ վասն ժողովրդեան, Աստուծոյ բարկութիւնը ցածուցանել, եւ աշխարհի մոլորութեանց վրայ արտասուել՝ որոց քիչ ժամանակ յառաջ մասնակից էր եւ կը ծափահարէր։ Անգամ մը քահանային վրայէն աղօթասիրութեան հոգին հեռանալուն պէս՝ Աստուծոյ հետ քաղր եւ մոտրիմ յարաբերութիւնն իւր ոգեպարար ազդեցութիւնը կը կորսնցնէ, աղօթքը կը լինի աւերելոյթ եւ ձանձրացուցիչ բան մը, եթէ չ'ամաչէ բոլորովին դադրեցունել՝ գոնէ պիտի ջանայ կարճեցնել, տակաւ առ տակաւ պիտի կորսնցնէ աղօթելու թէ՛ սովորութիւնը եւ թէ՛ ախորժակը, պիտի ցամքի, ցնդի ամէն ազնիւ զգացումն, եւ յայնժամ ո՛չ թէ ժողովրդեան համար պիտի չ'կրնայ աղօթել, այլ եւ ոչ իսկ իրեն անձին համար. պաշտօնը

ծանրաբեռնութիւն մը պիտի լինի իրեն, աշխարհի պատրանաց եւ հեշտութեանց անձկանօք պիտի փափաքէ, սոցա մէջ գոհացումն պիտի որոնէ փոխանակ գանեւելու եւ արտմելու,

Հոգեւոր պաշտաման հոգին է հեծութիւնը: Քահանայն այն հրեշտակն է խաղաղութեան՝ որ կը պարտաւորի ըստ Մարգարէի բանի, դառնապէս ողբալ թէ ի՞նչու արդարութեան ճանապարհներն քայքայուած եւ գոցուած են, եւ թէ ի՞նչու մարդիկ դէպ ի կեանս առաջնորդող ճանապարհը չեն քայլեր. «Հրեշտակ... շայցեւ դառնապէս եւ խեղճիցեւ զխաղաղութիւն, զի հասան ճանապարհի մոցա»։ Եւայի 19. 7—8: Այո՛, միշտ պարտաւոր է քահանայն ցաւած սիրտ կրել, միշտ հեծել եւ հառաչել թէ ի՞նչու գայթակղութիւնք եւ մեղք կ'անպատուեն զեկեղեցին եւ ամբարշտաց ծաղր ու ծանակ կ'ընեն. մէկ խօսքով, հոգեւոր պաշտաման հոգին է այն հոգին որ ըստ Աստուծոյ կը բարեխօսէ վասն սրբոց անմուռնչ հեծութեամբ. (Հռովմ. Ը. 26): Սամուէլ՝ Սաւուղի անկմանէն յետոյ քաշուեցաւ եւ մնացած օրերն, կ'ըսէ Սուրբ Դիրք, այս թագաւորի տխուր վախճանին վրայ լալով ժամանակ կ'անցունէր: Քրիստոս առաջինն եւ հեղինակն հովուաց՝ Երուսաղեմացւոց թանձր կուրութեանն համար Երուսաղեմի վերահաս կործանումը միաքը բերելով լացաւ: Մեր ա-

ղիք, Առաքելոյն նման՝ պէտք է գալարին ժողովրդեան թշուառութեան եւ անկարգութեանց վերայ. մօր սիրտ պէտք է ունենանք վրանին. Սողոմոնի ատեանն ելած իսկական մօր նման պէտք է մեր գորովն ու գութը շարժի, մեր արիւնը գրգռուի, երբ կը տեսնենք որ խաւարի իշխանը կը բառնայ մեր եկեղեցւոյ զաւակաց շնորհական կեանքը, եւ մէջ տեղէն յերկուս ձեղքելով՝ կէսն աշխարհի կէսն ալ Յիսուսի Քրիստոսի կը բաժանէ: Այո՛, ցորչափ աշխարհիս վրայ մեղաւորներ կան եւ կը կենան, քահանայից բաժինն է սուգ եւ տըրտմութիւն. ցո՛րչափ Իսրայելի որդիքն անապատի մէջ կը ցատկեն կը խաղան, իրենց հայրերուն Աստուծոյ կը մոռանան, եւ անմտաբար ոսկի հորթի առջեւ կ'երկրպագեն, մենք ճշմարիտ Մովսէսներս լեռան վրայ պէտք է հանդերձնիս պատառենք, սրտերնիս Աստուծոյ առջեւ կոտրենք, եւ մեր ժողովրդեան գլխին դալու նզովքն եւ պատիժ մեր անձին վրայ պաղատիմք: Քահանային արտասուքն է ժողովրդեան մեղաց մշտնջենաւոր քառութիւնն: Աշխարհք պիտի խնդայ, կ'ըսէր Քրիստոս՝ աշակերտաց, աշխարհի որդիք խաղաղով պարելով կ'երթան դէպ ի անդունդ, ցնծումն եւ խաղ անոնց բաժինն է. իսկ ձեր բաժինը տրոմութիւնն է, աշխարհ՝ ուր կը զրկուիք՝ ձեր համար միշտ տեսարան ցաւոց եւ հեծու-

թեանց է, եւ եթէ չ'հալածէ զձեզ, եթէ ի խաչ եւ ի կախաղան չ'հանէ իսկ, նոցա ապականութիւնը բաւական է մինչեւ ի մահ զձեզ ի սուգ եւ ի դառնութիւն համակել. « Լազըլիք եւ ողբասցիք դուք եւ աշխարհ խնդասցի » . Յովն. ԺԶ. 20 :

Արդ, տրամութեան եւ հեծութեան հոգին կրնա՞յ միաբանիլ աշխարհասիրական ընդունայն յարաբերութեանց հետ : Կը հարցունեմ. ի՞նչ բանի վրայ կը դառնան, կ'ազաչեմ՝ բնէ՛ք, աշխարհիս ամենէն կարեւոր զբաղմունքներն եւ կենցաղավարութիւններ. ո՞չ ապաքէն երկրաւոր եւ սնտոի իրաց վրայ. կարելի՞ բան է մէջը գտնուիլ ու չ'տեսնել, չ'համամտել եւ չ'մեղսակցել : Դիցո՛ւք թէ բնաւ չ'մեղսակցեցաւ, այլ միայն տեսաւ, քահանային աչքը ընտելանալ պէ՞տք է այնպիսի առարկայի՝ որ անպատճառ մինչեւ սիրտը պիտի երթայ եւ ծակէ եւ անհանդիստ ընէ : Եկեղեցւոյ առաջին հայրերն թոյլ չէին տար քրիստոնէից որ երթան ներկայ գտնուին սրամարտի խաղերուն. ինչո՞ւ. — որովհետեւ չէին կրնար հաւատալ թէ Յիսուսի հեղութեան եւ տիեզերական սիրոյն աշակերտը կրնան անմեղութեամբ նայիլ դժբաղդներուն արեան եւ մահուան վրայ, այլ անշուշտ անգութ տեսարանին վրայ նայելով պիտի սովորէին անտարբեր լինել, մինչդեռ իրենց հաւատքը կը պարտաւորէր

զիրենք տրտմել եւ հեծել նոյն դժբաղդ դահերու յաւիտենական կորստեան վրայ :

Աշխարհք այս բարոյական սրամարտի ասպարէզն է. կարելի՞ է որ քահանայն, հոգւոց հովիւն եւ Յիսուսի Քրիստոսի փրկարար սիրոյն գործակիցն առանց ամաչելոյ այս տեսարանին վրայ նայի, յորում՝ մարդիկ զիրար կ'սպանեն թուրութեան եւ հեշտախտութեան ածանցումներով, զիրար կը սպտաւեն զրպարտութեամբ, զիրար կը կործանեն զգուցիւ օրինակաց հեղինակութեամբ. իրխանակ արիւն արտասուք լալու կրնա՞յ զբռանքով ժամանակ անցունել :

Բայց ոակայն անկարելի է որ քահանայն աշխարհի այս վիճակը սոսկ իբրեւ տեսարան դիտէ, անպատճառ պիտի խառնուի եւ պիտի համաձայնի. որովհետեւ աշխարհասիրաց մէջ քննիչ դատաւորի կծու եւ դաժան դէմքով չ'կրնար կենալ եւ այլոց հաճոյքին արգելք լինել, խրատ տալու տեղն ալ չէ. եթէ թեթեւ յանդիմանութիւն մ'ընէ, ինչպէս պաշտօնն ալ կը սրահանջէ, ըստ որում արդէն մէջերնին գտնուիլն անպատեհ էր, կ'ըսեն երեսին. — դուք ի՞նչ բան ունիս մէջերնիս, այս քու տե՞ղդ է. եթէ մեր ըսածն ու ըրածը այնքան գէշ բաներ են, դուք ինչո՞ւ նստեր կը դիտես. եթէ մեր ընկերութենէն չես կրնար անցնիլ, ատեւում չես. զմեզ յանդիմանելու տեղ

աւելի լաւ կ'ընես՝ եթէ քաջուիս հեռանաս : Այո՛, կարելի չէ յանդիմանել . ճար չ'կայ՝ անպատճառ պիտի համաձայնի, եւ ոչ միայն պիտի համաձայնի, այլ եւ նոյն խաւարին գործոց գլխաւոր դերակատարը պիտի լինի : Ո՛ր ընկերութեան մէջ որ գտնուի մարդ՝ նորահիմը կազմող կենցաղը հարկաւ պիտի օրինակէ . ինքն իրեն առանձին չ'կրնար մնալ, կը ձանձրանայ . չ'կրնար բացառիկ դիրք մը բռնել եւ արտասովոր օրինակ մը դառնալ այն ընկերութեան . ուստի այսօր կը յարմարի, վաղիւ ինքն իր կողմէն առիթ կը փնտռէ, միւս օր բոլորովին կը տաքնայ եւ ինքզինք թող կուտայ բոլորովին ընտելանալու : Աստուծոյ ժողովուրդը Քանանացւոց հետ արգիլեալ ընտանութիւնն հապտատելով օրինակեց կռապաշտական բարքը . արդէն աշխարհասիրութեան ճաշակ ըսուածը՝ աշխարհայնոց նմանելու գաղտնի ցանկութիւնն է . կապակցութիւնը սովորաբար յօժարութեանց համաձայնութեանէն յառաջ կուգայ : Յակովբայ ընտանիքն Եփրատացիներէն միշտ մեկուսի կենցաղով ապրելու համար՝ զատ հողի վրայ բնակութիւն հաստատեց Յովսեփայ խորհրդով, զի բոլորովին հակառակ էր բարքերնին . Յակովբայ որդիք կենդանիները Աստուծոյ կը զոհէին, Եփրատացիք կենդանիները Աստուծոյ տեղ կը պաշտէին : Քահանայն սոյնպէս աշխարհի մէջ

գրեթէ ինքնուրոյն բարոյականով ժողովուրդ մ'է, զի սա մարմնոյ կիրքեր Աստուծոյ զոհ կուտայ, իսկ աշխարհ կը պաշտէ : Քահանայն այս ցանկը քակելուն պէս կամ Գեսեմայ երջանիկ եւ աստուածապաշտ հողէն դուրս ելնելուն պէս՝ կռապաշտից երկիր կ'իյնայ, եւ անոնց պաշտածը ինքն ալ պիտի պաշտէ : Բոլոր ազահովութիւն եւ բարուց տարբերութիւնը պահպանելուն հնարքը՝ զատուած կենալուն մէջն է, չատ կարգաւորներ այս կանոնը չ'պահելուն համար է որ ոչ միայն բոլորովին աշխարհականի բարք ու բերան կը գործածեն, այլ եւ կը դերազանցեն իսկ :

Աշխատութիւն կարգաւորին պաշտօնին հոգին է . քահանայութիւնը գեղարարտար մի աստիճան է . եկեղեցին այգի է, անդաստան է, հունձքը հասած արտ է, շինուելիք շէնք է, ամէն օր ծառայութիւն եւ շարունակ նոր աճումն կը սլահանջէ . սուրբ զինուորութիւն է, փոյթ, յոգնութիւն, աշխատութիւն, անքթիթ զուարթամտութիւն եւ անոնց յարակից ամէն պայման անպակաս հոգացուելու են : Որպէս առաջին մարդն ի դրախտի՝ նոյնպէս եւ քահանայն յեկեղեցւոյ դրուած է ի գործելու եւ պահելու : Ասոր համար է որ քահանայութիւնը ձեռնադրութեամբ կը տրուի յառաջին ժամանակաց անտի : Հրապարակէն դատարկապորտները չէին ժողվեր եւ անոնց ծու-

լուծիւնն ու անյաջողակութիւնը պատուելու համար քահանայ ձեռնադրեր, եւ կամ եթէ ջանասէր եւ յաջողակ վկայեալ մարդոց վրայ ձեռք դրուեր է՝ հովուական ծանրաբեռնութենէ ազատելու համար չէ, այլ գործածելու համար: Վերջապէս, եկեղեցւոյ աստիճաններն լոկ պատուանուններ չեն՝ այլ աննահանջելի գործակալութիւն:

Քահանային բոլոր ժամանակը հաւատացելոցն է. եթէ այս ժամանակէն մաս մը սնոտի եւ պարապ յարաբերութեանց վատնէ, եթէ կարեւոր հանգիստէ զատ՝ միւս բոլոր օրերն եւ վայրկեաններն իւր ժողովրդեան գործածելու տեղ խաղի եւ զբօսանքի գործածէ, առաջի ահեղ դատաստանի Աստուծոյ պարտաւոր կը մնայ: Օծմամբ եղած է հանրային պաշտօնեայ, ուստի նորա անձը, գործը եւ բոլոր կարողութիւններն ժողովրդեան են. նուիրական հաստատութիւն մ'է, որոյ սեպհական տէրը հաւատացեալք են. քահանայն միայն աւանդապահն է ժողովրդեան սեպհականութեանց, իր ուղած կերպովը չ'իրնար գործածել, կը պարտի վճարել միշտ եկեղեցւոյն եւ անոր զաւակաց: Ժողովուրդը ոչ զոք իւր պաշտօնէից կարգ կ'ընդունի նորա օգտին համար՝ այլ բացարձակապէս իրեն օգտին համար միայն, իրեն համար լինելիք աշխատութեանց եւ պաշտամանց համար: Կարգաւորը ծառա-

յելէ դադրելուն պէս պատիւէն եւ կարգէն կ'իյնայ. ժողովրդեան գործոյն չաշխատելուն պէս՝ կարգաւոր չէ: Այն կարգաւորն՝ որ վայրապար եւ ամենաչնչին յարաբերութեամբք՝ միշտ անպատեհ եւ շատ հեղ վտանգաւոր զբօսանքներով կը վատնէ մի այնպիսի ժամանակ՝ զոր նախախնամութիւնն Աստուծոյ ի յաւիտենից ժամանակաց սահմանած էր գործածուելու վտան ընտրելոց եւ վտան եկեղեցւոյն, այսինքն մեղաւորը դարձնելու, տկարը հաստատելու եւ արդարները քաջալերելու, այսպիսի անհոգ եւ դատարկ քահանայն իրեն դատարկակեցութենէն յառաջ եկած բոլոր վնասուց միակ մեղապարտն է:

Եւ յիրաւի, կը վայլե՞մ մեզի տունէ տուն, ժողովէ ժողով, դատարկապորտութենէ ի դատարկապորտութիւն շարունակ վայրայածիլ անպզայաբար, մինչդեռ մեզ նման ուրիշ կարգաւորներ իրենք զիրենք տաժանելի աշխատութեան տուած կ'զբաղին, եւ տարիքնին լեցուած, յոգնած եւ առողջութիւննին վրայ տուած՝ իրենց նշխարեալ կենաց մինչեւ յետին ուժն անգամ կը նուիրեն, եւ իրենց ժողովրդեան հաւատքին ամէն բան կ'ուզեն զո՞հ տալ: Կը վայլե՞մ, կ'ըսեմ, մեզ պարապ կենալ, եւ ոչ միայն պարապ՝ այլ եւ սոսկական մարդոց իսկ չ'վայլելիք զբօսանքով ժամանակ անցունել: Ինչպէս մենք ալ Աստուծոյ մարդիկը

չեմք, Աստուծոյ կամաց թարգմաններն չեմք, ժողովրդեան մէջ Քրիստոսի առաքեալները չեմք, ինչո՞ւ կը մոռնանք մենք մեր պաշտօտօնը, մեր շահերը, մեր պատիւը, մեր եւ Աստուծոյ փառքը:

Աշխարհիս վրայ ամէն վիճակ իւր պաշտօնն ու պարտքերն ունի. քաղաքապետ, զինուորական, ընտանեաց հայր, վաճառական, արհեստաւոր եւ քաղաքացիութեան այլ եւ այլ սեռի անդամք առհասարակ անդադար զբաղմունքներով պաշարեալ՝ իւրաքանչիւրն իւր սեպհական տաժանելի գործոյն վրայ ինկած՝ ժամերով, օրերով, տարիներով կ'աշխատի, կարգաւորի՞ն միայն ներելի է պարապ նստիլ, որոյ վայրկեաններն յաւիտենականութեան գին են վասն եկեղեցւոյ, որոյ պարտքերն աւելի ծանր եւ անհուն են, որոյ ջանքերը պէտք է այնչափ աւելնան, ո՞րչափ մարդոց մէջ մոլութիւնք կ'աւելնան: Այո՛, քանի որ աշխարհի վրայ մեղաւորները պէտք ունին դարձի գալու, տգէտները ուսանելու, ի հաւատս տկարացեալքն հաստատուելու, թշուառները մխրթարուելու, անկրօն եւ անհաւատ մարդիկ յաղթահարուելու, կրնա՞յ քահանայն ժամանակ գտնել զբոսանքի եւ անօգուտ ընկերակցութեանց: Պարապ նստելո՞ւ համար քահանայ եղեր ենք, մինչդեռ մեր անձին նկատմամբ որչափ ճիշդ եւ խիստ լինիմք, տակաւին չեմք

բաւեր որպէս արժանն է լիով կատարել պարտքերնիս: Տեսէ՛ք Յիսուս Քրիստոս, գլուխն եւ օրինակ քահանայութեան, ի՞նչպէս Սամարիոյ Զրհորին գլուխը կը մոռնայ յողանած, քրտնած եւ քաղցած լինելը, եւ ի՞նչ պատասխան կուտայ՝ երբ աշակերտները կը կանչեն որ քիչ մը բան ուտէ. «Իմ կերակուր այն է՝ զի աւարից զխանս այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս»: Յովն. Դ. 34: Կը տեսնէ արտորայքն սպիտակացած, հունձքը հասունացած, եւ բնական այս տեսարանէն միտքը դարձնելով այն վիճակին՝ յորում Հօր Աստուծոյ գործաւորներուն եւ մշակներուն մեծ կարօտութիւն կայ, կ'աշխատի Սամարացիքը բերել ի ճանապարհ ճշմարտութեան. (Յովն. Դ. 41-42): Յիշեցէ՛ք Նեեմիաս քահանայն. սա երբ գիշեր ցերեկ կ'աշխատէր Երուսաղէմի պարսպաց շինութեան, եւ Պարսից թագաւորի պաշտօնեայք լուր զրկելով հրաւիրած էին՝ որ Ովնայի դաշտն իջնէ, խօսակցին, դաշինք նորոգեն եւ այս տեսակցութիւննին հանդիսաւոր խրախմանութեամբ մը հռչակեն, սուրբ եւ գործունեայ քահանայն նկատելով թէ պարզ պատշաճութեան մը համար գործը թողուլ եւ հրաւերին երթալն անպատեհ էր, պատասխանեց թէ ծանր է ձեռքի գործը, վայրկեան մը չ'կրնար թողուլ. «Գործս... գործ մեծ է, ոչ ժամանեմ իջանեղ առ ձեզ՝ զի մի՛ խախտեցի գործս». Բ. Եգր. 2. 3:

Քաջանային համար Երուսաղեմի պարսպաց եւ տաճարին շինութենէն թեթեւ գործ է եկեղեցւոյ հոգեւոր շինուածքը նորագել եւ հաւատացելոց սրտին մէջ կենդանի Աստուծոյ տաճարը կանգնել: Երբոր հրաւիրէ մէկը եւ ստիպէ թողուլ հոգեւոր գործը սնոտի զբօսանքի մը համար, ինչո՞ւ այս հրեայ բարեպաշտօն քաջանային պէս չ'ըսէ. գործս մեծ գործ է, չեմ կրնար վայրկեան մը ձեռքէս ձգել: ասկէց աւելի ինչ արժանի պատասխան քաջանայի համար՝ որուն նոյն իսկ աշխարհասէրք կը հաւնին: Բայց քաջանայն այսպէս վարուելու համար սրտին մէջ պէտք է փոյթ եւ հաստատամտութիւն ունենայ, որպէս զի կարող լինի իւր կարգէն օտար եւ արտաքին կապակցութիւններ արիւարար մերժել:

Այո՛, փոյթ եւ հաստատամտութիւն քաջանայական կարգին կարեւոր մէկ հոգին է: Քաջանայն Աստուծոյ կողմանէ պաշտօն ունի յորդորելու, ուղղելու եւ կշտամբելու ի ժամու եւ ի տարաժամու. հանրային անկարգութիւնք եւ մեղք իրենց առջեւ քաջանայն տեսնելու են իբրեւ մի անողոք եւ անկորանալի հաստատութիւն, դէմքը բնաւ յանցանքով մը կարմրելու չէ. քաջանայն զայլս պիտի յանդիմանէ, ինք ոչ յուժեղէ յանդիմանութիւն պիտի լսէ, զի նորա ճակատին վրայ գրուած են, ինչպէս ի վակասի օրինաց քաջանայից

մասնաւոր տախտակի վրայ գրուած էին. «Յանդիմանութիւն եւ ճշմարտութիւն» բառերը. Ղեւս. Ը. 8: Մեծ եւ փոքր, գիտուն եւ արեւմտ, հարուստ եւ աղքատ, իշխան եւ հպատակ չ'պիտի նայի, թէ՛ օտարական եւ հեռաւոր մարդոց եւ թէ՛ իրեն ազգականաց, բարեկամաց եւ պաշտպանաց հետ մէկ հաւատար խտուրթեամբ եւ հաստատակամութեամբ պիտի վարուի, որպէս զի ոմանց հետ զիջմամբ վարուելուն համար այլոց հետ ճշդութեամբ վարուած ատեն ամաչելու պատճառ չ'ունենայ: Ձեռնադրութեան շնորհքը զօրութեան եւ քաջութեան շնորհք է. ձեռնադրելոյն հոգւոյն այնպէս արի բնաւորութիւն կը ներշնչէ, որ կը բարձրացնէ ի վեր քան զբնական տիրութիւն. կը տպաւորէ քաջանայական բարձրութեան արժանի, վսեմական, մեծ եւ ազնիւ զգացումն. արհամարհել կուտայ երկիւղ, անկալութիւն, պատիւ եւ թշնամանք. սուրբ օծութիւնը կարծես երակներուն մէջ կը ներարկէ այն քաջութիւնն, այն քաջանայական կորովը, այն առաքելական ազնիւ արիւնը՝ զոր մեր նախկին հայրերն եւ հայրապետներն, կրօնքի հիմնադիր առաջին քաջերը, ժառանգեցին:

Այս քաջութեան եւ հաստատակամութեան հոգին աշխարհի հոգւոյն բոլորովին հակառակ է: Աշխարհի հոգին կը պահանջէ ամենուն առ-

ջեւ ճկիւլ, նկատումներն յարգել, ամենուն հաճելի լինիլ, ոչ զոք վշտացունել կամ անհանգիստ ընել։ Աշխարհի հոգին կը պահանջէ ինք իրեն յատուկ զգացումներ եւ խորհուրդ չունենալ, այլ ուրիշները կամ մանաւանդ մեծերն ինչպէս կը մտածեն՝ այնպէս մտածել։ Աշխարհի հոգին կը պահանջէ քուէները չ'փախցունել, այլ դիտել եւ քուէներն որո՞ց եւ որո՞տեն հաճոյ կ'անցնի անոնց՝ եւ այն ատեն տալ։ Աշխարհի հոգին կը պահանջէ ամբարըշտական գործ մը տեսնուած կամ լուռած ատեն քմիծաղով մը գոնէ հաւանութիւն ցոյց տալ, քողարկեալ լիտութիւններն իբրեւ ճարպիկութիւն գովել։ Աշխարհի հոգին կը պահանջէ ամենէն դժնդակ եւ անգթական չարախօսութեանց ականջնիս վարժեցնել, հպարտութիւն եւ իշխանասիրական ձեռնարկները ներբողել, մարմնոյ եւ խելքի տաղանդները շնորհքի ձիրքերէն աւելի նախամեծար համարել։ Վերջապէս, ով որ կ'ուզէ աշխարհի մէջ ապրիլ, պէտք է այնպէս մտածէ՝ ինչպէս ամէն մարդ կը մտածէ, եւ կամ գոնէ այնպէս խօսելու է։ Բայց մենք քահանայքս աշխարհի աղն եմք, կրնա՞մք աշխարհի որդւոց հետ յարմարիլ եւ համերնիս կորուսանել, դատաւորք եմք աշխարհի ընթացից, կրնա՞մք ներբողաբան լինել նոյն խոտոր ընթացից, լոյս եմք աշխարհի, կրնա՞մք զիջումն ընել եւ թուլանալ

որ աշխարհք կուրանայ, խարխիս եւ ապաւէն եմք փրկութեան աշխարհի, կրնա՞մք հասարակաց հետ զմեզ դէպ ի կորուստ գահավիժել։

Հոգեւորականը պէտք է մեծ ուշադրութիւն ընէ՝ որ յոռի օրինակի ազդեցութենէ զինքն ազատ պահէ, չ'թուլցնէ մտքին մէջ ճշմարտութեան համազումը, չ'հանէ սրտէն հաստատամտութիւն եւ քաջութիւն։ Յայսմ յաջողելոյ համար պէտք է կարելի եղածին չափ զգուշանայ սովորական ընտանութիւններէ, եւ պարապոյ ժամանակներն տաճարի շուրջը հոգեւորաց դասուն յատկացեալ ժամատունը անցունէ։ Փողոցի վրայ երեւելուն կամ հասարակ կեանքի մէջ յաճախելուն հետեւանքն այն կը լինի՝ որ քահանային նախանձաւորութիւնը կը թուլանայ, պատեհութիւնները պաշտել խոհեմութեան կարգ կ'անցնի, սուրբ կարգին պահանջած հաստատականութիւնը բոլորովին կը ջնջուի, այլ եւս չ'կրնար յանդիմանել նախապաշարմունքներն, չափազանցութիւններն, պատրանքներն, մանաւանդ թէ ինքն իսկ հասարակաց մոլորութեամբ կը վարակի, ժողովրդեան թուլամորթութիւնը, դատարկամտութիւնը, ամբարհաւաճութիւնը, հպարտութիւնը, քինախնդրութիւնը եւ նախանձու կիրքը կը ջատագովէ։ Հասարակ մարդոց պէս կը վարժուի ամէն կրքի մէկմէկ ա-

նուշ անուն դնել. ինչո՞ւ. — վասն զի այս կերպով կրնայ աշխարհասէրներուն հաճելի լինիլ, վասն զի աշխարհականք իրեն մեղկութիւնը կ'անուանեն խոհեմութիւն, հանճարեղութիւն, կենցաղագիտութիւն եւ առաքինութիւնը սիրելի ընելու ձեւագիտութիւն. եթէ ընդհակառակն վարուի, փոքրագի մարդ է, խստաբարոյ եւ կոշտ է, չափաւորութիւն չ'գիտեր, ժողովուրդը կը խրաչեցունէ, բարեպաշտութիւնը փոխանակ սիրցնելու՝ ատելի կ'ընէ, ալիտի ըսեն: Կարձամիտ կարգաւորն ալ կը քաջալերուի իւր թուլութեան մէջ, որովհետեւ կը տեսնէ որ մարդիկ այս օրինակ բարքին պատիւ կուտան եւ խոհեմ եւ անմեղ կարգաւոր մի է, կ'ըսեն: Եւ ո՛րքան դժուար բան է մեզ գովողներուն եւ մեր վրայ զարմացողներուն դիմաց կանգնիլ եւ յանդիմանութիւն ընել: Քանի՜ Բառնաբաս եւ Պօղոս կրնաս գտնել մեր կարգաւորներուն մէջ՝ որ ճշմարտութիւնը չ'թուլցնեն գիտնալով թէ առաջի այնպիսի ժողովրդեան կը գտնուին, որ թէպէտ այժմ երկնքէ իջած աստուածներու տեղ դնելով խնկովք եւ զոհիւք կը դիմաւորէ, բայց քիչ ատենէն քար կ'առնէ կը քարկոծէ:

Այո՛, նախանձաւորութեան հոգին աշխարհային ընտանութեանց մէջ կը մարի, եւ մարեւն ետքը վերստին բորբոքել շատ դժուարին է, նախնի սուրբ հայրապետաց վարքն ու

պատուիրաններն բոլորովին մտքէ կ'ելլեն, կանխաւ գիտցածնիս ալ կը մոռնանք, գիտութիւն եւ գրասիրական պարապմունք՝ յորոց օգուտ կ'ելլեն եկեղեցւոյ, չենք կրնար այլ եւս մշակել, գիրք ու գրատուն մեզ օտար եւ ձանձրալի կը դառնան, Աստուածաշունչ Ս. Գրոց եւ եկեղեցական հին ու նոր մատենից ընթերցմունքէն այլ եւս համ չենք առներ, առասպել վիպասանութիւնները ախորժելով կը կարգամք, սնոտի՝ չ'պիտոյ եւ մանաւանդ վտանգաւոր վերձանութեանց կը բռնուիմք, զի աշխարհի մէջ ասոնք կ'անցնին, եւ աշխարհային յարաբերութեանց մէջ այս գիրքերէն բան մը գիտնալնիս մեզ պատիւ կը բերէ, կը կարծենք:

Գալով գիտութեան ոգւոյն, սա՛ հոգեւոր պաշտաման հոգին է: Քահանային շրթունքը, ըսած է Աստուծոյ Հոգին, աւանդաբանն է վարդապետութեան: Որպէս երբեմն Մարգարէին՝ Նոյնպէս եւ քահանային կը պատուիրէ Աստուած օրինաց սուրբ մատենը մանրամասն ծամել եւ ուտել, թէեւ սորվելու եւ սերտելու գործը դժուարին եւ դառն ալ լինի: Հոգեւորականը նիւթական հացի պէս ճակատին քրտինքովը պէտք է վստակի եւ ուտէ Սուրբ Գիրքը. պէտք է հոգին զարդարէ Աստուծոյ օրէնքներով՝ որովք հին կրօնի քահանայք իրենց հագուստներուն արտաքինը կը զարդա-

րէին: Սրբազան մատեանք էութիւնը եւ խա-
րիսխն են քահանայական հաստատութեան:
Քահանայք են երկու մեծ լուսաւորքն՝ որք
եղան ի հաստատութեան, տիւ եւ գիշեր սոցա
իշխանութեան ներքեւ են, ի տուրնջեան պի-
տի առաջնորդեն հաւատացելոց ի ճշմարիտ
հաւատս եւ յաստուածպաշտութիւն, ի գիշերի
պիտի վանեն խաւար ու մոլորութիւն՝ զոր
անհաւատութեան եւ սուտ ու խոտոր վարդա-
թիւն կը դնեն առաջի մտաց պարզամիտ ժո-
ղովրդեան: Քահանայքս եմք թարգմանիչ օ-
րինաց, պահապան աւանդութեանց, վարդա-
պետ եւ պատգամախօս ժողովրդեան, տեսա-
նողք եւ մարգարէք վտանգի հաւատացելոց եւ
զգուշացուցիչք, որոշիչք՝ թէ ո՛յք են իսկա-
կան աղբերք վարդապետութեան եւ ուղղա-
փառութեան ընդդէմ հերետիկոսաց, հերձուա-
ծողաց եւ ամէն տեսակ դայթակղութեանց՝
որք կը խռովեն եւ կը չարչարեն զեկեղեցի:

Արդ, այսքան մեծ ու բարձր պատուա-
նուանքը կրնա՞յ հաստատուն բռնել իւր վրայ
այն հոգեւորական՝ որ բաղմադրաւ եւ աշխար-
հահոգ բարքով միտքն ու սիրտը տկարացու-
ցեր է: Արդարեւ կան գերազանց տաղանդներ
եւ չքնաղաղոյն ձիրքեր՝ զորս Աստուած ան-
խտիւր ամենուն չտար, այլ մասնաւորաց՝ որոց
որ կը հաճի իւր ձրի ողորմութեամբ, բայց գի-
տութեան համար՝ այնպէս չէ, սա քահանայա-

կան պաշտօնին էական եւ անբաժանելի տա-
ղանդն է, զոր Աստուած ամենէն կը պահանջէ
առ հասարակ: Սուրբ առաքեալն Պօղոս թուար-
կելու առեն այն ամէն զանազան շնորհներ՝
զոր Սուրբ Հոգին կը բաշխէր նորածին եկե-
ղեցւոյ վրայ՝ շինելով զմանս առաքեալ, զո-
մանս մարգարէ եւ զմանս աւետարանիչ, հո-
վիւ եւ ուսուցանող բառերը իրարմէ չբաժ-
նելով կ'ըսէ. «Զոմանս հովիւս եւ վարդա-
պետս»։ Եփես. Դ. 11: Յոյց տալ կ'ուզէր Սուրբ
առաքեալն թէ այս երկու պաշտօններ իրարմէ
բաժանեալ իմաստով ըմբռնել կարելի բան չէ,
այլ մէկը միւսին բացարձակ հետեւանքն է,
կամ երկու պաշտօն մէկ կէտի վրայ միանալով
կ'ամբողջանան: Եթէ քահանայն աշխարհային
յարարերութեանց եւ ընկերականութեանց մէջ
բոլորովին ընկղմի, անոր վրայ գիրք կարդալու
ճաշակ կը մնայ. կարդալու եւ կարդացածն
հասկնալու համար՝ չարունակութիւն եւ մտքի
կատարեալ ամիոփումն պէտք է, արտաքին
զբաղմունքներ առաջ ընթերցանութեան սէրը
կը պաղեցնեն, յետոյ բոլորովին կը կորսնցնեն:
Ըսել չեմ ուզեր որ խորամուխ սուզին ծանրա-
կշիռ սերտողութեանց մէջ, վարդապետական
եւ ծիսական գիտելեաց խորը մղուելով՝ մու-
թը մնացած կարեւոր խելամտութիւններ երե-
ւան բերեն եւ նորանոր երկասիրութիւններով
եկեղեցին հարստացունեն, զի այս բան վերա-

պահեալ է գիտուն, երկասէր եւ մեծահա-
ճար վարդապետներէն շատ սակաւուց ումանց,
զորս Աստուած կը յարուցանէ եւ կը փառաւորէ
քրիստոնէական տարեգրութեանց այն դար՝ յո-
րում սոքա ապրեցան: Այս չէ ամէն կարգա-
ւորէ առ հասարակ պահանջուածը: Խօսքս
այնպիսի սովորական եւ հասարակ ուսմանց
համար է՝ որք անհրաժեշտ են, եւ քահանայն
անոնցմով կրնայ կարգ ու կանոն սորվիլ, բեր-
նէն հանելիք ճշմարտութիւնները արդէն հաս-
կըցած ըլլալ, եւ պաշտօնը գիտնաբար եւ վըս-
տահութեամբ գործադրել: Սակայն այսքան
չափաւոր եւ անհրաժեշտ ուսմանց համար ալ
պէտք է որ քահանայն միտքը վրան ժողով՝ որ
կարող լինի կարգացածը հասկնալու եւ ինքն-
իրեն վրան խորհրդածութիւն ընելու. արտա-
քին զբաղմունքներ գլուխը ժողովելուն պէս կը
ձանձրանայ ընթերցանութենէ, այլ եւս ձեռքը
գիրք չ'առնէր, չ'կարդար: Քահանայն սրտին
մէջ բռնէ փափագ մը պէտք է ունենայ յա-
ռաջգիմելու եւ կրթուելու, դատարկութենէ
պէտք է փախչի իբրեւ ի թուեալոր դազանէ,
օրական կեանքը օրինաւոր ժամակարգութեան
բաշխելով, միշտ ինք իւր վրայ հետաքրքիր
պէտք է լինի եւ իմանայ՝ առաջ կ'երթայ թէ
դադար առած է, իրեն սեպակաւն պարտուց
սահմանին մէջ՝ թէ դուրսը կը գտնուի. վեր-
ջապէս առանց միակերպ, դեգերող եւ կա-

նոնեալ կենցաղ մը բռնելու է որ յուսկէտա
վատնելու ժամ չ'ունենայ, եւ անսահման եւ
անդէպ փոփոխականութիւնք զինքը մինչեւ
յանկարգութեանց քաւոս չ'տանին:

Ընդէ՛ր է որ այժմ շատ մը հոգեւորական-
ներ կան, որ թէպէտ յաջողակ են աշխարհի
չնչեոց, սովորութեանց եւ գործոց մէջ, սա-
կայն եկեղեցական խնդրոց բնաւ տեղեակ չեն:
Ընդէ՛ր է որ այժմ դատարկաշրջիկ եւ պարապ
մտքով եկեղեցականներ ամէն կողմ լցուած են,
որք ո՛ւր որ մտնեն ելլեն՝ տգիտութեան հետ
կը քաշեն կը տանին զամօթ իրենց անկիրթ
նկարագրին. — վասն զի ընթերցանութեան եւ
իրենց կարգին կարեւոր գիտութեանց ուսման
չեն պարապած. եւ անոր համար եկեղեցւոյ
գլխէն եւս անկումներ, գայթակղութիւններ
եւ ամենայն անասելի չարիքներ չեն պակսիր:
Վանականը վանքէն եւ քահանայն ժամատանէն
դուրս դալուն պէս՝ այլ եւս նորա պարտաւո-
րիչ սրբակացութիւնը ուրիշ յենարան չունի՝
բայց միայն գիտութիւնը, գիտութիւնն ալ
ուրիշ յենարան չունի՝ այլ միայն սրբասէր ա-
ռանձնակեցութիւնը: Կարգաւորն աշխարհի
անխուսափելի անկարգութիւններէն զինքն
հեռի բռնելու համար՝ պէտք է գրասիրական
պարապմունք մ'ունենայ. եթէ այս կարեւոր
միջոցը ձեռքէ թողու՝ ամէն բանէ կը ձանձ-
րանայ, ինքզինք դուրսէ դուրս կը նետէ, աշ-

խարհի կենցաղաւարութեան յարմարիւ կ'ուզէ , այնու կը պաշարուի կը մնայ : Եթէ կարգ ու չափ դնեն՝ կամ ժամանակին մէկ մասն ընթերցանութեան՝ միւս մասն ալ աշխարհային յարաբերութեանց բաշխել ուզէ , չ'յաջողիր . ո՛չ աշխարհ այս բաշխումէն գոհ կ'մնայ եւ ո՛չ Յիսուս Քրիստոս . անտարակոյս աշխարհասիրութեան կողմը պիտի յաղթանակէ , աշխարհի ճաշակը պիտի շատնայ , եւ օր՝ ըստ օրէ պիտի զօրանայ , որով ընթերցասիրութիւնը որ արդէն թոյլ էր եւ տկար՝ բոլորովին պիտի լւնայ եւ մարի , եւ գրքերն որ երբեմն միայն ձանձրոյթ կը պատճառէին , ատելի եւ զգուշի պիտի դառնան . քահանայն անգամ մը դատարկակեցութեան սորվելէն ետքը՝ այլ եւս ո՛չ անձին եւ ո՛չ վարուց վրայ բնաւ շնորհք չ'մնար , կարգաւոր ըսուելու չափ միայն գըլխարկ մը գլուխը եւ վերարկու մը կռնակը կը մնայ : Այս վիճակի մէջ՝ որովհետեւ անմեղութեան եւ առաքինութեան ճաշակը չ'մնար , հետեւապէս բարեպաշտութիւնն ալ որ միայն կը պահպանէ քահանային պաշտօնական չէնքը , կը հալածի կ'երթայ : Քիչ մ'ալ քահանային բարեպաշտութեան վրայ խօսինք եւ վերջացունենք այս գլուխը :

Բարեպաշտութիւնը քահանայական կարգին հոգին է : Հոգի բարեպաշտութեան ըսելով չ'հասկնանք միայն անմեղութիւն բարուց ,

այլ եւ այն ազնուութիւն եւ կարի յոյժ դիւրազգածութիւն խղճի , այն բարեգործութիւն դէպ ի կրօն , այն հեղեղ ճաշակի դէպ ի Աստուած , եւ այն փափկութիւն հոգւոյ՝ որ ի տեսչարին յանկարծօրէն կը սարսիւ : Այս է բարեպաշտութեան հոգի ըսածս , որ քահանայական կարգին հոգին է եւ բոլոր համարձակութիւն այս հոգւոյն մէջ է , որով քահանայն վստահաբար կ'ապրի շարունակ սրբազան իրաց յարաբերութեանց մէջ : Տաճար , սեղան , խորհուրդք , հոգեշունչ երգարանութիւնք , բան կենաց , ահա ասոնց՝ այս սարսափելի եւ երկնային առարկայից մէջ է՝ որ ժամանակ պիտի անցունէ . այս տեսարանի չուրջը կը դառնայ քահանային բոլոր գործողութիւնը , տեսարան՝ որոյ առջեւ երկնից հրեշտակներն կը դողան :

Եւ արդէն քահանայական պաշտօնին ո՛ր պարագայն չ'դղրդէր ամենէն զգուշաւոր եւ մշտարթուն բարեպաշտութիւն . ո՞չ ապաքէն այս ահաւոր պաշտօնին պատրաստ գտնուելու համար աղօթք , առանձնութիւն , չրջահայեցութիւն եւ զգայարանաց վրայ անողոք ուշադրութիւն ամէն րոպէ հարկաւոր է : Քահանային չ'վայելը վրան ունենալ այն բան՝ զոր չ'կրնար հետն ի սեղան Աստուծոյ հանել կամ սուրբ խորհրդոց ներկայութեան տանիլ . որպէս հազած զգեստներն , գործածած սպասներն մինչեւ որ եկեղեցւոյ օրհնութեամբ եւ

աղօթիւք չ'մաքրուին, չ'սրբուին եւ չ'նուիրագործուին, չ'կրնար գործածել, սոյնպէս տրամադրութիւնները, փափաքները եւ սրտին յօժարութիւնները աստուածային սիրոյ կրակէն չ'անցուցած՝ պէտք չէ որ ի տաճար Աստուծոյ տանի: Սակայն աշխարհասէր կեանքի, ցան եւ ցիր եւ զբաղեալ մտքի, բնկերային եւ աշխարհական ընտանութեանց վտանգներու հետ կարելի՞ է խորին բարեպաշտութիւն եւ անխախտ սրբութիւն կապակցիլ, յորոց շատ քիչ կարգաւորներ ամենախիստ ճգնութեան մէջ անգամ հազիւ թէ կրցեր են իրենք զիրենք պահպանել:

Նախնի ժամանակաց հոգեւորականք իւրեանց բոլոր կեանքը աղօթքով, առանձնութեամբ եւ ապաշխարութեամբ անցունելով հանդերձ՝ դողմամբ կը նայէին սուրբ սեղանոյն, սարսափելով կ'ելլէին ի սեղան պատարագի, որքան մաքուր՝ այնքան առաւել ուշադիր էին հոգւոյ եւ սրտի ամբօրութեան առաջի անարատ Գառին Աստուծոյ. իսկ այժմ. չափազանցութիւն կը լինի՞ արդեօք ասել՝ թէ արդի հոգեւորականութեան մեծ մասը զուարճութեան եւ զբօսանաց տեսարանէ ուղղակի ի սեղան կ'երթայ, սին եւ սնոտի եւ շատ անգամ մեղադրելի խօսից թելը դեռ ի բերան՝ եւ ահա խորհրդաւոր ընծայաբերութեան աղօթքը կ'սկսի, անհոգ, թոյլ, եւ երկմիտ

խղճմտութեամբ եւ աշխարհասէր ստորին իղձերով:

Առանձնակեցութիւն եւ մտաւոր ամիսփումն պէտք է ոչ քահանայագործութեան ահաւոր սուրբ խորհրդոյն համար միայն, այլ եւ հոգեւոր պաշտաման բոլոր տեսակներուն գործադրման համար. զի ի՞նչ անյարմար բան է զբօսանաց բնկերութենէ կամ հրապարակէ ելլել եւ շիտակ բեմն երթալ ի քարոզութիւն աւետարանական առաքինութեանց, միթէ կըրնա՞յ համարձակ խօսիլ աշխարհատեցութեան վրայ, կրնա՞յ ցոյց տալ թէ աշխարհի վայելչութեան մէջ ինչ վտանգներ կան, եւ սատանան ի՞նչ ճարտարութեամբ կը զենէ իւր թակարդը մեր անմեղութիւնը որսալու. միթէ կրնա՞յ համարձակ զժողովուրդն յորդորել յաղօթ, ի պահս, ի հսկմունս, ի համբերութիւն խաչի եւ վշտակրութեան. ո՞չ ապաքէն Աստուծոյ բանը եւ Աւետարանի փրկարար ճամարութիւնները դժուարաւ եւ իբր յոչկամս պիտի արտաբերէ բերանէն: Խաչեալ Յիսուսը Առաքելոյն պէս ուժգին զօրութեամբ քարոզելու համար՝ Յիսուսի խաչին կապուած պէտք է լինի Առաքելոյն հաւասար. Աստուծոյ եւ աստուածայնոց մասին ճաշակ ներշնչելու համար՝ քարոզիչն ինք պէտք է ճաշակ ունենայ. սիրտ շարժելու համար պէտք է որ ինք սրտէն խօսի, եւ ոչ թէ Հոռոմի եւ Աթենքի դպրոցա-

կան հռետորներուն պէս վարձքով ճարտասան մը լինի, յորում ոչ խօսողը կը տաքնայ եւ ոչ լսողը կը շահի, եւ Աստուծոյ բանին քարոզութեան պաշտօնը պիտի լինի վարժութիւն աճ-պարարի եւ ցուցամոլութիւն, տեսարան մը ժողովրդեան առջեւ եւ ոչ թէ խթիչ հրահանգութիւն մեղաւորաց յապաշխարութիւն, լսողներէն գովեստ եւ ծախահարութիւն պիտի ըս-պասէ քան զլլման առաջադրութիւն, փառք անձին՝ քան Աստուծոյ, շահ անձին՝ քան ժողովութիւն եղբարց: Եթէ նախանձայուզութիւն երեւի վրան եւ ուժեղ ու զգացմամբ ալ խօսի, ունկնդիրք՝ որ գիտեն նորա ինչ սանձար-ձակ բարքով մէկն ըլլալն եւ ինչ անպիտան կեանք մը վարելն, ի՞նչ պիտի ըսեն. ո՞չ ապա-քէն թէ մեղաց վրայ կը խօսի, բայց ինք քան զունկնդիրս առաւել այնու մեղօք վարակեալ է եւ մանաւանդ յառաջագէտ. քարոզչին կոծն ու հառաչքը ընդդէմ մեղաց, պիտի նկատուի պարզապէս թատերական մունչիւն, լսողաց մտքին մէջ դերը լաւ ներկայացուած պիտի համարուի, բայց Աւետարանի բովանդակ սըր-բութիւնը, բովանդակ վեհութիւնը, բովանդակ ահաւորութիւնը իբրեւ տեսարան թա-տեր զրահեա պիտի կորնչի:

Ո՛չ, եղբարք. հոգեւորականին պաշտօնը աշխարհի մէջ շատ դժուարին պաշտօն է, ոչ ումք կարելի է յայտ յաջողիլ առանց զգու-

շաւոր բարուց եւ առանց սակաւ հաղորդա-կցութեան լինելոյ ընդ որդւոց աշխարհի: Քա-հանայն եւ մանաւանդ կրօնաւորաց կարգին պատկանող արեղայ եւ վարդապետ եւ եպիս-կոսոս շատ քիչ անգամ պէտք է երեւին, նման հրեշտակաց Աստուծոյ: Ժողովուրդը եղակի բան մը տեսնելու պէս պէտք է որ զարմանայ, երբոր կրօնաւոր մը տեսնէ իրեն մէջ. նորութիւն մը լինելու է տեսածը, ինչպէս էր աս-կէց դեռ քանի մը տարիներ յառաջ. հրեշտակ Աստուծոյ տեսածի պէս՝ վշտահարը միտթա-րուելու է, մեղաւորը սթափելու է, հիւանդ եւ աղքատ քաջալերուելու են: Հրեայ ժողո-վուրդը նախապաշարում մի ունէր. թէ Աս-տուծոյ հրեշտակը տեսնողը կը մեռնի. (Դւս. ԺԳ. 23) մեր մէջ այս նախապաշարումը ու-րիշ կերպ պէտք է դառնայ, մեղաւորը կրօ-նաւորն տեսնելուն պէս՝ նորա համեստութե-նէն, ծանրաբարոյութենէն եւ սրբութենէն անանկ դղրդելու է որ ըսէ մտքովն, այսպիսի սուրբ եւ կրթիչ ներկայութեան մը պատահե-լէս ետքը՝ իմ վրաս մեղք եւ այլ ասոր նման բան տեսնուիլ այսուհետեւ մահացու է: Եր-բոր յաճախ երեւիմք, ժողովուրդը սովորելով կը սկսի չյարգել եւ ուշադրութիւն անգամ չ'ընել մեր ներկայութեան. կրօնաւորական աստիճանին պատահած անարգանքը կրօնա-ւորին ստէպ ստէպ երեւելէն է, զի չ'իրնար

միշտ անձնապահ գտնուիլ, ամենէն ուժեղ բարեպաշտութիւնն ալ իւր թոյլ եւ անուշադիր վայրկեաններն ունի. թեթեւ տկարութիւն մը կամ անզգուշութիւն մը մեր անձէն դուրս կը թռչի, եւ ահա կամ մենք մեր արդէն հասկըցուած հանգամանքովն տեսողաց մտքին մէջ անհաճոյ գաղափար մը տեղաւորուելուն պատճառ կը լինիմք եւ կամ տեսնողը յուետեսութեամբ ձախող դատաստան կ'ընէ: Մովսէս անապատին մէջ միշտ ժողովրդեան հետ լինելով՝ թէ եւ ամէն օր կարգէ դուրս հրաշքներ կը գործէր, եւ վարքին սրբութիւնը իրեն հաւասար մէկը չ'ունէր, սակայն իւր վարմունքին դէմ ժողովրդեան դանդաղ շարունակ կար. յոյժ մօտէն զինքը տեսնողներն, օրինակ՝ ազգականներն, հասարակ մարդու տեղ դրած էին զինքը, հարկ եղաւ որ Աստուած չարաչար բորոտութեամբ պատժէր զքոյրն ի վրէժ տրտնջանաց եւ անարգանաց իւր հաւատարիմ ծառային: Նոյն Մովսէսն երբ քառասուն օր լեռն առանձնութեան մէջ մնաց, դուրս գալուն պէս մի եւ նոյն ժողովրդեան համար իրրեւ նոր եւ փառահեղ մարդ այնքան պատկառելի եղաւ, որ չէին համարձակեր աչքերնին վեր հանել եւ վրան նայիլ: Աշխարհականաց հետ յաճախ ընտանութիւն ընելէն կորուստէ զատ բնաւ չաճ չ'ունինք. եթէ անմեղութենէ չ'կորսնցնենք, վարկերնէս բան մը

վրայ սլիտի տամք. եթէ մեք նոցա չ'նմանիմք բարքով, գոնէ մեր պաշտօնին ազդեցութիւնը կորուսանելով՝ անոնց ծուռ բարոյականը ուղղելու ուժերնիս ձեռքէ պիտի հանենք:

Եւ, ի՞նչ վստահութիւն կրնամք ունենալ կարծելու՝ թէ ստէպ յարաբերութիւնք զմեզ բռնի չ'սլիտի վարեն եւ բերեն ու հասարակաց ճանապարհը ձգեն: Այս ընտանի յարաբերութիւնը չէ՞ պատճառ՝ որ ումանց կարգաւորաց նկատմամբ այնքան բամբասանք եւ մեղադրանք հրապարակը կը լեցունեն: Եւ, ի՞նչպէս մեղադրանք չ'լինին, երբ շարունակ աշխարհականաց հետ անօգուտ առնչութեանց մէջ կը մտնենք կ'ելլենք, եւ երբ մանաւանդ առտնին կենաց հետ յարաբերութիւնք անգամ զգուշալի չեն: Փարիսեցիներն մեղադրեցին զՅիսուս՝ մեղաւոր կին մը ոտքն ինկած տեսնելուն համար, եւ ի՞նչ վիճակի մէջ. — մեղաց թողութիւն խնդրելու չ'ինիչ եւ հրահանգիչ պարագայներու մէջ —. այս աններող աշխարհը երբոր տեսնէ թէ կարգաւոր մը ի յարաբերութեան է ընդ այնպիսի ընտանեաց՝ որք ոչ թէ կ'արտասուեն իրենց հոգեւոր կործանման վերայ, այլ գոհ են իրենց անապաշխար կեանքէն, զուարթ են իրենց ընկերային յառաջդիմութեան վրայ, զարեացունել կ'ուզեն ամենքը իրենց կարծեցեալ զարգացման վրայ, ի՞նչ կ'ըսէ այն կարգաւորին համար այս չարատես եւ բժախնդիր աշխարհն:

Գուցէ ըսուի թէ պաշտօնն ալ կը բերէ որ կարգաւորն յարաբերութիւն ունենայ անխտիր ամենուն հետ. այո՛, կ'ընդունիմ. բայց երբ լինելիք յարաբերութիւնը պաշտօնի բերմամբ է՝ յաճախակի լինել կարելի չէ, եթէ հոգի մը դէպ ի Քրիստոս առաջնորդել է՝ երեւելիս ճանապարհը ցոյց տալու համար միայն կրնայ լինել. երբ անգամ մը ճանապարհ ինկան, այլ եւս մեզ պէտք չ'կայ, պէտք է քաշուիմք, մայրը մտնող արեւի պէս աներեւութանամք, մտնենք ի ծածուկ եւ յանքոյթ խցիկ առանձնակեցութեան, նման աստեղն՝ որ առաջնորդեց մոգուց դէպ ի Յիսուս Քրիստոս, եւ օրինակ էր առաջնորդաց. տեսէ՛ք, ի՞նչպէս այս աստղը երեւցաւ մինչեւ ի Բեթղէհէմ եւ առաջնորդեց արեւելքի իմաստնոց. իսկ երբ ցոյց տուաւ՝ քաշուեցաւ, մարեցաւ եւ մտաւ հաստատութեան ամսոց մէջ. որովհետեւ պաշտօնը կատարեց՝ երեւումն ալ պաշտօնին հետ վերջացաւ։ Այսպէս պէտք է վարուի կարգաւորն ալ, պաշտօնին պահանջումն այսքան է, աւելին ի չարէն է։

ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցին որովհետեւ հոգեւոր թագաւորութիւն է, որոյ պետն եւ յաւիտենական թագաւորն է Յիսուս Քրիստոս, հաստատուն կառավարութիւն մ'ունի կարեւոր եւ անխախտելի, որով կարգ եւ կանոն, ապահովութիւն եւ պատշաճութիւն կը պահպանուին։ Զանազան դարերու մէջ եկեղեցին պատկառելի ժողովներ ունեցաւ, որք «Սահմանեցին ճշուն կանոնական հրահանգաւայն ազանց»։ Շարական։ Գլխաւորապէս եկեղեցականաց վարմունքն ու գործողութիւններն արարողութեանց ներքեւ դրուեցան, որք վարկպարազի կամ զանց առնելի բաներ չեն, և եկեղեցականք չեն կրնար նոյն արարողութեանց գծէն դուրս ելլել։ Եւ ի՞նչպէս կարելի է, երբ նոյն կանոններն կատարեալ հեղինակութիւն են եւ ծանրակշիռ յիշատակարանք ծաղկափայլ ժամանակաց քրիստոնէութեան. ամենայն դարք յարգեր են, եկեղեցին պահեր է իբրեւ թանկազին եւ նուիրական աւանդութիւն՝ որոց մէջ է եկեղեցւոյն կառավարութեան բոլոր սիւնքն եւ բովանդակ ապահովութիւնն։ Միթէ այն ժողովներ՝ որ սրբութեան եւ ծան-

բութեան բոլոր արժանիքն ունէին, յորում Աստուծոյ ամենասուրբ Հոգին կը նախագահէր, հոգեկիր աւագ եպիսկոպոսներ ներկայութիւն ունեցան, որոց անուանքն ու սրբագիր մատեանքն դեռ եւս այսօր աւանդութեան վստահելի եւ մաքուր վտակ են, նոյն ժողովներ կ'ըսեմ, կրնային անպէտ կանոններ եւ վնասակար որոշումներ սահմանել. եթէ այս ժողովոց հաստատած կարգն ու կանոն փոփոխելի եւ խախտելի են, այլ եւս ի՞նչ կը մնայ աշխարհիս վրայ անխախտ եւ անփոփոխելի:

Այո՛, կրօնակից եղբարք, այն կանոններն կրօնապէս հաստատեալ են, եւ աշխարհս աշխարհ լինելով հանդերձ՝ եկեղեցականութեան մէջ թագաւորող կարգն, խաղաղութիւնն, բարեպաշտութիւնն եւ միաձոյլ համերաշխութիւնն կը ճանչէ եւ կը յարգէ: Եկեղեցին այս կանոնաց պահպանմամբ ի ներքուստ իւր զաւակները կը դաստիարակէ, կը կրթէ եւ կը շինէ, եւ արտաքուստ իւր բարեկարգ յառաջդիմութեամբ եւ ծաւալմամբ պատկառելի եւ ակնածելի կը լինի: Իսկ զանցառութեան, անհաւատարմութեան եւ անհոգութեան հետեւանքն այն կը լինի, որ եկեղեցւոյն նախնական թարմ գոյնը կը փոխուի, տգիտութիւն կ'աճի, մեծի եւ փոքու, հօր եւ զաւկի, տիրոջ եւ ծառայի, քահանայի եւ ժողովրդեան, եպիսկոպոսի եւ քահանայի մէջ յարաբերութեանց

եւ կախմանց կարեւոր վիճակը կը խանգարի, անկարգութիւնք գլուխ կը տնկեն կ'երթան, պառակտումն եւ հերձուած կը մեծնայ, ամենէն նուիրական իրաց եւ զաղափարաց վրայ հանրային անտարբերութիւն կը տիրէ, եւ վերջապէս քրիստոնեայ ըլլալու հանգամանքնիս անգամ՝ երկբայելի կը դառնայ աշխարհի առջեւ: Մեր եկեղեցւոյն վրայ տեսնուած այս ցաւալի եւ ընդհանրական վիճակը կը պահանջէ կարգապահութեան հոգին զարթուցանել, եւ տրտմիլ եւ հոգալ այն վիճակին վրայ յորում այսօր կը գտնուինք: Ժողովուրդը խառնուելով քահանայութեան գործոյն՝ քահանայն խառնուելով ժողովրդական եւ աշխարհային խնդիրներու՝ ամէն բան խախտեալ վիճակ մ'առած է:

Կարգապահութեան առաջին պահանջքը՝ յորմէ ուրիշ չատ մը մանրամասնութիւններ ինքնին կը դառնան կը մտնեն իրենց նախկին ճանապարհը, սա է. եպիսկոպոս եւ քահանայ անխախտ եւ անբաժանելի ներկայութեամբ պէտք է մնան եւ բնակին ի ժողովրդեան, յորոյ վերայ կարգ եւ օծութիւն Հոգւոյն Սրբոյ ընկալան, ուսուցանեն, կրթեն եւ պաշտօնավարեն առանց զօջաքաղութեան: Հովուութեան կոչման մէջ պարտաւորութեանց տարբեր աստիճաններ չ'կան. ոմանք սուրբ, կրթիչ, նախանձայոյզ, քանասէր, ժողովրդասէր, բարե-

գործ եւ կանոնապահ, ոմանք ալ թոյլ, զգայաւոր, զբօսաշրջիկ, անկանոն եւ թախառական լինելու արտօնեալ չեն։ Եկեղեցին եթէ ունենար միայն մաքուր եւ ջերմեռանդ պաշտօնեայներ որ Հոգւով Սատուծոյ վառեալ ջանային միայն եւ միայն վասն օգտի ժողովրդեան, կանոնաց հարկ չէր մնայր։ զի արդարոց համար ի՞նչ պէտք կայ օրէնքի։ Բայց դժբաղդարար այսպէս չէ, այլ եւ այլ անձնական պատճառանաց առարկութեամբ ո՛րն անկարողութիւն, ո՛րը վատառողջութիւն, ո՛րը չքաւորութիւն եւ բազում այլ ինչ պատճառելով կարգապահութիւն եւ պարտաճանաչութիւն երեսի վրայ կը մնան։

Կարգեալ պաշտօնէին՝ եպիսկոպոս լինի թէ քահանայ՝ իւր սեպհական հօտէն բացակայ չ'մնալու կանոնական պայմանը կարգման արարողութենէն ալ կը հասկցուի։ Քահանայն մասնաւոր մի գիւղի կամ թաղի եկեղեցւոյն վրայ կը ձեռնադրուի։ Եպիսկոպոսն մէկէ աւելի եկեղեցեաց հանրային հովուութեան կամ վերակացութեան համար կը ձեռնադրուի։ Ոչ մին եւ ոչ միւսն իւր յատուկ կամօք կամ անհատի մը առաջարկութեամբ կրնայ պաշտօն ընդունիլ։ Եկեղեցւոյ մը բոլոր ժողովուրդը իրենց մէջ միաբանեալ թեմակալ եպիսկոպոսէն կը խնդրէ արժանի անձ մը քահանայ ձեռնադրելու իւր վրայ, ըսելով. «Շնորհաղարդ

սուրբ հայրապետ, որ հովիւդ ես հօտին Քրիստոսի, մեր սուրբ եկեղեցին կը խնդրէ քենէ, որ այս անուն անձը մեզի փառնայ ձեռնադրես»։ Մաեսոց։ Երբ նահանգի մը հովուական ակթուր քափուր է վախճանմամբ եպիսկոպոսին. (Ներս. Շնորհ. Շրջաբերական առ Ժող. Կարուց.) նահանգին բոլոր եկեղեցեաց հոգեւորականք եւ գլխաւոր աշխարհականք կ'ընտրեն մէկը, որ կամ երբեմն աշխատակիցն էր իրենց բարեյիշատակ հովուին կամ իրենց եկեղեցեաց ծանօթ եւ կարող եւ փորձառու մի կրօնաւորն էր, եւ ներկայացնելով մեծ պատրիարքին կամ ընդհանրական հայրապետին, կը խնդրեն որ իրենց վրայ եպիսկոպոս կարգէ։ Հայրապետն ժողովրդեան այլ եւ այլ կարգէ երեսօթականներ իւր ներկայութեան հրաւիրելով՝ նախ նոցա բոլորին ուղղափառութիւնը կ'ուզէ իմանալ, որ մի գուցէ հերետիկոս խմբի մը առաջարկութեամբ աղանդաւոր մէկը սխալմամբ հովիւ հաստատէ, եւ ասա ընծայելոյն անձնական տաղանդը, հաւատքը, վարդապետութեան ուղղութիւնը, հերետիկոսաց վտանգէն հօտն զգուշացնելու կարողութիւնը իմանալով՝ ընթերակայութեամբ այլոց եպիսկոպոսաց կը ձեռնադրէ Եփեսոսէ Կարգման այն մասին խորհրդէն՝ որ խնդրէ։ Կարգման անխախտութիւնը կնքելու համար հոգւոյն Սրբոյ զօրութեան յայտարար զգալի նը-

չանը, օծութիւնը կը դրուի եպիսկոպոսին եւ քահանային ճակատն եւ ձեռքը, որպէս զի խորհրդոյ բոլոր կարողութեամբ նուիրուին Աստուծոյ գործոյն, գործունէութեան բոլոր միջոցներով վաստակին միայն եւ միայն սրբարար արարողութեանց գործածութեան, ժողովուրդն ալ պատկառելով գործողութեան աստուածային հանդամանքէն՝ հնազանդի, ակնածէ, սիրէ եւ հետեւի միշտ իւր հովուին խորհրդոց եւ հրամանաց։

Սակայն յիսուասիրութիւն եւ շահասիրութիւն որ կը խախտեն եւ կը քանդեն ամէն նախկին աստուածակարգ հիմնարկութիւն, եւ միշտ նոր ի նորոյ տեղափոխումներ կը թելադրեն, բացարձակապէս ատելի են եւ ատելի պէտք է մնան եպիսկոպոսաց եւ քահանայից որ խոստացան վերակացու մնալ ժողովրդեան՝ որոց վրայ կարգեցան։ Անհանդարտութիւն, կուսակցական ոգի, անակնածութիւն եւ անհնազանդութիւն՝ որ յետին աստիճան անկարգութեան կը հասցնեն եւ կը խախտեն եկեղեցական վաղեմի աւանդական միակերպութիւններ, սարսելու են ժողովրդեան աստուածասիրութենէն. ժողովուրդը ումանց կամ բազմաց անձնական խնդրոց հետեւելով իւր եպիսկոպոսն եւ իւր քահանայն իւր վրայէն մերժելու տեղ՝ պատկառելու է գոնէ այն հանրային հոգեւոր եւ աստուածապաշտա-

կան զգացմունքէն, յորմէ երբեմն շարժեցաւ եւ հովուին կամ քահանային կարգումը պաղատեցաւ։

Հովուաց իրենց սեպհական ժողովրդեան մէջ մնալ եւ բնաւ չ'հեռանալ հոգեւոր կարգին կանոնական եւ անրաժանելի պարտաւորութիւնն է, եւ ոչ միայն պարտաւորութիւնն՝ այլ եւ իրենց պատիւն եւ տիտղոսն նոյն այն թեմը կամ եկեղեցին է յորոյ վերայ ձեռնադրեցան, ասոր համար էր որ ի հնումն եպիսկոպոս եւ քահանայ փոխանակ իրենց մարմնաւոր ազգատոհմին մականունը գործածելու՝ իրենց ժողովրդեան տիտղոսը կը գործածէին, այս անուն քահանայ՝ այս անուն եկեղեցւոյ, այս անուն եպիսկոպոս՝ այս անուն նահանգի։ Ընդէ՛ր, զի քրիստոնէական եկեղեցւոյ քահանայութիւնն եւ եպիսկոպոսութիւնը Ահարովեան քահանայութեան պէս ցեղական չէ, այլ անհայր եւ անմայր մեքիսեդեկեան նուիրապետութիւնն է. «Որ չունի ազգաբանութիւն»։ Եբր. է. 3։ Պաշտօնեայք են բարձրելոյն Աստուծոյ, մարդիկ են բոլորովին հոգեւոր եւ երկնային. ինչո՞ւ թողումք, եղբարք, մեր սեպհական հօտք եւ ուրիշ տեղ երթանք. անկարօքն արդեօք հովուել. բայց մենք հովիւ ձեռնադրուելու ատենն իս համարձակ խոստացանք թէ կարող ենք հովուել եւ պիտի հովուենք. ի՞նչ

միթէ ժողովրդեան խօսելու եւ խրատելու կարողութիւնը չունինք. բայց մենք հայր ենք, ո՞ր հայր իւր զաւակաց հետ խօսելու համար ուրիշէ բերան փոխ կ'առնու: Միթէ սո՞ւտ խոստացանք. սակայն՝ ինչո՞ւ այս սեղանակալտութիւն, ո՞վ կրնայ վստահիլ թէ այլուր պիտի կարողանանք:

Վատառողջութիւնն ալ պատճառ է սեպհական հօտն թողլով՝ գաղթական շրջելու: Այս պատրուակը չեմ կարծեր որ առանց խրդճահարութեան Աստուծոյ առջեւ կարող ըլլամք հանել, ինչպէս մարդոց առջեւ կը հանենք. առաւել սրտի եւ ճաշակի տկարութիւն կայ այս բանիս մէջ քան մարմնոյ: Ս. Պօղոս քաջասիրտ առաքեալն 'Բրիստոսի՝ շատ մը անձնական առաւելութեանց վրայ պարծելու ատեն ցաւ կ'զգար թէ ինչո՞ւ մարմնոյն առողջութեան վրայ ալ չէր կրնար սլարծիլ. — Այրտաքուստ տեսնողը, կ'ըսէր, կը կարծէ թէ քաջառողջ մէկն եմ, բայց ինչո՞ւ ծածկեմ եւ զարդարը չ'խօսիմ: Վատառողջութիւն մը չար սատանի պէս չարունակ զիս կը նեղէ, որոյ վասն երիցս յատկապէս Աստուծոյ աղաչեցի որ փարատէ, սակայն Աստուած չ'ընդունեց խնդիրքս եւ ըսաւ. բաւական չնորհք տուած եմ քեզ, հերիք են անոնք. իմ զօրութիւնս հիւանդ մարդոց ձեռքով ալ կը կատարուի: — Եւ խայտալով կը գոչէ. «Վասն որոյ հաճեալ

եմ ընդ սխարուքիւնս... զի յորժամ սխարանաւ՝ յայնժամ զօրանաւ» . Բ. Կորնթ. ԺԲ. 10: Նորոգեցէ՛ք, եղբա՛րք, ձեր կոչման հոգին, եւ զօրութիւն մարմնոյ ի ձեզ կը նորոգի իրրեւ զարծուոյ մանկութիւն, եւ նման սուրբ առաքելոյն Պօղոսի առաւել հզօր կը լինիք ի հիւանդութեան քան յառողջութեան: Իսկական հիւանդութիւն ուր որ է՝ հոն դարձուցէ՛ք ուշադրութիւննիդ. հոգւոյ ծանրաթախիծ լքումը բժշկեցէ՛ք, մարմնոյ տկարութիւն ինքնին անմիջապէս կը հալածի. աճեցուցէ՛ք հաւատք, սէր եւ նախանձաւորութիւն, առողջութիւննիդ շուտով տեղը կուգայ. զգուշացէ՛ք դիւրակեցութեան, հանգստութեան, անպէտ եւ պարապորդ կեանքի հաճոյքէ, եւ ահա ինքնին կուգայ ձեր վրայ պաշտօնասիրութեան ակօրժակը. սիրեցէ՛ք զեկեղեցին եւ հովուական աթոռը յոր հրաւիրեցայք պատուով եւ դասաւորեցայք ի կարգ առաքելութեան, եւ ահա ձեր պաշտօնին յատուկ լի բովանդակ անձնազոհութեան քաղցրութիւնը կը ճաշակէք. քաջ հովիւ եղիք եւ ահա կենօք չափ հօտին վրայ անձնուէր ըլլալնիդ ձեզ պատիւ եւ սլարծանք կը համարիք, փոխանակ մարմնոյ տկարութեան եւ հիւանդութեան՝ զօրութիւն եւ քաջողջութիւն կ'զգաք, որովհետեւ կ'օգնէ Աստուած այն հովուին՝ որ ի գլուխ հօտին անբաժանելի կալով կը ծառայէ:

խակ որ կը հեռանայ, կը թողու եւ կը փախչի, Աստուած անոր վրայ ծուլութիւն, դանդաղութիւն, եւ երեւակայական ցնորքներ կը զրկէ ի պատիժ ուխտանենդութեան եւ պարտազանցութեան:

Բացակայութեան համար մէջ բերած պատճառներէն մէկն ալ այս է. այսչափ ատեն է, կ'ըսեն, որ հովուութիւն կ'ընենք, ժամանակ մ'ալ հանգիստ ընենք, եւ միթէ մե՞նք միայն ծառայելու, իսկ ուրիշներն հանգիստ ընելու՞ն հոգեցեալ են, թող քիչ մ'ալ անոնք աշխատին: Ես ալ իրաւունք կուտամ թէ հանգիստն իրաւունք է այն հովուաց՝ որք երկար ժամանակ ծառայած են եւ զառամեալ ծերութեան հասակի մէջ հանգստեան պէտք ունին. պատկառելի են այսպիսի հովիւք՝ ինչպէս իրենց անցեալ բարեգործ կենաց յիշատակօք՝ նոյնպէս եւ ալեւոյթ հասակի պայծառութեամբ: Բայց դժբաղդաբար, ասոնք չեն որ հանգիստ կը խնդրեն. դադար առնուլ եւ քաշուլիլ հանգստանալ ուղղոյնք սովորաբար անոնք են որ դեռ եւս նոր եւ թարմ ուժով երիտասարդներ են, որք հազիւ փորձառութեան ժամանակ մ'անցուցին իրենց թեմին մէջ, եւ թեմն այն փորձառութենէն դեռ եւս նոր պիտի օգտուէր: Դժբաղդաբար ասոնք են՝ որ շատ անգամ հանգիստ կը խնդրեն: Այո՛, եղբարք, ամենքս ալ ծառայելու ենք, մէկս

ի հանգիստ՝ մէկս ի հանգէս կոչումն չունինք, հաւասար եմք ի պարտս հովուութեան, բայց մենք չենք որ իրարու օրինակ պիտի լինիմք, մանաւանդ ծոյլ եւ փախստեայ պարտազանցները: առաքելութեան տիպար հեղինակը Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս է, որ ցո՛րչափ կենդանի էր, շարունակ կ'ըսէր. — դեռ ժամանակ ունիմ գործելու. երկոտասան ժամ է օրը, ցերեկին գործելու եմ, գիշեր երբոր քայ ու չ'կրնամ գործել, այն ատեն գործէ կը դադարիմ —. եւ երբ խաչի վրայ հոգին աւանդեց, յայնժամ ըսաւ. «Ամենայն ինչ կ'աւարեաց ես» . Յովհ. ԺԹ. 30: Ոմանք ալ հօտէն իրենց բացակայ լինելուն պատճառ կը բերեն չքաւորութիւն. ընտանիք ապրեցնելու կամ պարտքի նեղութենէ ազատուելու պատճառանքներով կը թողուն իրենց սեպհական հօտը եւ աստանդական կը շրջին, պաշտօն կը փնտռեն, կարծես տեսակ մը փերեզականներ են՝ որ ի խնդիր դրամայ քաղաքէ քաղաք եւ գիւղէ գիւղ կը շրջին: Բայց քահանայ լինելէս յառաջ միթէ ընտանիք եւ հաց ու հագուստ պահանջող պարագայներ չունէի՞նք, ժողովուրդը կամ թերագայներ չունէի՞նք, ժողովուրդը կամ թեմն չէի՞ստ փերեզականներ, չէի՞նք ճանչեր թէ ի՞նչ իրաւունքներ կրնար տալ ի անուդ իւր պաշտօնէին. եւ միթէ տարապարտունց ուխտեցինք քաղցու, ծարաւով եւ մերկութեամբ ծառայել այս սուրբ կարգին. մեր

պաշտօնին պատրաստած չափաւոր բարեկեցութենէն ինչո՞ւ գոչ չեմք մնար։ Մեր անձնական գործոց եւ արուեստին անբեր անապատին մէջ՝ երբեմն ապրուստի անգամ կարօտ իսրայելացիներ էինք, ահա Աստուած մանաւայ տուաւ, ժողովրդեան տուրքը, որ թէեւ չ'աւելնար, չ'շատնար, պահել ուզենք կ'արուի, սակայն չ'պակսիր։ Ինչո՞ւ այս անպակասելի բարիքը՝ որուն երբեմն կարօտ էինք, այսօր անբաւական կը թուի եւ զգուելով կը փնտռենք սոխն ու խստորն աշխարհական ժամանակի՝ որ այնքան կծու էր եւ այս ապրուստի քաղցրութեան քով շատ ոչինչ։ Եթէ աշխատիմք Յիսուսի Գրիստոսի այն դաշտին վրայ՝ ուր մշակի ծառայութիւն ուխտիւք յանձն առինք, նոյն այն դաշտին պտուղէն ալ վայելելու իրաւունքն ունիմք։ սեղանոյն ծառայողը՝ նոյն սեղանէն կ'ուտէ։ արդարութեան տուածը անմեղօրէն կրնանք ուզել։ բայց եթէ ժողովրդեան տուրքը մեր վաստակոց պատճառն ու նպատակը համարիմք, ինչպէս է հասարակ գործաւորաց համար իրենց աշխատութիւնն, յայնժամ վարձուոր կը լինիմք, հոգեւոր հանգամանքով՝ յոռի զօջաքաղ՝ որ Աստուծոյ հոգեւոր պարգեւը իբրեւ նիւթական վաճառք կը շահագործէ։ ժողովուրդը կը վարժուի մեր կատարած սուրբ գործոյն գին եւ սակ որոշել, ինչպէս կ'ընեն այգեգործին եւ հողագոր-

ծին։ ռամիկն եւ կրօնքի զգացումն չ'իմացող ամբողջ մեր վրայ կը հայի իբրեւ ի սոսկական գործաւոր, եւ մեր կարգին՝ կարեւոր եղած պատիւն, ակնածութիւնն եւ հնազանդութիւնը կը զլանայ։ ժողովրդեան արդարութեան օրինակ տալու համար՝ մեր ապրուստը ոչ թէ մեր պիտոյից եւ ցանկութեան վրայ՝ այլ մեր հօտին նիւթական բաւականութեան եւ վիճակին վրայ չափելու ենք։ Այն քահանայն եւ հովիւն՝ որ ժողովրդեան սէրն եւ վստահութիւնը չաչեցաւ՝ ամէն բան կ'ունենայ, կարօտութիւն ընաւ չ'տեսներ, եկամուտներն յապահովի կը լինին, երբ հիմնեալ են իւր սեպհական հօտին նկատմամբ ունեցած հայրական սիրոյն եւ խնամստ գթութեան վրայ։ Կան սիրոյն եւ խնամստ գթութեան վրայ, Կան սիրտ ունին իրենց զաւակաց վրայ, Կարօտութեան եւ չքաւորութեան դառնութիւնը առաջ իրենք կը կրեն, սակայն կ'աշխատին, կը համբերեն, կը միսթարեն իրենց կարօտեալ զաւակներն, եւ ոչ թէ զիրենք յանդորր հանելու համար կը թողուն երեսի վրայ եւ կը փախչին։

Կարգապահութեան մասին ընդհանուր եղած զանցառութիւնը շատ տխրութեամբ եւ կարի դառնութեամբ սրտի կը տեսնեմ, եղբա՛րք, որ ծաւալած է ամէն կողմ։ հոգեւոր պաշտօնին գերազանցութենէն, ժողովրդեան

կարօտութենէն, հօր կամ հովուի հանգամանքի ազնուութենէ շարժող սրտեր շատ նուազած են մեր մէջ: Հոգեւոր պաշտօնեայքս դաս առ դաս առաւելութեամբ իրարու վրայ եւ իրարու մէջ հրամանի եւ հնազանդութեան կանոններն պահպանելու տեղ՝ անկարգութեան, անհնազանդութեան տգեղ օրինակը կուտանք ժողովրդեան չ'հնազանդելով մեծին եւ չ'գթալով փոքրին, չ'յարգելով կախումն եւ յարաբերութիւն, եւ մանաւանդ թէ ջախջախելով ամէն պարկեշտ կապակցութիւն: Այո՛, ժողովուրդը մեր վրայ կարգապահութիւն չ'տեսնելովն է որ անկարգ եղած է, մեր իրարու չ'հնազանդելնուս համար է որ նա ալ առանց բացառութեան ոչ մէկ կարգաւորի կը հնազանդի: մեր զիրար չարադատ խժրժանօք բամբասելնուս համար է՝ որ մեծարանք եւ նկատումն կը զլանայ մեզ: մեր վրայ շահասիրութեան ծարաւ տեսնելուն համար է որ կարեւոր պիտոյից յատուկ նուէրն եւ ողորմութիւնը կը խնայէ: Մեք՝ որ աղն լինելով՝ հոգիները դարչահոտութենէ պիտի պահէինք, ուժ եւ համ կորուսեր եմք: Ահա այս է յաջողւած եւ յաղթութիւն սատանայի:

Եպիսկոպոսական եւ քահանայական սուրբ իշխանութեան մէջ մեծ շնորհք եւ մեծ զօրութիւն կայ ժողովուրդն աղնուացնելու: Բայց որովհետեւ ամենաշարն սատանայ նպատակ

ունի հոգիներ կորուսանելու համար ամենէն մեծ որոգայթը գործածելու, իւր տրամադրութեանց գործիք կ'առնու այս սուրբ կարգին պաշտօնեայներէն, կը շնչէ անոնց սրտին սեւ հոգի անհնազանդութեան եւ պարտազանցութեան, որպէս զի այն որ բժիշկ լինելով՝ հիւանդութիւններ պիտի բժշկէր, առաւել միջոց մը դառնայ համաճարակ ախտից տարածման:

Ասոր համար է որ Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրք կ'ըսեն թէ երբ Աստուած ազգ մը սոսկալի պատժով զարնել ուզէ, անոր վրայ անկարգ եւ անուխտապահ հովիւներ կը զրկէ: Այսպէս պատժուեցաւ Երուսաղէմ՝ իւր չափը լցած անօրէնութեանց համար: — Քեզ, ըսաւ Աստուած, Երուսաղէմ՝, այնպիսի հովիւներ պիտի տամ, որ բարւոյն չար՝ եւ չարին բարի ըսեն, անկեալը չ'կանգնեն, կ'թոտեալը չ'հաստատեն, եւ իրենց բռնած չար ճանապարհին մէջ անխափան յառաջ երթան —: Այս է Աստուծոյ հարուածոց սաստիկ տեսակը: Երբ տալիսին քիչ է բարկութիւնը, թագաւոր թագաւորի՝ ժողովուրդ ժողովրդեան դէմ կը հանէ, եղանակաց բարեխառնութիւնը խանգարելով՝ երաշտութիւն կը զրկէ, համատարած սով, սրածութիւն եւ ժանտամահ կ'արձակէ, բայց երբ բարկութեան չափն անցնի եւ համբերութեան ամանը լեցուի, եւ սղառելով ա-

մէն հարուած՝ ահռելի սրտմտութեամբ գոչէ .
— այլ եւս ինչ պատիժ տամ այս ժողովրդեան .
« Զի՞ եւս յաւերջոցոյ վերս յանօրհնութիւնս » .
Եսայ . Ա . 5 . Ի բարկութենէ իւրմէ կը հանէ
անկարգապահ , ուխտազանց եւ անհաւատա-
րիւմ պաշտօնեայներ , վարուք եւ բարուք զեղ-
ծեալ եւ ապականեալ հովիւներ :

Յ Ա Ն Կ

	Երես
Կոչումն եկեղեցականի	1
Վսեմութիւն Կարգին	24
Համեստութիւն Քահանայի	40
Հեգութիւն Քահանայի	55
Կենցաղավարութիւն	71
Ուսումնասիրութիւն	95
Ժողովրդասիրութիւն	107
Նախանձայուզութիւն	124
Աւսարհուրացութիւն	160
Կարգապահութիւն	197

405 204

1833

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0108795

